

**ANKARA ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**ALT VE ÜST SOSYO-EKONOMİK DÜZEYDE LİSE İKİNCİ SINIFA DEVAM
EDEN ERGENLERİN ANNE BABA TUTUMLARINI ALGILAMALARI İLE
ARKADAŞLIK İLİŞKİLERİNİN İNCELENMESİ**

Burcu DİNÇER

EV EKONOMİSİ (ÇOCUK GELİŞİMİ VE EĞİTİMİ) ANABİLİM DALI

**ANKARA
2008**

Her hakkı saklıdır

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

ALT VE ÜST SOSYO-EKONOMİK DÜZEYDE LİSE İKİNCİ SINIFA DEVAM EDEN ERGENLERİN
ANNE BABA TUTUMLARINI ALGILAMALARI İLE ARKADAŞLIK İLİŞKİLERİNİN
İNCELENMESİ

Burcu DİNÇER

Ankara Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Ev Ekonomisi (Çocuk Gelişimi ve Eğitimi) Anabilim Dalı

Danışman: Doç. Dr. Figen GÜRSOY

Bu araştırmada, alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki liselerin ikinci sınıfına devam eden ergenlerin algılanan anne baba tutumlarını ve arkadaşlık ilişkilerini incelemek, ergenlerin anne baba tutumlarını algılamalarında ve arkadaşlık ilişkilerinde bazı değişkenlerin etkili olup olmadığını belirlemek, alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin anne baba tutumlarını algılamaları ile arkadaşlık ilişkileri arasındaki ilişkiyi saptamak amaçlanmıştır. Araştırmaya Ankara il merkezinde bulunan, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı alt sosyo-ekonomik düzeydeki liselerin ikinci sınıfına devam eden ve gönüllü olarak katılan (75 kız 75 erkek) 150 ergen ile karşılaştırma grubu olarak Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı üst sosyo-ekonomik düzeydeki liselerin ikinci sınıfına devam eden ve gönüllü olarak katılan (75 kız 75 erkek) 150 ergen olmak üzere toplam 300 ergen dahil edilmiştir. Araştırmada ergenler hakkında gerekli bilgileri toplayabilmek için araştırmacı tarafından hazırlanan "genel bilgi formu", ergenlerin anne baba tutumlarına ilişkin algılarını değerlendirmek amacıyla Polat (1986) tarafından geliştirilen "Anne Baba Tutum Ölçeği" ile ergenlerin arkadaşlık ilişkilerini değerlendirmek amacıyla Kaner (2000) tarafından geliştirilen "Akran İlişkileri Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırma sonucunda alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenler arasında arkadaşlık ilişkileri alt boyutları ile algılanan anne baba tutum puan ortalamaları açısından anlamlı farklılıklar olduğu saptanmıştır ($p<0.05$). Ergenlerin sosyo-ekonomik düzeyleri arttıkça anne baba tutumlarının demokratik olarak algılanması ile arkadaş ilişkileri puanları da artmaktadır ($p<0.001$). Ayrıca araştırma sonucunda sosyo-ekonomik düzeyin algılanan anne baba tutumlarını ve ergenlerin arkadaşlık ilişkilerini etkilediği ve alt sosyo-ekonomik düzeyde bağıllık boyutu ile annenin otoriter ve demokratik olarak algılanması arasında, üst sosyo-ekonomik düzeyde bağıllık boyutu ile annenin otoriter ve demokratik olarak algılanması arasında, alt sosyo-ekonomik düzeyde de güven ve özdeşim boyutu ile babanın otoriter ve demokratik olarak algılanması arasında ilişki bulunduğu ortaya konmuştur.

Ocak 2008, 135 sayfa

Anahtar Kelimeler: Ergenler, anne baba tutumları, arkadaşlık ilişkisi

ABSTRACT

Master Thesis

A STUDY ON PERCEPTIONS ABOUT PARENTAL ATTITUDES AND FRIENDSHIP RELATIONS OF ADOLESCENT ATTENDING TO SECOND GRADE OF HIGH SCHOOL IN LOW AND HIGH SOCIO-ECONOMIC LEVEL

Burcu DİNÇER

Ankara University
Graduate School of Natural and Applied Sciences
Department of Home Economics (Child Development and Education)

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Figen GÜRSOY

This study aims to examine on perceptions about parental attitudes and friendship relations of adolescents attending to second grade of high school in low and high socio-economic level, to determine whether or not some variables influence perceptions about parental attitudes and friendships relation of adolescents to establish the relation between perceptions about parental attitudes and friendship relation of adolescents from low and high socio-economic level. The study included a total of 300 adolescents, consisting of 150 volunteer adolescents (75 female 75 male) attending second grade of high school in low socio-economic level, subordinate by Ministry of National Education and for comparison another 150 volunteer adolescents (75 female 75 male) attending second grade of high school in high socio-economic level that subordinate by Ministry of National Education located in town center of Ankara. In this study “general information form”, developed by author, was used for collection of necessary information data about adolescents, “Parental Attitude Scale” developed by Polat (1986) was used to evaluate perceptions about parental attitudes of adolescents and “Peer Relationships Scale” developed by Kaner (2000) was used to evaluate of friendship relation of adolescents. In the study results, it's showed that the significant differences ($p<0.05$) between adolescents from low and high socio-economic level, sub-dimensions of friendships relation and perceptions of parental attitudes in point average. It's determined that in case of an increase on adolescents socio-economic level, adolescents perceptions of democratic of parental attitudes and friendship relations point is also increase ($p<0.001$). Also in the result of the study, showed that socio-economic level is influence perception of parental attitudes and friendship relations of adolescents and has relation between adherence dimension and perceptions of authoritarian-democratic parental attitudes in low socio-economic level; between adherence dimension and perceptions of authoritarian-democratic mother attitudes in high socio-economic level; between confidence and identification dimension and perceptions of authoritarian-democratic father attitudes.

January 2008, 135 pages

Key Words: Adolescents, parental attitudes, friendship relation.

TEŞEKKÜR

Araştırmamın her aşamasında bana çalışma olanağı sağlayan ve yardımlarını esirgemeyen hocam Sayın Doç. Dr. Figen GÜRSOY'a, çalışmalarım sırasında yardımlarını gördüğüm ve bana destek olan hocam Sayın Dr. Aynur BÜTÜN AYHAN'a teşekkürlerimi sunarım.

Araştırmada istatistik işlemlerinin yapılmasında yardımcı olan Bioistatistik Uzmanı Sayın Salih ERGÖÇEN'e teşekkür ederim.

Araştırmamın tüm aşamasında beni destekleyen, teşvik eden, her zaman yanımda olan, sonsuz yardımlarını aldığım eşim Kubilay DURSUN'a, maddi manevi her türlü yardımını gördüğüm, tezimin her aşamasında hep yanımda olan canım ablam İnciser DURSUN'a, her zaman yanımda olan ve sürekli desteğini aldığım aileme ve desteğini esirgemeyen teyzem Rabia DİNÇER'e, tezimin araştırma, yazma ve diğer aşamalarında yardımlarını ve desteğini aldığım canım arkadaşım Filiz VAİZOĞLU'na, verilerin toplanması sırasında yardımcı olan okul yöneticilerine, öğretmenlere ve öğrencilere teşekkür ederim.

Burcu DİNÇER

Ankara, Ocak 2008

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT.....	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
SİMGELER DİZİNİ.....	vi
ÇİZELGELER DİZİNİ.....	vii
1. GİRİŞ.....	1
2. KURAMSAL TEMELLER	3
2.1 Ergenlik Döneminin Tanımı ve Önemi.....	3
2.2 Ergenlik Döneminde Gelişim.....	4
2.2.1 Fiziksel gelişim.....	4
2.2.2 Sosyal-duygusal gelişim.....	5
2.2.3 Kişilik gelişimi.....	8
2.3 Ergenlik Dönemi ile İlgili Kuramlar.....	9
2.3.1 Psikoanalitik kuram	10
2.3.2 Sosyal kontrol kuramı	11
2.3.3 Sosyal öğrenme kuramı	12
2.3.4 Psikososyal gelişim kuramı	13
2.3.5 Sosyal gelişimsel kuram	13
2.3.6 Akran etkisi modeli	14
2.4 Anne Baba Ergen İlişkisi.....	16
2.5 Anne Baba Tutumları.....	18
2.5.1 Anne baba tutumlarına ilişkin görüş ve yaklaşımlar	18
2.5.2 Yaygın anne baba tutumları	20
2.5.2.1 Baskıcı ve otoriter tutum	22
2.5.2.2 Aşırı koruyucu tutum	24
2.5.2.3 Aşırı hoşgörülü tutum	24
2.5.2.4 Dengesiz ve kararsız tutum	26
2.5.2.5 İlgisiz tutum	26
2.5.2.6 Güven verici ve demokratik tutum	27

2.5.3 Anne baba tutumlarını etkileyen faktörler	29
2.6 Arkadaşlık İlişkileri	32
2.6.1 Arkadaşlığın tanımı ve önemi	32
2.6.2 Yaşlara göre arkadaşlık ilişkileri.....	34
2.6.3 Ergenlik döneminde arkadaşlık ilişkileri ve arkadaş grupları.....	36
2.6.4 Ergenlik döneminde arkadaş gruplarının olumlu ve olumsuz etkileri	41
2.6.5 Anne babanın ergenlerin arkadaşlık ilişkilerine bakışı	44
3. KAYNAK ÖZETLERİ	46
4. MATERYAL ve YÖNTEM	56
4.1 Araştırmanın Evreni ve Örneklem Seçimi	56
4.2. Veri Toplama Araçları	57
4.2.1 Genel Bilgi Formu	57
4.2.2 Anne Baba Tutum Ölçeği	58
4.2.3 Akran İlişkileri Ölçeği	59
4.3 Veri Toplama Yöntemi	61
4.4 Verilerin Değerlendirilmesi ve Analizi	62
4.4.1 Verilerin değerlendirilmesi.....	62
4.4.2 Verilerin analizi.....	63
5. BULGULAR VE TARTIŞMA	64
6. SONUÇ VE ÖNERİLER	114
KAYNAKLAR	120
EKLER	131
EK 1 Genel Bilgi Formu.....	132
EK 2 Anne Baba Tutum Ölçeği Cevap Formu.....	133
ÖZGEÇMİŞ.....	135

SİMGELER DİZİNİ

ABTÖ	Anne Baba Tutum Ölçeği
AIÖ	Arkadaş İlişkileri Ölçeği
SED	Sosyo-Ekonomik Düzey

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 4.1 Araştırma kapsamına alınan liseler ve örnekleme alınan ergen sayısının dağılımı	57
Çizelge 5.1 Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin cinsiyetlerine göre anne baba tutumlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları	65
Çizelge 5.2 Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin kardeş sayılarına göre anne baba tutumlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları	68
Çizelge 5.3 Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin doğum sıralarına göre anne baba tutumlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları	70
Çizelge 5.4 Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin anne yaşına göre anne baba tutumlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları	72
Çizelge 5.5 Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin baba yaşına göre anne baba tutumlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları	74
Çizelge 5.6 Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin anne öğrenim düzeyine göre anne baba tutumlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları	76
Çizelge 5.7 Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin baba öğrenim düzeyine göre anne baba tutumlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları	78
Çizelge 5.8 Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin anne çalışma durumuna göre anne baba tutumlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları	81
Çizelge 5.9 Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin karşı cinsten arkadaş varlığına göre anne baba tutumlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları	82
Çizelge 5.10 Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki anne babaların anne baba tutumlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları	84

Çizelge 5.11 Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin cinsiyetlerine göre arkadaş ilişkileri alt boyutlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları.....	87
Çizelge 5.12 Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin kardeş sayılarına göre arkadaş ilişkileri alt boyutlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları	90
Çizelge 5.13 Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin doğum sıralarına göre arkadaş ilişkileri alt boyutlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları	92
Çizelge 5.14 Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin anne yaşına göre arkadaş ilişkileri alt boyutlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları	94
Çizelge 5.15 Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin baba yaşına göre arkadaş ilişkileri alt boyutlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları	96
Çizelge 5.16 Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin anne öğrenim düzeyine göre arkadaş ilişkileri alt boyutlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları.....	99
Çizelge 5.17 Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin baba öğrenim düzeyine göre arkadaş ilişkileri alt boyutlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları.....	102
Çizelge 5.18 Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin anne çalışma durumuna göre arkadaş ilişkileri alt boyutlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları	105
Çizelge 5.19 Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin karşı cinsten arkadaş varlığına göre arkadaş ilişkileri alt boyutlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları	107
Çizelge 5.20 Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki anne babaların ergenlere arkadaşlarının etkisine ilişkin düşüncesine göre arkadaş ilişkileri alt boyutlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları.....	109
Çizelge 5.21 Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin arkadaş ilişkileri ve alt boyutları ile algılanan anne baba tutumlarına ilişkin korelasyon önemlilik testi sonuçları.....	111

1. GİRİŞ

Ergenlik dönemi, biyolojik, psikolojik ve sosyal açıdan gelişme ve olgunlaşmanın yaşandığı, çocukluktan yetişkinliğe geçiş dönemidir. Bu dönemde ergen fiziksel, ruhsal, duygusal ve sosyal açıdan değişiklikler yaşamakta, kişilik gelişimi bu dönemde şekillenmektedir. Bireyin yaşamında önemli bir yeri olan ergenlik döneminde, ailenin desteği, ergenin kişilik gelişimi ve çevresiyle iletişimi açısından çok önemlidir. Ailesiyle arasındaki duygusal bağı güvene dayanan ergenler, ergenlik döneminin yarattığı sıkıntılardan daha az etkilenmekte ve kendilerini daha güvenli hissederek yaşamla ilgili kaygıları azalmaktadır (Onur 1995, Sümer ve Güngör 1999).

Hoşgörülü, demokratik, güvenli, düşüncelerine değer verilen, karşılıklı sevgi ve saygı duyulan bir aile ortamında bulunma ergenlerin sağlıklı kişilik gelişimleri açısından önemlidir. Anne ve baba tarafından reddedilme ve otoriter, baskıcı bir aile ortamı, ergenlerin pasif, çekingen, kaygılı, sorunları çözmede ve sosyal ilişkiler kurmada başarısız olmalarına neden olmaktadır (Yörükoğlu 2000).

Anne babanın ergene yönelik tutumları, onun kişiliğini ve duygusal yaşantısını etkilediği gibi, arkadaşlık ilişkilerini ve çevreyle olan etkileşimlerini de etkilemektedir. Ailedeki düzensiz ve sağlıksız ilişkiler sonucu ergen olumsuz arkadaşlıklara yönelebilmekte ve olumsuz özellikler kazanabilmektedir. Demokratik ortamda yetişen ergenlerin kendine güvenleri ve olumlu özellikleri daha fazla olduğundan ve aile içinde kendilerini rahatça ifade edebildiklerinden, arkadaşlık ilişkileri de daha sağlıklı olabilmekte, dolayısıyla ergen, arkadaş grubuyla kendisine kimlik ve güç sağlayabilmektedir (Kulaksızoğlu 1998).

Ergenlerin arkadaşlarıyla ilişkileri, anne babalarıyla kuracakları ilişkiden farklıdır. Anne baba ergen arasında, ebeveyn otoritesine dayalı bir ilişki bulunmaktadır. Anne baba yol gösteren, doğruları söyleyen ve karar verendir. Buna karşılık akranlarla olan ilişkide ergen, sosyal ilişki kurmayı, güvenli davranış göstermeyi, kendi düşüncelerini ifade etmeyi, başkalarının fikirlerini hoşgörü ile karşılamayı öğrenmektedir. Ayrıca ergenin, arkadaş gruplarında, sosyalleşmesi hızlanmakta, sadakat, cesaret ve paylaşım duyguları gelişmektedir (Döğücü 2004).

Bu dönemde ergenin karşı cinsle olan ilişkileri de gelişmekte ve ergende yoğun bir şekilde karşı cinsi tanıma çabası, ilgi, duygusal yakınlaşma gibi davranışlar görölmektedir. Kız-erkek arkadaşlığı, karşı cinsle sürekli ve sağlıklı iletişim kurulması, cinsel benliğin kazanılması, özdeşleşme, karşı cinse sevgi, saygı ve ilgi duyulması bakımından bu dönemde gereklidir. Kendisiyle ve toplumla barışık, sağlıklı ilişkiler kurabilen bireyin bu nitelikleri kazanmasındaki etkenlerin başında ergenlik dönemindeki arkadaşlıklar gelmektedir. Sağlıklı arkadaşlık ilişkileri içinde bulunan ergenler, sağlıklı bir şekilde toplumsallaşmakta ve özgüven sahibi olmaktadır (Elbir 2000, Erol 2000). Bu düşüncelerden hareketle araştırmada, alt ve üst sosyo-ekonomik düzeyde lise ikinci sınıfa devam eden ergenlerin anne baba tutumlarını algılamaları ile arkadaşlık ilişkilerinin incelenmesi ve anne baba tutumları ile arkadaşlık ilişkilerinde çeşitli değişkenlerin etkili olup olmadığının belirlenmesi amaçlanmıştır.

2. KURAMSAL TEMELLER

2.1 Ergenlik Döneminin Tanımı ve Önemi

İnsan, yaşamı boyunca sürekli değişim ve gelişim içindedir. Ergenlik dönemi, belki de bu gelişim sürecinin en önemli evresini oluşturmaktadır. Çocuklukla yetişkinlik arasında yer alan ergenlik döneminin, topluma, kültüre ve kişiye göre farklı özellikler taşıması nedeniyle tanımını vermek çok güçtür. Ergenlik dönemi ile ilgili günümüze kadar birçok tanım yapılmıştır.

Ergenlik dönemi “insanda bedence, boyca büyümenin olduğu, hormonal, cinsel, sosyal, duygusal, kişisel ve zihinsel değişme gelişmelerin yaşandığı, buluşla başlayan ve beden büyümesinin sona ermesi ile sonlanan özel bir dönem” olarak tanımlanabilmektedir (Kulaksızoğlu 1998).

Diğer bir tanıma göre ergenlik dönemi “bedensel, cinsel, sosyal ve psikolojik olarak belirgin değişikliklerin olduğu bir dönemdir. Bu dönemde, hızlı büyüme, cinsel dürtü artışı, benliğin henüz tam olgunlaşmamış olması ve bireyin toplumsal yerinin kesinleşmemesi, aileye bağlılığın yanı sıra bağımsızlık ihtiyacının artışı gibi durumların yaşanması nedeniyle bu dönem sorunlu ve fırtınalı bir dönem” olarak ifade edilmektedir (Döğücü 2004).

Yörükoğlu (2000) ise ergenlik dönemini “çocuklukla yetişkinlik arasında yer alan, ruhsal alanda önemli değişikliklerin olduğu hızlı bir büyüme ve gelişme çağı” olarak tanımlamakta ve bu dönemin başlarında, cinsel uyanışla birlikte yeni ruhsal özellikler ve davranışların oluşmakta olduğunu, duyguların hızlı iniş çıkışlar gösterdiğini vurgulamaktadır.

Kızlarda 10-12, erkeklerde 11-13 yaş dilimleri arasında yer alan ön erinlik döneminden sonra ergenlik dönemi gelmektedir. Ergenlik dönemi kızlar için 14-17, erkekler için 15-18 yaş arasında yer almaktadır. Ön erinlik döneminde cinsiyetle ilgili iç salgı bezleri az miktarda kadın ya da erkek cinsel hormonu salgılamaya başlamaktadır.

Erinlik döneminde cinsiyetle ilgili iç salgı bezleri çalışmalarını hızlandırmakta, böylece kadın ve erkek olmakla ilgili bedensel değişme ve gelişme süreci öncelik kazanmaktadır. Kadın ve erkeğin cinsel kimliğini ve yaşamını sağlayacak olan birincil ve ikincil cinsel değişmeler ortaya çıkmaktadır. Cinsel organlar gelişmekte, cinsel organların çevresinde ve koltuk altlarında kıllanmalar olmakta, kızlarda göğüsler büyümekte, erkeklerde sakal çıkmaktadır. Böylece kızlar ve erkekler cinsiyetlerine uygun beden yapısını tamamlayarak ergenlik dönemine girmektedirler. Bedensel değişme ve gelişmeyle birlikte ruhsal ve toplumsal değişme süreçleri de gelişmekte, böylece cinsel benlik ya da kimlik kazanılmaktadır (Köknel 1999).

2.2 Ergenlik Döneminde Gelişim

Ergenlik dönemi, büyümenin yeniden hızlandığı, biyolojik değişme ve olgunlaşmanın tamamlanarak çocuğun erişkin görünümüne girdiği bir dönemdir. Altı ay ile bir yıl kadar süren erinlik dönemini de içine alan ergenlik dönemi beş-altı yıl devam etmektedir (Aral vd. 2000a).

Ergenlik dönemine, sosyal yönden yeniden doğuş dönemi, yetişkinliğe özgü önemli gelişim görevlerini başarma ve kişinin bağımsızlık savaşını verdiği dönem olarak bakılmaktadır. Çocukluktan yetişkinliğe geçiş ve kişilik gelişimi ve uyumunda çok önemli olan ergenlik döneminde, büyüme ve gelişmedeki değişmelerin yanı sıra ruhsal ve duygusal yaşamda da önemli değişmeler meydana gelmektedir. Ergenlik döneminde fiziksel, sosyal, duygusal ve ahlak gelişimi bakımından önemli değişiklikler yaşanmakta ve bu gelişim özellikleri ergenlerin kimlik kazanımı ve toplumsallaşması açısından önemli rol oynamaktadır. (Kılıççı 1992, Aral vd. 2000b).

2.2.1 Fiziksel gelişim

Ergenlik dönemi, insan gelişimindeki en hızlı iki büyüme evresinden birini oluşturmaktadır. Bu dönemdeki fiziksel gelişim, duygusal, sosyal ve zihinsel olgunlukların temelini oluşturmaktadır. Ergenlik dönemi, biyolojik değişmeyle başlamakta, bedensel, zihinsel ve duygusal gelişmeyle tamamlanmaktadır (Yavuzer 2000).

Ergenlik döneminde boy hızla uzamakta, eller, ayaklar ve burun büyümektedir. Kızlarda göğüsler gelişmekte, kalçalar genişlemektedir. Kızlarda görülen değişiklikler daha erken yaşlarda ortaya çıkarken, erkeklerdeki gelişme kızlardan iki yıl daha geç başlamaktadır. Erkeklerde yumurta ve penis gelişimi 12-13 yaşlarında başlamakta, yetişkin düzeyine 15-16 yaşlarında erişmekte, sakallar çıkmaktadır. Cinsiyet hormonlarının üretiminin artması, erkeklerde sperm, kızlarda yumurta hücrelerinin etkin hale gelmesine ve vücutta bazı değişikliklerin oluşmasına neden olmaktadır. Erkek ve dişi cinsiyet hormonlarının salgılanmaya başlaması ve bu hormonların vücuttaki diğer hormonlarla birleşmesi sonucunda da kemik ve kaslardaki büyüme ve gelişme hızlanmaktadır (Aral vd. 2000a).

Ergenlik döneminde eller ve ayaklar, kollar ve bacaklardan önce büyümekte, yüz hatları ve kulaklar baştan önce irileşmektedir. Ergenlerin diğer organ sistemleri de yetişkin kişilerin işlevsel düzeyine erişmektedir. Erkeklerde testosteron, kızlarda oestrojen salgıları bol miktarda üretilmeye başlamakta, cinsel gelişim ve vücuttaki değişiklikler yirmi yaşına kadar devam etmektedir. Ergenlik dönemi boyunca beden ağırlığı kızlarda 16 kg, erkeklerde 20 kg artmakta, iç organlar hızla büyümekte, kas ve yağ dokusunda gelişme ve artma görülmektedir. Bu dönemde kızlar, hem boy hem de ağırlık bakımından erkeklerden daha hızlı gelişim göstermektedir. Ayrıca çocuklukta ve ergenlik döneminde gelişimi etkileyen en önemli etkenin iç salgı bezleri olduğu bilinen bir gerçektir (Çok 1993, Aral vd. 2000b).

2.2.2 Sosyal-duygusal gelişim

Ergenlik dönemindeki duygusal tepkilerde ortak özellikler görülmesinin yanı sıra ergen, farklı yaşlarda ve durumlarda değişik duygular hissedebilmektedir. Yaşın, çevresel koşulların ve uyarıların değişmesi ile ergenlerin hoşlanma ve hoşlanmama duyguları ile bu duyguları ifade etme biçimleri de değişmektedir. Bu dönemde ergenlerin duygusal olarak gösterdikleri en belirgin özellikleri; duygusal durumda düzensizlik ve bu durumun hızlı değişkenlik göstermesidir. Ayrıca ergenlerin duygusal tepkilerini sağlık durumu, zeka düzeyi, cinsiyet, okul başarısı ve sosyal kabul düzeyi önemli derecede etkilemektedir (Yavuzer 1994, Kulaksızoğlu 2004).

Ergenlerin duyguları sürekli iniş-çıkış göstermekte ve tepkileri karmakarışık olmaktadır. Ergenler, kaygıdan mutluluğa, sevinçten sıkıntıya, kızgınlıktan taşkınlığa değişen duygularından kaynaklanan iletişim kurmaktadır. Bu duygu karmaşasında ergenlerin tepkileri önceden kestirilememektedir. Ergen, kendisine tanınan hakları yetersiz bulmakta, evdeki kurallardan yakınmaktadır. İlgileri artmakta, gelip geçen hevesleri çoğalmakta ve gizliliğe önem vermektedir. Kendisini güzel veya çirkin olarak değerlendirmekte, bir yandan içine kapanırken, bir yandan da bunu gösterme çabasına girmektedir (Aral vd. 2000b, Nelsen and Lott 2001).

Ergenlik döneminin başlarındaki büyümenin hızlı oluşu, biyolojik ve cinsel değişmeye eşlik eden hormonal salgılar, ergenlerin hem duygularında hem de davranış ve tutumlarında belirgin farklılıklar sergilenmesine neden olmaktadır. Duygu yoğunluğunda artış, duygularda istikrarsızlık, aşık olma, mahcubiyet ve çekingenlik, aşırı hayal kurma, tedirgin ve huzursuz olma, yalnız kalma isteği, çalışmaya karşı isteksizlik ve çabuk heyecanlanma bu dönemdeki duygu, davranış ve tutumlarda sergilenen farklılıklardır. Ergenlerde en sık rastlanılan duygu biçimleri ise; kendine güven, korku, endişe, öfke, sevgi, sorumluluk ve hüznün olarak sıralanmaktadır (Kulaksızoğlu 1998, Anonim 2005).

Duygusallığın çok olduğu ve duyguların şiddet kazandığı ergenlik döneminde yaşanan yoğun duygular, ergenin tüm yaşamında etkili olmaktadır. Küçük bir hayal kırıklığı, ergenin yakın çevresindeki ilişkilerini doğrudan etkilemektedir. Ergende duyguların şiddetlenmesi sonucu gerginliğin ortaya çıkardığı belirli alışkanlıklar görülmektedir. Bu alışkanlıklardan en yaygın olanı tırnak yemedir. Gerginlik azaldıkça ve ergen dış görünüşüne önem vermeye başladıkça, tırnak yemede de belirgin bir azalma görülmektedir (Yavuzer 1994).

Ergenlik döneminde sosyal yaşantılarda da değişiklikler görülmekte, ergenler, kendilerini yetişkin yaşamına hazırlama gereğini hissetmekte ve sorumluluk duymaya başlamaktadır. Sosyal gelişme “kişinin içinde yaşadığı toplum tarafından kabul edilir tarzda davranmayı öğrenme süreci” anlamına gelmektedir. Bu anlamda ergenlik döneminde toplumdaki kişilerce benimsenen, istenen bir yere sahip olmak, toplumsal

etkileşim yoluyla diğer insanlarla sağlıklı ve dengeli iletişim kurabilmek ön plana çıkmaktadır. Toplumun değer yargılarını öğrenmede arkadaş grubu ergenler için önemli olmakta ve anne babadan daha fazla benimsenmektedir. Ergenlerin okul başarısı, fiziki görünüşü, zeka seviyesi, yetenekleri ve duygusal olgunluğu çevresi tarafından kabul edilme ve benimsenme derecesini etkilemektedir. Ergenler, bu dönemde vücut değişikliklerini tartışabilecekleri, duygusal durumlarını paylaşabilecekleri arkadaşlara ihtiyaç duymaktadırlar. Böylece kendilerini tanıyabilmekte, başkalarını anlayabilmektedirler. Bu sırada ergenler, anne babalarının görüşlerini reddetmekte, arkadaşlarının değerleri onlar için önemli olmaya başlamaktadır. Aile ile olan ilişkiler bu dönemde ergenlerin sosyalleşme sürecinde etkili ve önemli bir etmen olmaktadır. Anne babanın demokratik tutumu, ergenlerin daha sosyal ve kendine güvenen kişiler olmalarını sağlamakta, sağlıklı sosyalleşme sürecini hızlandırmaktadır (Köknel 1999, Kulaksızoğlu 2004, Nar 2006).

Ergen, bu dönemde, hem kendindeki değişmelere, hem de aile ve toplumun beklentilerine uymak durumundadır ve böyle bir geçiş döneminde, toplumsal değerleri kabul etmekte de zorlanmaktadır. Toplumun ergenden beklediği yetişkin rolünü, ergenin üstlenmeye henüz hazır olmaması, iç çatışmalara ve bunalımlara neden olmaktadır. Ergenlik döneminde toplumsallaşma, ergenin içinde bulunduğu toplumun alışkanlık, değer, tutum ve inançlarını öğrenme ve uygulama sürecini olduğu kadar, bireyin biyolojik kökenli içgüdülerini, toplumun değer yargılarını ve davranış kalıplarını içine yerleştirmesini gerektiren bir süreç olarak da etkin olmaktadır (Akers and Lee 1999).

Ergenlik döneminin temel özelliklerinden biri olan güvensizlik, ergenin atılgan, gösterişçi ya da çekingen bir birey olmasına neden olmaktadır. Bu evrede ergen, başkalarının kendisi hakkında verecekleri hükümlere aşırı derecede duyarlıdır. Güvensizlik duygusu ve çevrenin takdirini kazanma arzusu, ergenin başarısızlıkları ile düşünce ve davranışlarını incelemesine sebep olmakta ve bunun sonucunda da ergenin duygusal dünyasında dengesizlikler oluşmaktadır (Yavuzer 2000).

2.2.3 Kişilik gelişimi

Ergenlik çağındaki çocuklar, kim olduklarını, ailelerinden ne ölçüde farklı olduklarını, çevreleri hakkında neler hissettiklerini, kendi değerlerinin neler olduğunu ve çevreleri ile ilgili neler düşündüklerini bulmaya ihtiyaç duymaktadırlar. Ergenler, kendilerini kabul etmeye, kişiliklerini bulmaya, gruplara girmeye ve gereksinimlerini dengeli bir şekilde karşılamaya çalışmakta, özerklik, özgürlük ve sorumluluklarının dengesini kurmak için çabalamaktadırlar (Nelsen and Lott 2001).

Ergenin kimliği, çocukluktan itibaren yapılan değişik özdeşimlerle yavaş yavaş gelişmektedir. Ergenlik dönemi, kimlik gelişiminde önemli bir dönemdir ve ergen “ben kimim?”, “hangi davranışım doğru?”, “nasıl davranmalıyım?” sorularına cevap aramaktadır. Ergenlerin değer yargıları ve ahlaki standartları, anne babanın, arkadaşların ve diğer yetişkinlerin değer yargıları ve ahlaki standartlarından etkilenmektedir. Ergenin dünya görüşü ve değerleri, etrafındaki kişilerden önemli bir biçimde farklılaştığında ergen, rol ve kimlik karışıklığı ile karşı karşıya kalmaktadır (Kulaksızoğlu 1998).

Ergenlik dönemindeki fiziksel, bilişsel, sosyal ve duygusal alandaki önemli değişiklikler kişiliğin gelişimini etkileyerek, ergenin toplum içindeki ilişkilerini ve davranışlarını belirlemektedir. Kimlik oluşumunda, ergenin içsel duyguları yanında, toplumun ve kültürün de etkisi bulunmaktadır. Kimlik oluşumu, özdeşleşmeyle başlamakta, ergen çevresinde gördüğü, etkilendiği, hoşuna giden kişileri kendisiyle özdeşleştirmektedir. Özdeşleşme, ergenlik dönemindeki ruhsal yapı içinde aile bireylerinden başlayarak, çevredeki kişilere, düşüncelere, kültüre doğru gittikçe genişleyen bir alanda, ergenin istemli ya da istemsiz olarak benimsediği düşünce, davranış, tutum ve eylemlerden oluşan bir süreçtir. Ergenlerin, düşünce, tutum, duygu, davranış, amaç ve beklentileri üç bölümden oluşmaktadır. Bunlar; temel kişilik yapısı, ergenlik dönemine özgü psiko-sosyal özellikler ve ergenin yaşadığı çevrenin sosyal, kültürel, ekonomik özellikleridir. Bu üç bölümün oluşturduğu kişilik yapısı içinde ergen özdeşleşme, özerklik, sorumluluk kavramlarına yanıt bulmaya çalışmaktadır. Bu kavramlar ergene, kişilik kazandırmakta, toplumla ilişkilerini biçimlendirmekte, toplumdaki yerini ve rolünü oluşturmaktadır (Yavuzer 1992, Ulukol 2001, Nar 2006).

Ergenlik döneminde, meslek seçmek, yaşam biçimini belirlemek, karşı cinsle sevgiye dayalı ilişkiler kurmak, siyasi, felsefi ve dini görüşler geliştirmek, grup içinde bulunmak ve bir gruba ait olabilmek, kendine ait bir değer sistemi edinmek, kimliğin kazanılmasında gerekli olan unsurlardır. Çevresindeki insanların ona karşı olan davranışları, ergenin, çevresini, görüşünü, algılayışını, beklentilerini ve onlara karşı olan reaksiyonlarını etkilemektedir. Bunların da kişilik gelişmesi üzerinde olumlu ve olumsuz sonuçları bulunmaktadır (Çuhadaroğlu vd. 2004, Kulaksızoğlu 2004).

Erikson'a göre, ergenlik dönemi; ergenin "kendini ve toplumdaki rollerini tanıdığı", dolayısıyla "rol karmaşası" yaşadığı bir dönemdir. En yoğun stres yaratan durumlar ise; vücut imajı, okul başarısı, aile, kardeş, arkadaş ilişkileri, mali sorunlar, meslek seçimi ve gelecek ile ilgili kararsızlıklardır. Erikson tarafından tanımlanan bu tablo, ergenlerin iç dünyalarında, kendi benlikleriyle ilgili sağlıklı iletişim kuramamalarından kaynaklanmaktadır. Ergen, davranışı üzerindeki denetimi kaybetmekte, aynı anda çeşitli özdeşimlerden kazandığı, fakat benimseyip pekiştiremediği davranış kalıplarını kullanmak istemekte, ancak hepsini birbirine karıştırmaktadır (Köknel 1999, Ertem ve Yazıcı 2006).

Ergenlerin çocukluktan yetişkinliğe geçiş sürecinde, kendisi ve kendi gerçek kimliği konusundaki kaygı ve arayışları, onda ciddi sarsıntılara ve zaman zaman kendi üzerindeki denetimini kaybetmesine yol açabilmektedir. Erikson'a göre ergenler, yeni bir kimlik oluşturma mücadelesinde, başkalarının gözündeki kendisi ile kendi gözündeki kendisini karşılaştırmakta, önceden edindikleri rol ve becerilerini yeni durumlarla nasıl bütünleştirecekleri onlar için sorun oluşturmaktadır (Kulaksızoğlu 1998).

2.3 Ergenlik Dönemi ile İlgili Kuramlar

Ergenlik dönemindeki anne baba tutumları ve arkadaşlık ilişkileriyle ilgili olan kuramlar; psikoanalitik kuram, sosyal kontrol kuramı, sosyal öğrenme kuramı, psikososyal gelişim kuramı, sosyal gelişimsel kuram ve akran etkisi modeli şeklinde sıralanabilir.

2.3.1 Psikoanalitik kuram

Psikoanalitik kuram, insan gelişimini psikoseksüel gelişim aşamaları ile açıklamaktadır. Bu aşamalar genetik olarak belirlenmekte ve çevresel faktörlerden etkilenmektedir (Yılmaz 2000).

Freud ve psikoanalitik yaklaşımın diğer savunucuları, erken çocukluk yıllarındaki anne baba çocuk etkileşiminin önemini vurgulayan ilk kuramcılardır. Ancak Freud ve diğer öncüler, bu etkileşimde daha çok çocuğun beslenme şekli, memeden kesilmesi, tuvalet eğitimi gibi sınırlı konular ve bunların etkileri üzerinde durmuşlardır (Güneş 1993).

Freud için ergenlik, çocukluktaki çözülme çatışmalarının yenilediği bir dönemdir. Gelişimde çocukluk belirleyici bir etkiye sahiptir. Psikoanalitik kuramın ergenlik konusundaki çalışmalarına daha çok Anna Freud katkı sağlamıştır. Anna Freud'a göre davranış, çocukluk dönemlerinde ebeveynlerin ceza ve ödülleriyle sınırlanmaktadır. Ergenlik döneminde ise, ego, süper egonun içselleşen ahlaki standartlarıyla çatışmaya girmektedir. Çocuk, dışsal engellemeler yaşarken, ergen, içsel engellemeler yaşamaya başlamaktadır. Bu dönemde agresif ve dışavurumcu eğilimlerin, aşırılığın arttığı görülmektedir. Ergenler ebeveynlerinden ayrılmaya çalışmakta, özdeşim için yeni bireyler aramaya başlamakta ve bir arkadaştan diğerine, bir sevgiliden diğerine koşmaktadırlar (Yılmaz 2001).

Anna Freud, erken çocuklukta kazanılan tecrübelerin, ergenlikten çok yetişkin kişiliği üzerinde etken olduğunu savunmakla birlikte, ergenliğin bazı uyum sağlama çabalarıyla geçirilen bir dönem olduğunu ve ergenin çözmek zorunda olduğu sorunlarla, küçük bir çocuğun sorunları arasında farklılıklar bulunduğunu düşünmektedir. Anna Freud'a göre bu dönemde ergen, kendi ailesiyle sanki yabancı birileriyle birlikteymiş gibi yaşamaktadır. Çocukluktan beri kendisini destekleyen ve seven ailesiyle aralarında oluşan gerginlik, ergenin kendisini boşlukta ve üzüntülü hissetmesine yol açmaktadır. Bu boşluğu doldurmak için ergen, yeni ilişkilere ihtiyaç duymakta ve ailesi dışında etrafında özdeşleşebileceği kişiler aramaya başlamaktadır. Bu kararsızlık ve dengesizlik beklenen bir durumdur. Çünkü bunlar ergenin iç dünyasında meydana gelen isyanların

ve çelişkilerin dışı vurulmuş işaretleridir. Anna Freud, bu kararsızlık döneminin ergenliğin kaçınılmaz ve gerekli bir bölümü olduğuna inanmakta ve bu dönemi yaşamadan ergenin olgun bir yetişkin olamayacağını düşünmektedir (Kulaksızoğlu 1998).

2.3.2 Sosyal kontrol kuramı

Sosyal kontrol kuramı; ergenin toplumsal kurumlarla kurduğu iyi ilişki, onlarla yaşadığı bağlanma ve yaptığı uzlaşmalar tarafından kontrol edildiğini, bu kontrolün zayıf bağlanma nedeni ile başarısız olduğu zamanlarda problem olabilecek davranışların oluşacağını vurgulamaktadır (Yılmaz 2000).

Elliot'un sosyal kontrol kuramına göre ise; ergen akademik ve mesleki istekleri ile imkânları arasında gerginlik yaşayabilmektedir. Eğer ergen bu gerginliği hissetmezse ve engellenme yaşarsa kurumlar ve hedefleriyle uzlaşmamakta ve risk alma davranışı gösteren akranlarıyla ilişki kurmaktadır (Petraitis 1995).

Hirshi'ye göre sosyal kontrolü sağlayan dört bağ vardır. Bunlardan birincisi bağlanmadır; kişiye yakın olan bireylerle arasındaki bağlılığa işaret etmektedir. İkinci bağ ise; verilen kararlara uymaktır (okula devam, işe girme, vb.). Üçüncü bağ katılımdır ve geleneksel aktivitelere katılımı ifade etmektedir (ev temizleme, ders çalışma, vb.). son bağ ise; inançlardır. İnanç, bireyin topluma ait temel değerleri kabul etmesini ifade etmektedir. Ailesine, arkadaşlarına bağlı, okula devam eden, sorumluluk üstlenen ve toplumdaki genel değerlere inanan kişi suç işlemeyecektir (Agnew 1989).

Hirshi, "akran grupları ergeni nasıl etkiler?" sorusunu sosyal kontrol kuramı ile ebeveynlere, akranlara, toplumdaki kurumlara bağlanma ile açıklamaktadır. Aynı soru, sosyal öğrenme kuramının model alma ve taklit değişkenleri ile de açıklanabilmekte ve akranlar, yıllar boyunca taklit, model alma ve pekiştirme süreçleri içinde birçok olumsuz davranışı öğrenmektedirler (Akers and Lee 1999).

2.3.3 Sosyal öğrenme kuramı

Bandura ve Mccandless'in sosyal öğrenme kuramı; çocuklukta ebeveynlerin, okul çağında ise öğretmenlerin etkili olduğunu, ergenlikte bu iki modelin önemlerinin azalarak, akranların model olarak etkilerinin arttığını ileri sürmektedir ve bu kurama göre, sapkın davranışlar pekiştirildiğinde tekrarlanmaktadır. Suç ve diğer sapkın davranışların öğrenilmesinde, bu davranışların pekiştirilmesi ve sapkın bireylerin varlığı önemli rol oynamaktadır. Bireyler, sosyal pekiştirme ya da cezalar yolu ile doğrudan veya dolaylı olarak sapkın davranışları öğrenebilmektedirler (Wood 1997).

Sosyal öğrenme kuramına göre, kişi, gözlem yolu ile davranışın olası sonuçlarını izlemekte ve bunlar kişinin o davranışı gösterip göstermemesi konusunda pekiştireç rolü oynamaktadır. Eğer davranışın sonuçları olumlu değerlendiriliyor ve model toplumsal olarak onay görüyorsa kişinin o davranışı öğrenme ve gösterme olasılığı artmaktadır (Döğücü 2004).

Sosyal öğrenme kuramcılarında Bandura, Mccandless'ten farklı olarak, ergenliğin bunalımlı bir dönem olduğu fikrine karşı çıkmaktadır. Gelişimin sürekli olduğunu, aşamalı olmadığını, bu dönemdeki değişikliklerin çocuk, ebeveyn, akran, öğretmenlerle ilişkiler, kültürel durum ve sosyal beklenti gibi faktörlerle açıklanacağını savunmaktadır. Bandura'ya göre, düzenli, istikrarlı ve sevecen ailelerden gelen ergenler, bu dönemi rahat geçirmekte, sosyalleşmeleri sağlıklı olmakta ve geleneklere uygun davranışları pekiştirilmektedir. Ergenlikte bunalım geçirenler ise, yeterince sosyalleşmemiş olan kişilerdir (Kulaksızoğlu 1998, Yılmaz 2000).

Bu kuramın savunucularından olan Mccandless, insan davranışının dürtüler tarafından yönlendirildiğine inanmakta ve cinselliğin önemli bir yeri olduğu konusunda psikoanalitik görüşe katılmaktadır. Ayrıca, hayal kırıklığı, saldırganlık, endişe, merak ve bağımlılık gibi öğrenilmiş veya öğrenilmemiş dürtü ve isteklerin bireyi harekete geçirdiğini belirtmektedir. Mccandless, ergenin, daha önce öğrendikleri ile toplumun kendisinden istediği yeni beklentileri çeliştiğinde, ortaya çıkan durum karşısında yaşadığı çelişki üzerinde durmaktadır (Kulaksızoğlu 1998).

2.3.4 Psikososyal gelişim kuramı

Bu kuramın savunucularından olan Erikson, bu kuramı gelişim evrelerindeki yaşantılarını zenginleştirerek açıklamış ve gelişimin tüm yaşam boyu sürdüğünü vurgulamıştır. Erikson'a göre ergenlik, yetişkinlikteki üç çeşit çekirdeksel çatışmaya bir hazırlık dönemidir. Ergenin cinsel kimliğini tanımlama çabaları, yetişkinlikteki "mahremiyete karşılık tecrit olma" korkusunun temelini oluşturmaktadır. Ergenin toplum içinde yer bulma çabaları, onu, yetişkinlikteki "durgunluğa karşılık üretkenlik" çatışmasına hazırlamaktadır. Mevcut ideolojiler arasında kendi değer yargılarını oluşturmaya çalışması ise ergeni yetişkinlikteki "ümitsizlik ve çaresizliğe karşı katılım ve bütünlük" çatışmasına hazırlamaktadır (Kulaksızoğlu 1998, Kline 2003, Döğücü 2004).

Erikson, kimliğin ergenlik sonrasında oluşmasını zihnin olgunlaşması ile açıklamaktadır. Bu olgunlaşma ile ergen, kim olduğunu, gelecekte ne olabileceğine ilişkin olasılıkları düşünebilecek becerilere sahip olmaktadır. Ergen, bu dönemde bilişsel, toplumsal, fiziksel ortamın onu yetişkinlik rollerine yönelttiğinin farkındadır ve kimlik arayışına girmektedir (Yılmaz 2000).

Çocukluğunda sağlıklı psikolojik ve cinsel özdeşimler kuramamış olan ergenler, yeni kimlik oluşturma sürecinde, kendisinin gerçek kimliğinin ne olduğu konusunda karmaşaya düşebilmektedir. Başkalarının gözündeki kendisi ile kendi gözündeki kendisi arasındaki farklılık, ergende bir kimlik karmaşasına neden olabilmektedir. Çocukluğunda anne babası ile olumlu özdeşimler kurmuş olanlar, ergenlikte ve yetişkinlikte kimlik oluşturma süreçlerini sağlıklı geçireceklerdir. Bu dönemde ergenler, akran grubu içinde de farklı rolleri deneyerek geribildirim almakta ve kimliklerini oluşturmaktadırlar. Akran grubu ile ergenler, birçok fikri tartışıp, paylaşmakta ve çeşitli alanlarda kendi görüşlerini oluşturmaktadırlar (Kulaksızoğlu 1998, Döğücü 2004).

2.3.5 Sosyal gelişimsel kuram

Sosyal gelişimsel kuramın öncüsü olan Haley, bireylerin sosyal gelişimine ve bu gelişimde onları doğrudan etkileyebilecek sosyal etkilere odaklanmaktadır. Bu kuramda, ergenin davranışını etkileyecek olan aile, arkadaş ve okulun etkisi vurgulanmaktadır.

Yaşamın her döneminde kişi için önemli olan grup farklı olmaktadır. Okul öncesi dönemde aile, ilköğretim döneminde okul ve öğretmen, ergenlik döneminde ise arkadaş ilişkileri, kişinin sosyal gelişimini etkilemektedir. Bu kurama göre, evde ve okulda pekiştirilme ve onaylanma azlığı, ergenin aileye ve okula bağlanmasını engellemekte ve onu uyumsuz davranışlar gösteren arkadaş grubuna yaklaştırmaktadır (Petraitis 1995).

Sosyal gelişimsel kuram, ödül kazanılabilecek beceriler için yetersizliği açıklarken, ergenler arasındaki bazı kişisel farklılıklara da dikkat çekmekte, kişisel ve akademik becerilerin geliştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu kuram, ergenler arasındaki farklılıklar ve bunun nedenleri üzerinde durmasından dolayı oldukça önemli bir kuramdır (Akers and Lee 1999).

2.3.6 Akran etkisi modeli

Akran etkisi modeli, davranışın temel nedeninin akran grupları olduğunu vurgulamaktadır. Sosyal öğrenme kuramı, ergenin tutumlarını arkadaş gruplarının etkilediğini ve dolayısıyla risk davranışlarda bulunabileceklerini veya bulunamayacaklarını savunurken, akran etkisi modeli, tutumların kişinin arkadaş seçimlerini ve arkadaşlarla iletişimini etkilediğini vurgulamaktadır (Burks and Dodge 1999).

Akran etkisi modeli ayrıca, akranlarla ilişkide, sosyal yapılar (sosyo-ekonomik düzey, boşanmış aile, vb.), psikolojik özellikler (kişilik özellikleri, benlik saygısı, yüksek anksiyete, vb.), tutum ve inançlar, davranışı oluşturan insanlara olan bağlanma düzeyi gibi etkenlerin risk alma davranışlarında bulunup bulunmamayı etkileyeceğini belirtmektedir (Petraitis 1995).

Akran etkisi modeline göre, etkili olmayan çocuk yetiştirilmenin sonucunda ergen, uygun olmayan akranlarıyla arkadaşlığa yönelmekte ve uygunsuz davranışlarda bulunmaktadır. Ergenlik dönemindeki ergenlerin çoğu, sapkın davranışlar göstermeden önce sapkın akran grubu içinde yer almaktadırlar. İlk olarak davranışsal benzerlikler ergenleri birbirlerine çekmekte ve ergenler toplum normlarına aykırı davranışlarda bulunan gruplar oluşturmaktadırlar. Dolayısıyla ergenlerin bu gruplar içinde, sapkın davranışlarda bulunma oranı artmakta ve çeşitlenmektedir (Vitaro 1997).

Ergenlik dönemi ile ilgili açıkladığımız bu kuramlar dışında, bazı araştırmacılar da çeşitli görüşler savunmuşlardır.

Stanley Hall kuramına göre ergenlik, insan evrimindeki ilkelikten uygarlığa geçişi simgelemektedir. Bu nedenle de ergenlik, çocuklukla yetişkinlik arasında çok önemli bir geçiş dönemidir. Hall, ergenliği, bir stres ve fırtınalar dönemi olarak nitelendirmiş ve bireysellik duygusunun geliştiği bir yeniden doğuş dönemi olarak algılanabileceğini savunmuştur (Döğücü 2004).

Ergenlik döneminde ergen, bir yandan daha basit, daha temel içgüdüler tarafından bir yöne çekilmekte, diğer yandan da hayatında ilk kez toplumun diğer önemli kurumlarının farkına varmaktadır. Aynı zamanda ergen, hayatına bir yön vermeye hazırdır ve bu dönemde kendi kültürünün gerçek bir parçası haline gelerek, bu kültür içinde kendi konumunu algılamaya başlamaktadır (Kulaksızoğlu 1998).

Lewin'e göre; bireyin yaşam alanındaki kişisel ve çevresel faktörler sürekli değişmektedir. Bu değişimler yavaş olduğunda, bireyin onları düzenlemesi ve değişime uyum sağlaması kolay olmaktadır. Ancak, çok hızlı değişimlerin olduğu zamanlarda birey stresli bir dönem geçirmektedir. Lewin'e göre ergenlik de böyle bir dönemdir ve ergen birdenbire hem bir takım fiziksel değişimlere uyum sağlamaya çalışmakta, hem de yeni bazı talepler ve beklentilerle karşılaşmaktadır. Bu dönemde ergen, yetişkinlikteki hedeflerini belirlemeden önce, çocuklukta hedeflerini bırakmak zorunda olup, oluşacak boşluktan dolayı da kendini yoğun bir çelişki ve stres içinde bulacaktır (Güneş 1993).

Spranger ise, ergenliğin fırtına ve stres dönemi olduğuna karşı çıkan bir kuramcıdır. Spranger'e göre ergenlikte ortaya çıkabilecek üç çeşit büyüme modeli bulunmaktadır. Birinci modelde ergenler, çocukluktan yetişkinliğe geçerken, stresli, acı verici, zor bir dönem içinde bulunur. İkinci model, ergenliği, yavaş ve sürekli gelişim ile büyük ölçüde zarar görmeden geçiren ergenlerdir. Bu kişiler, çatışma ve stres yaşamadan, yavaş ve huzurlu bir şekilde yetişkin yaşantısına adım atarlar. Üçüncü model ise, dinamik model olarak adlandırılır ve diğer iki modelin kesişimi ile değerlendirilir.

Bu modeldeki ergenler, kendi gelişimlerine doğrudan katılırlar. Bir takım zorluklarla ve krizlerle karşılaşabilirler fakat bilinçli bir çaba gösterip, onlara hakim olmaya ve üstesinden gelmeye çalışırlar. Sonuç olarak Spranger'e göre ergenlik dönemi, ergenin kişiliğine bağlı olarak zor bir dönem olarak geçirilebileceği gibi sorunsuz da yaşanabilmektedir (Kulaksızoğlu 1998).

2.4 Anne Baba Ergen İlişkisi

Aile, çocuğun biyolojik ve psikolojik olarak sağlıklı ve mutlu bir yaşam sürdürmesi için gerekli olan bakımı, korumayı ve sevgi dolu ortamı veren toplumsal en küçük kurumdur. Çocukların sosyal yönden ilişkileri, topluma ait değer yargıları ve özgüveni büyük ölçüde aile içinde, anne baba çocuk arasındaki etkileşimle öğrenilmektedir. Anne baba çocuk arasındaki ilişkinin olumlu olması, çocukların sosyal ilişkilerinin ve gelişimlerinin sağlıklı olmasında önemli etken olmaktadır. Anne baba, yetiştirme biçimleri ve tutumlarıyla çocuğun kişiliğini büyük ölçüde etkilemekte, toplumsal değerleri aktararak, onun sosyalleşmesine yardımcı olmaktadır (Karakuş 2000, Döğücü 2004, Durmuşoğlu ve Doğru 2006).

Ergenlik dönemi, sosyal ilişkilerin en yoğun olarak yaşandığı dönemdir. Ergenlerin davranışlarına rehberlik edecek değerleri kazanması ve sosyal açıdan sorumluluklarını öğrenmesinde yardımcı olan, gereksinimlerini karşılayan ve yaşamlarında en etkili olan kişiler anne babaları olmakta, anne baba ergen ilişkisi de bu dönemde ergenlerin sağlıklı gelişim göstermelerinde önemli rol oynamaktadır. Bu dönemde ergenler ile anne babaları arasındaki ilişkilerde de değişiklikler yaşanmakta, ergenler, anne babalarını önemsemekle birlikte, toplumun değer yargılarını öğrenmede arkadaşlık ilişkilerini daha ön planda tutmaktadırlar (Mcneless and Connolly 1999, Döğücü 2004).

Toplumda uyulması gereken kurallar, standartlar ve değerler, ailede yetişkinler tarafından saptanıp, uygulandığında, ergenler ve anne babaları arasında çatışmalar ortaya çıkmaktadır. Ergenlik dönemi, hızlı değişmelerin yaşandığı bir dönem olduğundan, ergenlerin hiç sorunsuz bu değişikliklere ve kurallara uyum sağlaması mümkün olamamaktadır. Bu nedenle ergenler, bu dönemde tutarsız davranışlar sergilemekte, anne ve baba ile olumlu ve dengeli ilişki kurmakta zorluk çekmektedir.

Bu dönemde ergenler, bir yandan özerkliği kazanma, benliğini bulup, anne baba kontrolünden çıkma çabasında iken, diğer yandan da anne baba çocuğun üzerindeki kontrollerini yitirmenin kaygısını yaşamakta, böylece anne baba ergen arasında çatışmalar meydana gelmektedir (Hortaçsu 1997, Köknel 1999).

Ergenler, bu dönemde bağımsızlığını kazanmaya çalışmakta, kendi görüş, inanç ve davranışlarına egemen olmak istemekte, kendi kişiliğine kendisini yön vermeye çalışmakta, anne babasının etkisinden kurtulmak için çabalamaktadır. Ergenlerdeki bu bağımsız olma ve kişilik bulma eğilimi anne babada tedirginlik yaratabilmektedir. Anne babanın baskısı arttığında ergenlerin karşı çıkma eğilimi daha fazla olmakta, yasaklara uymayıp kendisi kurallar koyabilmekte ve bağımsızlığını öfkeli tepkiler vererek göstermektedir. Anne babanın çocuklarına baskıcı tutumla yaklaşması ve yasaklar koyması ergenlerin anne babalarından daha fazla uzaklaşmasına, daha çok gerginliklerin yaşanmasına ve sağlıksız arkadaş çevrelerine yönelerek, sağlıksız toplumsallaşmalarına neden olabilmektedir. Ergenlerin anne babası ile sıcak ve olumlu ilişkiler içinde bulunması, bağımsızlıklarını ve benliklerini kazanmada, kişiliklerini bulmada ve toplumsallaşmada en önemli etken olmaktadır (Hortaçsu 1997, Yörükoğlu 2000).

Anne Baba Ergen İlişkisini Etkileyen Etmenler

Ergenlerin anne babaları ile olan ilişkileri ergenin fizik ve bilişsel gelişimi, sosyal çevresi, anne babanın değer ve beklentileri ile ergenin gelişme ve davranışlarının bu beklentilere uyup uymaması gibi birçok etmeden etkilenmektedir. Anne babanın kişilik yapıları, meslekleri, zeka düzeyleri, bedensel ve ruhsal rahatsızlıklarının olması, psikososyal durumları, sosyo-kültürel statüleri, yetişme tarzları ve kendi anne babalarından gördükleri davranış biçimleri ve çocukları ile geçirdikleri zaman gibi etmenler de anne baba çocuk arasındaki ilişkiyi etkilemektedir. Ayrıca anne baba yaşı, sağlık durumları, birbirlerine olan sevgi ve güvenleri, ekonomik ve sosyal güvenceleri, ailede ölüm, iflas gibi sarsıcı olayların yaşanması ve çocuğun cinsiyeti, doğum sırası, çocuk sayısı gibi etmenler de aile içi iletişimde etkili olan faktörlerdir. Bunların yanı sıra ailenin sosyo-ekonomik durumu, teknolojiden yararlanma durumu, ev ortamının yeterliliği, evdeki huzur, anlaşma, sağlık hizmetlerinden yararlanma durumu da

çocukların sosyal gelişimleri ve anne baba çocuk arasındaki ilişkinin şekillenmesi açısından etkili olmaktadır (Yılmaz 2000, Sevil ve Ertem 2002, Kulaksızoğlu 2004).

2.5 Anne Baba Tutumları

Anne baba tutumları ergenlerin gelişimlerinde önemli rol oynamaktadır. Bu nedenle anne baba tutumlarını ve tutumlar arasındaki farklılıkların ergenlere olan etkisini incelemek önem taşımaktadır.

2.5.1 Anne baba tutumlarına ilişkin görüş ve yaklaşımlar

Aile, çocuğun sosyalleşmesinde ve kişiliğinin gelişiminde etkili olan en önemli ve en temel birimdir. Anne babanın, çocuk yetiştirme yöntemleri, öğretme şekilleri, benimsettikleri değerler ve tutumları, seçtikleri ödül ve cezalar, çocukların farklı kişilikler geliştirmesine neden olmaktadır (Yıldız-Bıçakçı 2004).

Anne baba tutumlarının en belirgin olan kabul-ret ve denetim-özerklik boyutlarından kabul-ret boyutu; kabul edici-onaylayıcı ya da reddedici-onaylamayıcı olan anne baba davranışlarıdır. Kabul edici anne baba tutumlarında, çocuk merkezli olma, sıcak, sevgi, dolu yaklaşma, çocuklarının gereksinimine duyarlı, şiddete başvurmeyen, uyguladığı disiplinin nedenlerini ve sonuçlarını açıklayan davranış ve tutumlar hakimdir. Reddetme boyutu ise; kızgınlık, fiziksel cezalar, çocuktan hoşlanmama, ilgisiz, sevgisiz davranma ve eleştiride bulunma tutumlarını içermektedir. Denetim-özerklik boyutu, anne babaların davranış kurallarını uygulamada ve sürdürmedeki izin verici ve kısıtlayıcı tutumlarını içermektedir. Çocukların sosyalleşmelerinin amacı, çevreleri tarafından yönetilmek değil, kendi kendilerinin yönetimini sağlamayı öğrenmektir. Bunun gerçekleşebilmesi için de anne babanın çocuk üzerinde belli düzeyde denetimi gerekmektedir. Sosyalleşmeyi olumsuz şekilde etkileyecek olan anne baba tutumları; aşırı katı ve denetleyen ya da aşırı hoşgörülü ve kural koymayan tutumlardır (Saruhan 1996, Tola 2003, Döğücü 2004).

Anne baba tutumları ile ilgili olarak Adler; çocuğun cesaretli ve topluma yönelik olarak yetişmesi ve hayatını yapıcı çabalar üzerinde kurmayı öğrenebilmesi için, anne babanın çocuğa sevgi vermesi, girişim yeteneğini ve özgüvenini kazanabilmesi için onu desteklemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Çocuğun sağlıklı kişilik gelişimi için çevresindeki en önemli kişiler olan anne babasının desteğine ihtiyacı vardır. Adler ayrıca, yaşamın ilk beş yılının ve bu süredeki aile ilişkilerinin çocuğun özelliklerinin belirlenmesinde büyük önem taşıdığını vurgulamıştır (Öztürk 1990, Geçtan 1995).

Maslow, hayatın ilk yıllarında çevrenin, özellikle anne babanın gösterdiği sevgi ve şefkatin çocuğun kişilik gelişimde önemli ve olumlu etkileri olduğunu savunmaktadır. Maslow'a göre anne babalar, çocuğun temel fizyolojik ihtiyaçları yanında, sevilme ve saygı görme ihtiyaçlarına da önem vermeli, bu ihtiyaçların karşılanmasını sağlamalıdır. Maslow'a benzer bir görüş de bütün toplumlarda, ailenin, çocuğun kişiliğinin ortaya çıkmasında ve gelişmesinde etkili olan ilk sosyal ortam olduğu konusundadır (Öztürk 1990, Yıldız-Bıçakçı 2004).

Backer, anne baba tutumlarıyla ilgili sıcaklık ve sınırlayıcı olarak iki değişken olduğunu savunmuş, bu iki boyutu ele alarak aileleri gruplandırmıştır. Bir başka araştırmada da aile bağlarında iki boyut olduğu, bunların da bakım-ilgilenme ve aşırı koruma olarak gruplandırıldığı savunulmuştur (Gazeloğlu 2000).

Freud'un anne baba çocuk etkileşiminin, erken çocukluk döneminde önemli olduğunu savunduğu yaklaşım, psikoanalitik yaklaşımdır. Ancak Freud anne babanın çocuğa karşı tutumları ve bunların etkilerinden daha çok, çocuğun tuvalet eğitimi, beslenme şekli gibi konular üzerinde yoğunlaşmıştır (Kehale 2002).

Watson, hoşgörülü ve demokratik tutumla yetiştirilen çocukların arkadaş ilişkilerinde daha etkin, girişken, atılgan ve kendisini daha iyi ifade edebilen kişilikte olduklarını ifade etmektedir. Bunun yanında, daha sert bir denetim altında tutulan çocuklar, başkaldırma ve saldırganlık gibi yollarla kendilerini ifade etme, fikir öne sürme ve açıklama yapmada tutuk davranmaktadırlar (İkizoğlu 1993).

Erikson, ailesel sıcaklık ve ailesel kontrol olarak iki tutumun önemli olduğunu vurgulamıştır. Sıcaklık tutumunun hakim olduğu aileler, çocukları hatalı davranışlarda bulunsalar bile, onlara sıcak, ödüllendirici davranmakta, gülümseyerek cevap vermekte ve destekleyici olmaktadır. Kontrolcü aileler ise, çocuklarına ceza veren, onları ihmal eden, küçümseyen, sürekli eleştiride bulunan ailelerdir (Yıldız-Bıçakçı 2004).

Anne baba tutumlarıyla ilgili görüş ve yaklaşımlar, ailenin çocuklar, özellikle ergenler üzerindeki önemini ve etkilerini vurgulamaktadır. Ailenin yapısı, anne baba tutumları ve aile içindeki ilişkiler ergenlerin davranışlarını etkilemekte, kişiliklerinin gelişimine yön vermekte ve sosyal gelişimlerinde önemli rol oynamaktadır (Örgün 2000, Yıldız-Bıçakçı 2004).

2.5.2 Yaygın anne baba tutumları

Toplumun en küçük temel birimi olan aile, toplumun değer yargılarını, gelenek ve göreneklerini, beğenilerini, inançlarını, ön yargılarını yani kültürünü yansıtmaktadır. Çocuklar, anne ve babasından aldığı kalıtsal özelliklerle dünyaya gelmekte, toplum yaşamına uymasında yardımcı olacak ilk temel davranış özelliklerini ve örneklerini ailede kazanmaktadır. Doğumdan itibaren çevresindeki fiziksel ve sosyal çevreye uyum sağlamaya çalışan çocuklar, bu konudaki en büyük desteği anne babasından almakta, kendisini ifade edebilmeyi, kendi kendini yönetebilen bir birey olmayı onlardan öğrenmektedir (Yavuzer 2000, Tola 2003).

Aile ile olan ilişkiler ve anne baba tutumları, çocukların diğer kişilere, nesnelere ve tüm hayata olan tutumlarının temelini oluşturmaktadır. Ailede çocuğun sosyalleşmesinin temeli atılmaktadır. Ailenin, çocuğun gelişimindeki en etkili yardımcıları şu şekilde sıralanmaktadır.

- Aile, grup içinde dengeli bir birey olabilmesi için, çocuğa güven duygusu kazandırır,
- Çocuğun sosyal kabul görmesi için gerekli ortamı hazırlar,
- Çocuğun sosyalleşmesi için gerekli olan adımları hazırlar ve uygun davranış biçimleriyle model oluşturur,

- Çocuğun uyum sorunun giderilmesine yardımcı olarak, sosyal çevredeki yeteneklerini ve başarılarını geliştirir.

Ayrıca ailenin, çocuğun bilimsel düşünme alışkanlıkları kazanmasında çok önemli bir yeri bulunmaktadır (Büyükkaragöz 1994).

Anne babanın davranış, tutum ve kişilik özellikleri ile, fiziki görünüş, sağlık, cinsiyet, canlılık, hareket düzeyleri gibi öğeleri kapsayan çocuğun özellikleri sürekli bir etkileşim halindedir. Ailedeki bu karşılıklı etkileşimler, çocuğun aile içindeki konumunu belirlemektedir. Anne baba tutumları, çocuğun davranışlarını biçimlendirmesinin yanı sıra, gelecekteki davranışları üzerinde de etkili olmaktadır. Çocuğa karşı olumlu davranışta bulunma, çocuğun ilk yaşantı örüntüsü açısından önemli olmaktadır. Tutumlar, kişiliği şekillendirmede, iyiye ya da kötüye götürmede çok büyük etken olmaktadır. Anne babanın olumlu, yapıcı davranışı, çocukta sağlam bir kişilik oluştururken, olumsuz, sert, yıkıcı davranışlar da kişilik oluşumunu olumsuz etkilemektedir (Kuzgun 1991, İkizoğlu 1993, Yıldız-Bıçakçı 2004).

Fiziki ve sosyal yönden hızlı bir değişim içinde bulunan ergenlik döneminde, ergenlerin davranışlarına rehberlik edecek değerleri kazanmasında ve sosyal yönden sorumluluklarını öğrenmesi konusunda yardıma ihtiyaçları vardır. Bu gereksinimi karşılayan ve ergenlerin yaşamlarında etkili olan kurum ailesidir. Anne baba, ergenin toplumdaki görev ve yetkilerini üstlenmesine yardımcı olarak, ona statü kazandırmaktadır. Ergenlik dönemi, aile ilişkilerinde de değişikliklerin yaşandığı bir dönemdir. Anne babaların özellikleri ve tutumları, ergenlerin yaşam doyumunu, umutsuzluğunu, benlik saygısını ve yaşamdaki amaçlarını yakından etkilemektedir (Yavuzer 1994, Çuhadaroğlu vd. 2004, Nar 2006).

Ergenlik döneminde, anne babanın normal olmayan davranışları ve tutumları ergenlerin olumsuz olarak etkilenmesine ve zarar görmesine sebep olmaktadır. Ergenlerin, bağımsızlıklarını normal olarak gerçekleştirebilmeleri için olumlu anne baba tutumlarına ihtiyaçları bulunmakta, kendilerini özdeşleştirebilecekleri, zorlukların üstesinden gelmede yardım alacakları modellere de gereksinim duymaktadırlar.

Bu nedenle ergenlerin, benlik kazanması, sağlıklı kişiliğe sahip olması, sağlıklı sosyalleşebilmesi, toplumda dengeli ve tutarlı davranışlarda bulunması, kendi kendine yetebilen bir birey olması ve bağımsızlığını kazanması için olumlu tutum ve davranışlar gösteren anne babası ile sağlıklı ilişkiler içinde bulunması gerekmektedir (Şemin 1992, Gander and Gardiner 1993, Hortaçsu 1997).

Yaygın anne baba tutumları;

- Baskıcı ve otoriter tutum
- Aşırı koruyucu tutum
- Aşırı hoşgörülü tutum
- Dengesiz ve kararsız tutum
- İlgisiz tutum
- Güven verici ve demokratik tutum şeklinde incelenmektedir.

2.5.2.1 Baskıcı ve otoriter tutum

Baskıcı ve otoriter tutum kural ve emirlerin çok sıkı uygulanmasıdır. Anne baba bu tutumla çocuklarına çok katı bir disiplin uygulamakta, çocuklarını sürekli denetlemektedirler. Otoriter anne babalar, çocuklarıyla tartışmayan, anlaşmayan, onların isteklerini hiçbir şekilde kabul etmeyen, katı, sert ve cezalandırıcı olan anne babalardır. Eğitimde ceza ön plandadır ve çocuğun yaşantısında birçok sınırlandırmalar getirmektedir. Çocuk, her kurala uymak zorunda bırakılmaktadır. Anne babadan birisi ya da her ikisinin baskısı altında olan çocuk, sessiz, uslu, nazik, dürüst ve dikkatli olmasına karşılık, küskün, silik, çekingен, başkalarının etkisinde kolay kalabilen, aşırı hassas bir yapıya sahip olmaktadır. Bu özellikler de ergenlik dönemindeki değişikliklerle birlikte, ergeni olumsuz davranış ve iletişim gruplarına itebilmekte, değersizlik duygusu yaşayarak, kendine saygı duymamasına sebep olmakta, dolayısıyla kişilik gelişimini olumsuz etkilemektedir (Öğretir 1999, Dönmezer 1999, Yavuzer 2000).

Ergenlik döneminde, anne babanın aşırı otoriter ve baskıcı tutumu, kimlik arayışında olan ergenin bocalamasına neden olarak, kendine güvenmemesini, değer vermemesini sağlamaktadır. Dolayısıyla ergenin kendisine ve dolaylı olarak çevresine olan saygısı düşük olmaktadır. Ayrıca baskıcı ve otoriter olan anne baba sevgiyi sadece pekiştireç olarak kullandığından, çocukları kendi isteğine uygun davranışlar gösterdiğinde sevgilerini gösterirler. Bu tutumlar da ergenlerin iletişim ve etkileşimlerini önemli ölçüde etkilemektedir (İkizoğlu 1993, Tuzgöl 1998).

Otoriter ve baskıcı tutumda anne baba kendisini toplumsal otoritenin temsilcisi olarak görmekte ve mutlak itaat beklemektedir. Kendileri otoriter kişiliğin temel nitelikleri olan katılık, dogmatik düşünce tarzına yatkın olduklarından, çocuklarıyla, özellikle ergenlik döneminde, sözel alışverişte bulunmaz, yerine getirilmeyen istek ve emirlerde anında cezaya başvurmaktadır. Çocuklarıyla ilgili her türlü kararı, onları karar alabilecek güçte görmeyip, kendileri almaktadır (Aksaray 1992).

“Zor yoluyla denetleme” ve “sevgi esirgeyerek denetleme” boyutlarının egemen olduğu aşırı baskıcı ve otoriter tutumla denetlenen çocuklar, hangi davranışın hangi tepkiyi alacağı konusunda bir fikre sahip değildirler. Dolayısıyla çocukların, kaygılı bir belirsizlik içinde aşırı isyankar veya aşırı boyun eğici olmaları kaçınılmazdır. Suçlayan, cezalandıran ve sürekli karışan anne babalara sahip ergenlerde kolayca ağlama ve küsmeye, kırılma davranışları görülürken, baskı altında olanlarda ise, isyankarlıkla birlikte aşağılık duygusu oluşmaktadır. Dolayısıyla böyle bir tutumla karşılaşan ve denetlenen ergenler, dıştan denetimli bir kişilik geliştirmektedirler (Lamborn 1991, Yavuzer 2000, Larson *et al.* 2002).

Otoriter ve baskıcı ortamda yetişen çocuklar, sosyal ilişkilerinde sorun yaşamaktadırlar. Ayrıca bu çocuklar sevgi ve merak duygularından da yoksun olmakta, gördükleri aşırı baskı, suçlama ve disiplin sonucu, kendi yetersiz, engellenmiş ve şaşkın hissetmektedirler. Bu tutumla karşılaşan ve yetişen çocuklar, reddedilme ve kısıtlanmadan dolayı, kendini suçlama ve suç işleme eğilimine de girebilmekte, bu özellikler de etkisini en çok ergenlik döneminde göstermektedir (Humpyres 1998, Gazeloğlu 2000, Kehale 2002,).

2.5.2.2 Aşırı koruyucu tutum

Aşırı koruyucu tutumu benimseyen anne babalar, çocuklarına gereğinden fazla kontrol ve özen göstermektedirler. Bunun sonucunda da çocuklar, aşırı bağımlı, güvensiz ve duygusal sorunları olan kişiler olmakta, bu bağımlılıkları tüm yaşamları boyunca onları etkilemektedir (Tola 2003).

Bu tutuma genellikle tek çocuğu olan veya başka çocuk sahibi olmayan ailelerde sıklıkla rastlanmaktadır. Anne baba bu tutumlarıyla çocuğa kendi gücünü geliştirme fırsatı vermemekte, bu nedenle de çocukta kendini savunma becerisi gelişmemektedir. Aşırı koruyucu tutumla yetiştirilen çocuklar diğer kişilere karşı aşırı bağımlılık, güvensizlik, hayal kırıklıkları ve isyankar davranışlar göstermektedirler (Tuzgöl 1998, Yıldız Bıçakçı 2004).

Anne babanın aşırı koruyucu tutumu, ergenlik döneminde psiko-sosyal olgunluğun gelişimini engellemekte, özerk bir birey olmasını, girişimcilik ve sosyalleşme davranışlarını olumsuz etkilemektedir. Çocuğa kendi benliğini tanıma olanağı vermemek, ailenin istediği yönde bağımlı bir kişi olmasına ve psiko-sosyal olgunlaşmanın engellenmesine neden olmaktadır. Sinirlilik, huzursuzluk, dikkatsizlik gibi özellikler, aşırı korunmuş olan çocuklarda belirgin olarak kendini göstermektedir. Bu tutumla yetiştirilmiş olan çocuklar, dayanıksızlık, kararsızlık, doyumsuzluk gibi kişilik özellikleri de göstermekte, duygu kontrolleri olmamakta, sorumluluk duyguları gelişmemektedir (Gazeloğlu 2000, Yavuzer 2000).

2.5.2.3 Aşırı hoşgörülü tutum

Çocuk merkezli aile olarak da ifade edilen aşırı hoşgörülü tutuma genellikle orta yaşın üzerinde çocuk sahibi olan ailelerde ya da çocuğun kalabalık yetişkinler grubu içinde tek çocuk olması halinde sıklıkla rastlanmaktadır. Böyle bir ortamda neyin yapıp, neyin yapılmayacağı konusunda çocuğun davranışlarına sınır çizilmemiştir. Çocuk, ailede inisiyatif sahibi tek kişidir ve aile bireyleri onun isteklerine uymak zorundadır.

Ceza ya ertelenmekte ya da unutulduğu için uygulanmamaktadır. Çocuk anne babadan çekinmek yerine, onları yönetir duruma gelmektedir (Candemir 2000, Tola 2003).

Anne baba çocuk arasında sağlıklı bir iletişim olmaması, çocuğun abartılmış sevgi ile dengesiz bir ortamda yetişmesi, onun “doyumsuz” bir birey olmasına neden olabilmektedir. Aşırı hoşgörölü ve gevşek tutuma sahip olan anne babalar, çocuklarının isteklerini hiçbir denetim ve sınırlama getirmeksizin daima kabul etmektedirler. Bu tutumun sürekliliği, çocuğun duygu, istek ve dürtülerini denetleme yeteneğinin gelişimini olumsuz etkilemekte, vurucu, kırııcı, saldırgan davranışların artmasına yol açmaktadır. Hoşgörölü ve gevşek tutumla aşırı şımartılmış olan bu çocuklar, yetişkin olduklarında, toplumun vermediği hakları kendilerine tanımaya çalışmakta, okul, iş gibi sosyal ortamlarda dikkat çekmek, övgü almak istemektedirler. Bu durum gerçekleşmediğinde de kendilerini huzursuz hissetmekte, hayal kırıklığına uğramakta, aile dışı sosyal ilişkilerine kolay uyum sağlayamamakta ve otoriteye baş kaldırııcı şekilde davranmaktadırlar (Ekşi 1990, Tuzgöl 1998, Yavuzer 2000).

Bu tutuma sahip olan ailelerde çocuklara sınırsız haklar tanınmakta, ancak nerede duracağı kesinlikle belirlenmemektedir. Kuralları uygulama ve denetlemede düzensizlikler bulunmaktadır. Anne baba, çocuğun yanlış davranışlarını görmekte ama “iyi bir eğitim baskıcı değil, özgür olmalıdır” düşüncesiyle çocuğa sınırsız haklar tanımaktadır.

Anne baba çocuğun davranışlarına karışmamakta, yalnız büyük bir problem olduğunda varlıklarını hissettirmektedir. Aşırı hoşgörölü olan anne babalar çocuklarından çok fazla bir şey beklememekte, ne olumlu davranışları ödüllendirip desteklemekte, ne de olumsuz davranışların ortadan kalkması için çaba harcamaktadırlar. Bu tutumla yetişen çocuklar da sorumluluk davranışına sahip olmamakta, hiçbir aile kısıtlaması görmediklerinden başkalarının işlerine müdahale edebilmektedir. Bu tutumun etkileri ergenlik döneminde de olumsuzluklara yol açabilmektedir. Ergenler, sosyal çevrelerinde uyum sorunu yaşayabilmekte, saldırgan, sinirli olabilmekte, kendine saygı ve kendini denetleme konusunda zorluk çekmektedirler (Gökdeniz 1990, Altinköprü 1999, Musaağaoğlu 2004).

2.5.2.4 Dengesiz ve kararsız tutum

Çocuğun eğitim ve gelişimini olumsuz açıdan etkileyen dengesiz ve kararsız tutum, aşırı hoşgörü ile sıkı disiplin-sert cezalandırma arasında gidip gelmektedir. Bu nedenle çocuk, bu tutum karşısında bocalamakta, hangi davranışın nerede, ne zaman istenip istenmediğini önceden kestirememektedir. Çocuk, anne babasının neşeli ya da öfkeli oluşuna göre davranışlarını ayarlamaktadır (Tuzgöl 1998, Yavuzer 2000).

Bu tutumdaki dengesizlik ve tutarsızlık, anne baba arasındaki görüş ayrılığında olabildiği gibi, birbirlerine gösterdikleri değişken davranış biçiminde de görülebilmektedir. Bir gün görmezlikten gelinen yaramazlık, ertesi gün ağır bir ceza görüyorsa, annenin koyduğu kuralı baba bozuyor ya da babanın verdiği cezaya anne karşı çıkıyorsa, çocuk ailede dengesiz ve kararsız bir tutumla yetiştirilmektedir. Bunun yanı sıra anne babanın çocuğun yanında ve onun hakkında birbirlerini eleştirmeleri, birinin olumlu yaklaşımına diğersinin olumsuz tutumu veya anne ya da babadan herhangi birisinin devamlı çocuğun tarafını tutuyor olması, onu koruması, çocuğun bocalamasına, saldırgan davranışlar göstermesine ve kimseyi dinlemeyip, kendi bildiğini yapmasına sebep olmaktadır (Gazeloğlu 2000, Tola 2003, Musaağaoğlu 2004).

Anne veya babanın isteklerini yaptırmak için önce yumuşak tonda konuşması, sonra sesini yükseltmesi, çocuğun istenileni yerine getirmemesi halinde dövülmesi ardından da özür dilenmesi gibi durumlar da dengesiz ve kararsız tutum örnekleridir. Ailenin, yerinde ve zamanında ceza uygulamaması, çocuk için bir rahatlık sebebi olmasının yanında, anne babanın da tutarsızlığını gösteren bir durumdur (Yavuzer 2000).

2.5.2.5 İlgisiz tutum

İlgisiz tutum, anne babanın çocuğu yalnız bırakma, görmezlikten gelme şeklinde dışlaması anlamına gelmektedir. Anne babalar bu tutumla, hoşgörü ile boş vermeyi birbirine karıştırmaktadırlar. Hem denetimleri hem de duyarlılıkları düşük boyuttadır. Çocukları için zaman ayırmamakta, bunun için çaba harcamamaktadırlar. Aile çocuğun duygusal ihtiyaçlarından habersizdir ve çocuğuna az sevgi göstererek, davranışlarını çok az kontrol etmektedir (Ekşi 1990, Dönmezer 1999).

İlgisiz tutumda çocuğu ihmal veya psikolojik reddetme, onun ilgi ve ihtiyaçlarından habersiz olma, nerede ne yaptığı ile ilgilenmeme, varlığından rahatsız olarak onu mümkün olduğunca uzakta tutma, ona sevgi vermeme, davranışlarını kontrol etmeme bulunmaktadır. Duygusal istismara yol açan böyle bir ortamda anne baba çocuk arasında iletişim kopukluğu yaşanmaktadır (Tuzgöl 1998, Yavuzer 2000).

Anne baba ilgisizliği yetiştirilen çocuklar, davranışlarının sonucunda ne olabileceğini düşünmeden hareket etmekte, okula karşı ilgisiz olmakta ve zamanlarının çoğunu boşa harcamaktadırlar. Engellenmeye karşı dirençleri düşük olduğundan saldırgan davranışlarda da bulunmaktadır (Dönmezer 1999).

2.5.2.6 Güven verici ve demokratik tutum

Bu tutum, anne babanın çocuklarına karşı hoşgörölü olmaları, onları desteklemeleri, çocukların bazı kısıtlamalar dışında, isteklerini diledikleri gibi gerçekleştirmelerine izin vermeleri anlamına gelmektedir. Demokratik anne baba, çocuğa içten ve derin bir sevgi duymakta, bunu şartsız olarak göstermekte, çocuğun ilgi ve ihtiyaçlarını önemsemektedir. Çocukların davranışları ilgi ve anlayışla izlenmekte, otonom benlik iradesine ve sağlıklı uyuma değer verilmektedir. Anne babalar, yaşına göre kendisiyle ilgili bazı kararlar almaya çocuğu teşvik etmekte, önemli konularda alınan kararları ve nedenlerini çocukla tartışmakta, onun görüşlerine değer vermekte ve hemen her konuda çocuğa iyi bir rehber olmaya çalışmaktadır (Yavuzer 2000, Tola 2003).

Demokratik tutumda denetim ve duyarlılık birbiri ile denge içinde işlemektedir. Uyulması gereken kurallar çocuklarla birlikte belirlenmekte, bu kuralların çocukların gelişim düzeylerine ve yaş özelliklerine uygun olmasına özen gösterilmektedir. Kurallara uyulmadığı zaman çocuklara fiziksel ve duygusal şiddet içermeyen yaptırımlar uygulanmakta, kesin sınırlar yerine çocuğa seçme şansı tanıyan seçenekler sunulmaktadır. İlişkiler karşılıklı sevgi, saygı ve hoşgörü temeline dayanmaktadır. Anne babalar çocuklarına engelleyici davranmamakta, makul sınırlar içinde onlara özgürlük tanımaktadırlar (Weiss 1998, Dönmezer 1999).

Demokratik tutumla, çocuğun bazı sorumlulukları alması ve bunları yerine getirmesi teşvik edilmektedir. Çocuğun davranışları kontrol edilmekte ama kontrol ona güvenilmediği izlenimi vermeden dolaylı yollarla yapılmaktadır. İstenmeyen bir davranış yaptığında çocuğa ceza verilmekte ama bu önemli davranışlar için olmakta ve sebebi çocuğa açıklanmaktadır. Bunlar, tutarlı kısıtlamalar olmakta, zaman, yer ve anne babanın ruh durumuna göre değişmemektedir. Bu tutum ile anne babalar, çocuklarını ayrı bir kişi olarak kabul edip, onlara değer vererek ve bağımsız bir kişilik geliştirmelerine olanak sağlayarak onların davranışlarını daha akılcı bir şekilde yönlendirebilmektedirler (Karadeniz 1994, Tuzgöl 1998, Çıkrıkçı 1999).

Demokratik anne baba tutumu, duyarsız, her şeye izin veren bir tutum değildir. Çocuğun kabul edilme ve onaylanma isteğini aile sağlıklı bir şekilde gerçekleştiriyorsa, kendi benliğini tanımlama özgürlüğü sağlıyorsa çocuğun gelişimi ve olgunlaşması da olumlu şekilde etkilenmektedir. Anne babanın hoşgörüsünün normal bir düzeyde gerçekleşmesi, çocuğun kendine güvenen, yaratıcı, toplumsal bir birey olmasına yardımcı olmaktadır. Çocuğun ailede kendine özgü bir yeri bulunmaktadır. Ailenin diğer bireylerinin istek ve ihtiyaçları denge içinde karşılanmaktadır. Böyle bir ailede de, evde ve toplumda kabul edilen ve edilmeyen davranışların sınırları belli olmaktadır. Aile bireyleri arasında açık ve net bir iletişim sağlanmaktadır. Duygu ve düşünceler açık bir şekilde ifade edilmekte, problemler birlikte ve ikna yöntemiyle çözülmektedir (Örgün 2000, Yavuzer 2000, Özgüven 2001, Tola 2003).

Demokratik anne baba tutumu ile yetiştirilen çocuklar, girişim yeteneğine sahip, özgüvenini kazanmış, kendi kendine karar verip sorumluluk taşımalarını öğrenmiş olmaktadır. Ayrıca bu çocuklar yaratıcı, başarılı, oto kontrol sahibi, benlik algısı yüksek, vicdan mekanizması gelişmiş bir şekilde ergenlik dönemi yaşamakta, arkadaş ilişkilerinde daha etkin, girişken, yaratıcı fikirler öne sürebilen, rahatça kendini ifade edebilen bir kişilik geliştirmektedir. Demokratik bir aile ortamında yetişen ergenler, kendilerini ifade etmede zorluk çekmemekte, kendilerini başkalarına kabul ettirebilmekte ve kendilerini değerli görerek, başkalarına sevgi ve saygı duymayı öğrenmekte, sosyal ilişkilerini kurmada ve sürdürmede sorun yaşamamaktadırlar (Öztürk 1990, İkizoğlu 1993, Dönmezer 1999, Yavuzer 2000).

2.5.3 Anne baba tutumlarını etkileyen faktörler

Anne babanın yaşı, deneyimleri, kişilik yapıları, birbirleriyle olan ilişkileri, eğitim durumları, çocuklarından beklentileri, çocukların yaşı, cinsiyeti, özellikleri, doğum sıraları ve ailenin sosyo-ekonomik düzeyi, anne baba tutumlarını etkileyebilmektedir. Anne babanın çocuk yetiştirme tutumları, çocuğun, özellikle ergenlerin, kişilik gelişimi üzerinde çok etkili olmaktadır. Ergenlerin davranışları, anne baba tutumlarıyla oluşmakta, sosyal çevresinde devam etmektedir. Bu dönemdeki sosyal ilişkilerin, olgunlaşmanın, davranışların ve kişilik özelliklerinin temelini ergenin ailesi ile olan ilişkileri ve anne baba tutumları oluşturmaktadır (İkizoğlu 1993, Tola 2003).

Anne babanın kendi anne babası ile olan deneyimleri, aile ilişkilerine ve tutumlarında rol oynamaktadır. Kendi anne babası ile iletişimde kötü deneyimleri olan anne babalar, çocuklarına olumsuz tutum ve davranışlarda bulunabilmektedir. Önceden kazanılan bu tutum ve davranışlar ancak bir öğrenme sürecinin sonucunda değişebilmektedir (Aral 1997, Yıldız-Bıçakçı 2004).

Anne babanın kişilik özellikleri, çocuk yetiştirme tutumları ve başarılı çocuklar açısından en önemli etkidir. Anne babanın çocuklarına karşı tutarlı ve kararlı davranışlarda bulunabilmesi, kararlı ve tutarlı bir kişiliğe sahip olmalarına bağlıdır. Kendine güvenen, dürüst, anlayışlı anne babalar, çocuklarına bunları model olarak öğretmekte ve bu özellikleriyle de olumlu tutumlarda bulunmaktadırlar (Gazeloğlu 2000, Yavuzer 2000).

Anne babanın yaşları da tutumlarını etkileyen faktörlerdendir. Ergenlik döneminde olan anne baba yeterli olgunluğa erişemediğinden, çocuklarının ihtiyaçlarını karşılayamamakta ve onlara karşı ilgisiz tutumda bulunabilmektedir. Olgunluk düzeyi yeterli olmayan anne babalar, olumsuzluklar karşısında çocuklarına korku, kızgınlık gibi sert tepkiler verebilmekte ve bu tepkileri de şiddete dönüştürebilmektedir. Böyle bir durumda da benzer tepkilerin çocukta görülmesi kaçınılmaz olmaktadır. Bu durumun sonucunda da aile içi iletişim ve etkileşim bozukluğu oluşmaktadır. Yeterli olgunluğa ulaşmış olan anne babalar ise, tutumlarında ve davranışlarında daha başarılı olmakta ve başarılı çocuklar yetiştirmektedir (Çaplı 1993, Şendoğdu 2000, Musaağaoğlu 2004).

Aile içinde eşler arasındaki ilişkinin sağlıklı olup olmaması, çocuklara karşı tutumların belirlenmesinde ve dolayısıyla sağlıklı bir ailenin oluşmasında önemli rol oynamaktadır. Anne baba arasında sürekli sevgi ve saygı olması, eşlerin aynı fikirleri savunmaları, mutlu ve doyumlu bir ilişki içinde olmaları, çocuklarının mutlu, dengeli ve arkadaşça bir ortamda bulunmalarını sağlamaktadır. Eşler arasındaki anlaşmazlık ve mutsuzluk ile baskıcı, saldırgan ve sevgisiz tutumlar, çocukların sağlıksız ve bağımlı olmalarına neden olabilmektedir. Anne babanın farklı tutumlarla çocuk yetiştirilmesi, çocuğu karışıklığa ve şaşkınlığa sevk etmektedir. Bu nedenle eşler arasındaki sağlıklı ve iyi iletişim, çocuklara gösterilecek sağlıklı tutumlar açısından önem taşımaktadır (Turnbull 2001, Tola 2003).

Anne babanın eğitim düzeyi ve meslek durumları da tutumlarını etkileyen önemli faktörlerdendir. Demokratik tutumun görüldüğü ailelerde genellikle anne babanın eğitim düzeyi yüksekken, otoriter tutumun hakim olduğu ailelerde ise, anne babanın eğitim düzeyinin düşük olduğu görülmektedir. Anne babanın bilgisizlik ve anlayışsızlık yüzünden devamlı hata yapmaları, çocuklarının eğitiminde kendi yetiştirilme tarzlarına bağlı kalmaları, çocuklarının hatalı davranış göstermelerine ve gelişimlerinin olumsuz etkilenmesine sebep olmaktadır (Tola 2003, Yıldız-Bıçakçı 2004).

Anne babanın daha önceden oluşturdukları çocuk beklentileri, tutumlarını etkileyebilmektedir. Nasıl bir çocuk istedikleri konusundaki beklentileri ile dünyaya gelen çocuğun kendi beklentilerine uymaması durumu, onlarda hayal kırıklığına neden olabilmekte ve reddetme tavrı geliştirmelerinde rol oynayabilmektedir. Reddetme tavrı da çocuklarını sevgisiz ve ilgisiz tutumla yetiştirmelerine neden olabilmektedir (Duru 1995, Saruhan 1996).

Ailenin sosyo-ekonomik ve kültür düzeyi, çocuğun eğitimi ve yetiştirilmesinde etkili olan bir etmendir. Yüksek sosyo-ekonomik ve kültür düzeyinde olan aileler, çocuklarına daha çok bağımsızlık tanımakta, daha az kısıtlayıcı ve koruyucu davranmakta, demokratik tutumla çocuklarını yetiştirmektedir. Orta sosyo-ekonomik düzeydeki aileler, eğitim ve meslek edinme konusunda çocuklarından yüksek beklenti içine girmekte ve bu beklentiler de ergenlik döneminde kaygı yaratmaktadır.

Alt sosyo-ekonomik düzeydeki aileler ise, genellikle çocuklarına katı disiplin ve baskı uygulamakta, fiziksel ceza, alay etme, küçümseme, azarlama, bağırma gibi davranışlarla çocuklarını yetiştirmektedir (Alisinanoğlu 1995).

Çocukların cinsiyeti, anne baba tutumlarının farklı olmasında etkili olabilmektedir. Kültürel etmenlerin etkisiyle anne babalar kız ve erkek çocuklarına farklı davranabilmektedir. Erkek çocuklar, aşırı hoşgörölü ve demokratik tutumla yetiştirilirken, kız çocuklara, baskıcı ve otoriter tutum uygulanabilmektedir (Berns 1993, Yıldız-Bıçakçı 2004).

Ailede çocuk sayısının fazla olması, anne babanın çocuklarıyla iletişimini azaltmakta, sevgi ve ilgide bölünmeye neden olarak, anne babanın büyük çocuklara ilgisiz tutum, küçük çocuklara aşırı koruyucu tutum göstermelerine sebep olmaktadır (Yıldız-Bıçakçı 2004).

Anne baba tutumları çocuğun yaşına göre de değişebilmektedir. Çocuğun gelişim dönemlerine göre ailenin, ihtiyaçları karşılaması, ona göre bir tutum sergilemesi gerekmektedir. Özellikle ergenlik döneminde yaşa bağlı olarak artan ihtiyaçlar ve beklentiler, aile içinde iletişimin sağlıksız olmasına neden olabilmektedir. Anne babanın ergenlik döneminde çocuklarına karşı tutumlarına özellikle dikkat etmeleri, onların sağlıklı kişilik geliştirmeleri için gerekli ve önemlidir (Gazeloğlu 2000, Kerr and Stattin 2000).

Çocuğun doğum sırası, anne baba tutumlarının etkilemekte, davranışlar üzerinde rol oynamaktadır. İlk çocuktan beklentiler yüksek olurken, ortanca veya son çocuklarına karşı anne babalar ya çok sıkı disiplin uygulamakta ya da gevşek tutum sergilemektedir (Tola 2003).

Kitle iletişim araçları da bazı ailelerin çocuklarına karşı tutumlarını etkileyebilmektedir. Kitap, magazin, sinema, radyo-televizyon gibi araçlarda, çocuklar ve ebeveynler ile ilgili verilen bilgiler, anne babanın çocuk yetiştirme tutumlarını dolayısıyla çocukların gelişimlerini olumlu ya da olumsuz etkileyebilmektedir (Haktanır 1994).

Aile içi ilişkileri iyi olarak yetişen çocuklar, mutlu, arkadaş canlısı ve bunalımdan uzak davranışlar sergilerken, aile iletişiminin iyi olmadığı ailelerde ise çocuklar uyum bozukluğu gösterebilmektedir. Çocuğun aile ile olan ilişkileri diğer bireylere ve tüm hayata olan tutum ve davranışlarını etkilemektedir. Başarılı anne baba çocuk ilişkisinde, çocuğun kendi kendini denetlemesi ve ahlak gelişimine ortam bulması çok önemlidir. Çocuğun sorumluluk duygusuna sahip olması ve olayların sonuçlarıyla baş başa kalabilmesi için anne babanın desteğine ihtiyacı vardır. Anne baba tarafından hazırlanan sağlıklı ortam, çocuğun bütün gelişim alanlarının başarılı ve sağlıklı olmasını sağlamaktadır (Nazik 2003).

Ergenlik dönemi, aileden duygusal bağımsızlığın kazanılması, cinsiyete uygun sosyal rollerin geliştirilmesi, kendine özgü bir değerler sisteminin oluşturulması, toplumsal rollerin belirlenerek, gerçekleştirilmesine yönelik kararların verilmesini gerektiren bir dönemdir. Kimlik kazanma ve kendine ilişkin olumlu ben duygusunun gelişmesi bu dönemde olmaktadır. Bu nedenle anne baba tutumları özellikle ergenlik döneminde kişiliğin oluşumu, gelişimi ve karakterin belirlenmesinde çok önemli rol oynamaktadır. Ergenlerin kendine güven duyguları, bağımsızlığını gerçekleştirme yetenekleri, sosyal ilişkileri kurma becerileri ve hayata bakış açıları büyük ölçüde anne baba tutumlarından etkilenmektedir (Nelsen and Erwin 2002, Yeşilyaprak 2002).

2.6 Arkadaşlık İlişkileri

Arkadaşlık, hayatın her döneminde önemli olan sosyal bir ihtiyaç olmaktadır. Arkadaş ilişkileri, kişilik gelişiminde, olgunlaşma ve toplumsallaşmada, cinsel kimliğin, bir gruba ait olma duygusunun, paylaşma ve sorumluluk alma duygularının kazanılmasında büyük önem taşımaktadır. Ergenlik dönemindeki arkadaşlık ilişkilerini incelemeyen önce arkadaşlığın önemini ele almak gerekmektedir.

2.6.1 Arkadaşlığın tanımı ve önemi

Köknel'e (1997) göre arkadaşlık; aileden sonra yaşamın her döneminde gerekli olan, iletişim gruplarının tüm özelliklerini taşıyan, ortak davranış kalıpları ve tutumlarının paylaşıldığı, yeni davranış kalıpları ve tutumlarının oluşturulduğu en küçük toplumsal birimdir.

Kimmel and Weiner (1995) ise arkadaşlığı, yaşamlarının önemli bir bölümünü paylaşan, birbirlerini koruyan iki veya daha fazla insan arasındaki ilişki olarak tanımlamaktadır.

Serrano (1984) arkadaşı gereksinim duyulduğunda ulaşılabilen, güvenilir, genellikle aynı cinsten ve yaştan kişi olarak ifade etmiştir.

Arkadaşlık ilişkileri çocukların kendilerini ve duygularını ifade etmelerinde, paylaşım ve sorumluluk alma duyguları ile sosyal becerilerin gelişiminde ve sağlıklı toplumsallaşmalarında büyük önem taşımaktadır. Çocukların gelecek yaşamlarında sağlıklı sosyal ilişkiler kurmaları ve sosyal yaşama uyum sağlamaları, çocukluk döneminde kurulan arkadaş ilişkileriyle başlamakta, ergenlik dönemindeki arkadaşlıklarla gelişmektedir (Öztürk 2004).

Yaşantı süresince önemli bir sosyal ihtiyaç olan arkadaşlığın önemi şu şekilde sıralanmaktadır:

- Duygusal ve bilişsel kaynak olan arkadaşlar, kişiye kendini iyi hissetme duygusu ve benlik saygısı kazandırmaktadır.
- Arkadaşlar, yaşla ilgili görev ve sorumlulukların gerçekleştirilmesinde etkili olmakta, birbirlerini sosyalize etmektedirler.
- Birbirlerine yakınlık ve destek göstererek, gelişimlerine olumlu etki sağlamaktadırlar (Hartup and Stevens 1997).

Arkadaşlığın işlevleri beş kategoride toplanmaktadır.

- Gelişim ve değişim için aktif bir etken olarak arkadaş: Kendisi model oluşturarak değil, tartışma, uyarma ve çeşitli etkinliklere katılmaya davet etme, rehberlik etme ve bilgi verme gibi sözel olarak önerilerde bulunmaktadır.
- Etkileşimci arkadaş: Etkinlik ve etkileşimlere katılan, açıkça konuşan, farklı düşünme ve davranma yolları olduğunu gösteren kişidir.
- Model olarak arkadaş: Kişinin gözlediği, sözel davranışı ya da benlik algısını değiştiren bir modeldir.

- Tepkici arkadaş: Geribildirimde bulunan, destek, güvence, cesaret veren ve baskı yapan kişidir.
- Pasif etki olarak arkadaş: Kişiyi dinleyen, anlayan, eleştiren ve yargılamadan kabul eden kişidir (Döğücü 2004).

Kandel'e (1985) göre arkadaşlıkta benzerlik ve toplumsallaşma olarak iki süreç bulunmaktadır. Ergenler ya birbirlerine benzer kişilerle arkadaşlık kurmakta, ya da birbirlerini pekiştirmekte veya değiştirmektedirler. Kandel, birbirine az benzemenin, arkadaşlığın bitmesine neden olacağını düşünmektedir. Arkadaşlığın sonlanması, birbirleri arasındaki az benzerliğin toplumsallaşma ile arttırılmaya çalışılıp, başarılmadığında gerçekleşmektedir.

2.6.2 Yaşlara göre arkadaşlık ilişkileri

Arkadaşlık ihtiyacı bebeklik dönemine kadar uzanmaktadır. Bebeklik dönemi anne, baba ve diğer aile bireyleriyle yakın ve içten iletişimin en yoğun olduğu dönem olmaktadır. Ağlayan bir bebek, yanına birisinin yaklaştığında görünce susmaktadır. On iki aylık bebekler yan yana geldiklerinde birbirlerine bakmakta, yaklaşmakta, keşfetmekte ve daha sonra oyuncaklarını paylaşmaktadırlar. Ancak bu ilişkiler çok kısa süreli olmakta ve genellikle birkaç saniyeden birkaç dakikaya kadar değişmektedir (Thompson et al. 2002).

Yaşamın ikinci yılı ile birlikte, küçük çocuklar arasındaki ilişki de farklılaşmaya başlamaktadır. İki-üç yaşındaki çocuklar, oyun arkadaşlarını çabuk değiştirebilmekte ve sınıfta başka bir arkadaşını sevdiğini söyleyebilmektedir. Üç-dört yaşlarında arkadaşlıkların sayısında artış olabilmekte ancak arkadaşlıklar kısa sürede değişebilmektedir. Bu yaş döneminde her iki cinsiyetten de arkadaşlar edinilmektedir. Dört yaşından önce çocuklar, beraber oldukları kişilerin onlarla oynamasını, oyun etkinliklerini paylaşmasını istemektedirler. Bu dönemde çocuklar kendileri ile oynayacak bir ya da iki arkadaş seçmekte, okula gitmeye hazırlandıkları sırada, çocuklar oyun arkadaşlarını kendi cinsiyetlerinden seçmeye özen göstermektedirler.

Çünkü bu dönemde çocuklar toplumsal cinsiyet rollerinin (erkeklerle ve kadınlara özgü davranışların) farkına varmaya ve böylece kendi cinsiyetlerine uygun oyunlar oynamaya başlamaktadırlar. Beş-altı yaşlarında ise genellikle çocukların daha uzun süreli arkadaşlıklar kurmaya başladıkları görülmektedir (Onur 1995, Nar 2006).

Dört-yedi yaş arasındaki çocuklara göre arkadaşlık, oyun oynamayı ifade etmekte, arkadaşlığı oyun bitene kadar süren bir beraberlik olarak görmektedirler. Dört-yedi yaş arasındaki çocuklar, diğer insanların kendilerinden farklı kişiler ve farklı düşüncelerinin olduğunu anlamakta fakat iki bakış açısını aynı anda birleştirememektedirler. Bu yaş grubundaki çocuklar için yardım eden veya kendisi için bir şeyler yapan kişi arkadaşdır. Ancak karşısındaki kişileri değerlendiremedikleri için arkadaşlarına olan sorumluluklarını anlayamamaktadırlar.

Yedi-on iki yaş arasındaki çocuklar, başkalarının kendilerine bakışını anlayabilmektedir. Bu dönemdeki çocuklar, karşısındaki kişilerin seçimlerini ve tercihlerini dikkate almaktadırlar fakat işbirliğinin bozulması ya da çatışma durumunda arkadaşlık bitmektedir.

On iki-onbeş yaşlarındaki çocuklar ise, iki kişi arasındaki etkileşime göre, üçüncü bir kişinin görüşüne de saygı duymaktadırlar. Bu dönemdeki arkadaşlık, karşılıklı destek ve anlayışla sağlanmakta ve küçük çatışmalar dahi olsa yakın bir ilişki olarak devam etmektedir. Arkadaşıltaki yakınlık, sahip olmaya benzer bir duruma dönüşmektedir. Oniki yaş üzerindeki çocuklarda karşısındaki kişiyi anlayabilme durumuna ergenlikte ve yetişkinlikte rastlanmaktadır. Kişi, olaylara karşı genel bir bakış açısı geliştirmekte ve insanların görüşlerinin benzer ya da farklı olduğunu anlamaktadır. Bu dönemde arkadaşlar, birbirine bağlı ve aynı zamanda birbirinden bağımsızdırlar. Kişiler, arkadaşları dışında diğer insanlarla birlikte zaman geçirme özgürlüğüne sahiptir. (Çok 1993, Rhodes 1994, Döğücü 2004).

2.6.3 Ergenlik döneminde arkadaşlık ilişkileri ve arkadaş grupları

Çocukluktan yetişkinliğe geçiş döneminde ergenler, birçok gelişim alanında değişiklik yaşamaktadırlar. Bu dönemde ergenlerin, ebeveyn ve arkadaşlarıyla olan ilişkileri de farklılaşmaktadır. Okul öncesi dönemde çocuk için en etkili kişiler anne baba iken, okul dönemiyle birlikte arkadaşların çocuk üzerindeki etkileri hissedilmeye başlamaktadır. Ergenlik dönemi ise, arkadaş değerlerinin önem kazandığı bir evredir (Duman 2000, Kulaksızoğlu 2004).

Ergenlik döneminin başlarında kızlar ve erkekler, vücutlarındaki değişimleri tartışabilecekleri, duygusal durumlarını paylaşabilecekleri arkadaşlara ihtiyaç duymaktadırlar. Böylece kendilerini tanımakta ve başkalarının duygularını anlayabilmektedirler. Sosyal gelişme için ergenlerin arkadaşlarıyla birlikte olmaya ihtiyaçları vardır. Bu dönemde annenin, babanın ve diğer yetişkinlerin görüşleri reddedilmekte, arkadaş ilişkileri ile aileden uzaklaşma, evden kopma, çevreden etkilenme ve çevreye yönelme eğilimi başlamaktadır. Ergen için arkadaşlık, diğer bütün kişilerarası ilişkilere oranla büyük öncelik taşımakta ve arkadaşların değerleri ve dünya görüşleri önem kazanmaya başlamaktadır (Gander and Gardiner 1993, Köknel 1999, Kulaksızoğlu 2004).

Ergenlik döneminin ortalarında genişleyen arkadaş çevresi ile ergenin insan ilişkileri ile ilgili deneyimleri oluşmaktadır. Bu arkadaşlıklarla ergen, kız-erkek arkadaşlığı, grup yaşantısı deneyimleri ile yetişkin dünyasına hazırlanmaktadır. Bu dönemde arkadaş desteğinin olması ergenin, kendini yeterli ve başarılı hissetmesine, yeteneklerini geliştirme ve sağlıklı benlik saygısı oluşturmaya, etkili baş etme stratejileri geliştirmesine olanak sağlamaktadır. Arkadaşlar, kişilik değerleri, mesleğe yönelme gibi konularda temel desteği oluşturmakta ve bilgi verici, yönlendirici rol oynamaktadır (Turner 1999, Döğücü 2004, Kulaksızoğlu 2004).

Ergenlerin arkadaşları ile ilişkileri, anne ve baba ile olan ilişkilerinden farklılık göstermektedir. Ergen arkadaş ilişkilerinde, sosyal ilişki kurmayı, güvenli davranış göstermeyi, kendi düşüncesini ifade etmeyi, başkalarının fikirlerini hoşgörü ile

karşılamaı öğrenmektedir. Ergenlik dönemindeki arkadaşlıklar, ergenin benlik değerini arttırmakta, sosyal becerilerinin gelişmesi için fırsat yaratmakta, bireysel gelişimini daha doğru bir biçimde değerlendirmesini sağlamakta ve bir gruba ait olma gereksinimini karşılamaktadır (Sayıl vd. 2002, Durmuşoğlu ve Doğru 2006).

Ergenlikte, önceleri az sayıda ve kısa süreli olan arkadaşlıklar, zamanla yerini yakın arkadaşlıklara bırakmakta ve bu yakın arkadaşlar ergenin toplumsallaşmasında önemli rol oynamaktadır. Ayrıca yakın ilişkiler, sosyal ilişkilerin en önemli alanını oluşturmakta ve hayatın her döneminde farklılık gösteren ihtiyaçların doyurulması, karşılaşılan güçlüklerle uyum sağlayabilme durumunu etkilemektedir. Yakın bir arkadaş, ergenin bir yandan hayat görüşünün geçerliliğini onaylarken, diğer yandan onu geçici ya da derin bir sadakate dayalı yeni arkadaşlar edinmek ve farklı yoğunlukta arkadaşlıklar kurmak üzere yetişkinliğe hazırlamaktadır. Yakın arkadaşlar ayrıca, ergenin kendisini benzerleri ile kıyaslayarak değerlendirmesini ve tanımmasını sağlamakta, tek başına yapmaktan korktuğu ya da zevksiz ve anlamsız bulduğu bazı deneyimleri birlikte yapmalarına yardımcı olmaktadır. Arkadaşlarla birlikte olma, onlarla bir iletişim ve etkileşim içinde bulunma ergenlerin kendilerini tanımaları, başkalarının kendilerini nasıl algıladıklarını fark etmeleri ve arkadaşları arasında göreceli olarak kendi konumlarını algılamaları açısından, sosyal gelişimlerine önemli katkılarda bulunmaktadır (Saraçoğlu 2000, Hamarta 2004, Aydın 2005).

Ergenlikte, arkadaşlarca aranmak, beğenilmek ve benimsenmek, benlik saygısının önemli bir koşuludur. Ergen, arkadaşları sayesinde kişiliğini oluşturmakta, kendini tanıyarak insanlarla birlikte mutlu yaşamayı öğrenmektedir. Ergenlikte arkadaş ilişkileri, kişiler arası ilişkileri deneme yanılma yoluyla öğrenmeyi sağlamakta ve bu sayede sosyalleşmeyi kolaylaştırmaktadır. Bu dönemdeki arkadaşlıklar, sohbet, güven, para, bilgi paylaşımını içermekte ve fikirlerin paylaşımı, duyguları algılama becerisinin gelişimine yardımcı olmaktadır. Aynı zamanda arkadaşlık, ergenin yetişkinliğe geçişini kolaylaştıran sosyal rolleri hazırlamak için de gerekli bir ihtiyaçtır. Bu bağlamda ergenlikte arkadaşlık ilişkileri, toplumsal ilişkilere öncülük etmektedir (Windle 1994, Yörükoğlu 2000).

Ergenlikte arkadaş grubu, ergenlerin ya kendi istekleriyle ya da kendiliğinden içinde buldukları bir iletişim grubudur. Arkadaş grubu içinde olmak, konuşmak, dertleşmek, tartışmak, birlikte çalışmak, eğlenmek ya da gezmek, ergenlerde bir yandan tutum ve davranışların değişmesine yol açarken, diğer yandan da bireysel sorunların çözümünde endişe, kaygı, gerilim, sıkıntı ve tedirginliğin azalmasında önemli rol oynamaktadır. Bir arkadaş grubu içinde bulunan ergenin, düşünme, karar verme, girişim ve yaratıcılık gücü artmaktadır (Köknel 1991).

Arkadaş gruplarını küçük ve büyük arkadaş grupları olarak ayırmak mümkün olabilmektedir. Aynı ilgileri ve çevreyi paylaşan, samimi kişilerden oluşan küçük arkadaş grupları, ergenin güvenlik ve önemli olma duygularını sağlamakta, ergene sosyal geçişlerde destek olmaktadır. Partiler ve diğer sosyal çalışmaların merkezi olan büyük grup ise, ergenleri, karşı cinse ilgi duyma etkileşimlerinde teşvik etmektedir (Temel ve Aksoy 2001).

Ergenlik döneminde, arkadaşların birlikte geçirdiği zaman arttıkça, grup bütünlüğü de artmaktadır. Bu da gruptaki ergenlerin birbirlerini tanımalarını kolaylaştırmakta ve “biz” duygusunu ortaya çıkarmaktadır. Arkadaşlık ilişkisi arttıkça da bütünlük, beraberlik duygusu pekişmekte, yardımlaşma ve işbirliğine dayalı çalışmalar önem kazanmaktadır. Arkadaş grubundaki ilişkiler, eşitlikçi ve demokratik olduğunda, herkes fikrini serbestçe ifade etmekte, kararını açıklayabilmektedir. Baskı ve otoritenin hakim olduğu gruplarda ise, dayanışma ve birlik, beraberlik duyguları bulunmamaktadır (Kulaksızoğlu 1998, Shulman and Laursen 2002).

Ergenlik döneminde toplumsal davranışlarda olgunlaşma ve arkadaş gruplarında genişleme görülmektedir. Bu dönemde ergen, ait olduğu gruba değer vermekte, grup normlarına uymak için büyük bir çaba harcamaktadır. Bu uyum, dış görünüş ve davranış kadar fikirleri de içine almaktadır. Ergenler, grup normlarından ayrılmaktan çekinmekte, gereksinim ve isteklerini grup normlarına ters düşmeden sağlamaya çalışmaktadırlar. Bu dönemde, arkadaş grubunda bulunan kişiler arasındaki fikirler, duygu ve düşünceler, hatta düşmanlar bile ortak olmakta, ergenler, grup normlarına uymak için, fedakârlık ve sıkıntıya katlanmayı göze almaktadırlar (Anonim 2002).

Ergenlik dönemindeki arkadaşlık, güven vermesi ve ergenin çözemediği çatışmaları arkadaş grubu yoluyla çözerek rahatlamasını sağlaması açısından çok önemli olmaktadır. Ergenlerden oluşan topluluklar, ergeni yetişkinlerden daha çok etkilemekte, grubun önerdiği kısıtlamalar, özgürlük ve standartlar daha çabuk onaylanmaktadır. (Şemin 1992, Yörükoğlu 2000, Cast and Burke 2002).

Ergenlik döneminde, çevresi tarafından kabul görmek, arkadaş grubunca olumlu değerlendirilmek, ergenin özellikle önem verdiği durumlardır. Arkadaş grubunda kabul gören ergen, kendine güvenini pekiştirmekte, duygu ve düşüncelerini rahatça dile getirmekte ve başkalarının etkisinde daha az kalmaktadır. Ergen, bu dönemde arkadaş gruplarıyla, genişleyen sosyal çevresi için gerekli becerileri edinmeye çalışmaktadır. Bu durumda iken, eğer ergen, bulunduğu grup tarafından benimsenmez ve kabul görmez ise, bu onun güvensiz, kırgın, küskün ve fazlasıyla üzgün olmasına neden olmaktadır (Kulaksızoğlu 1998, Doğücü 2004, Nar 2006).

Çocukluk döneminde yakın arkadaşlıklar kendi cinslerinden olan kişilerle yaşanırken, ergenlik döneminde karşı cinse olan ilgi artmakta, grup arkadaşlıklarındaki ilgiler yerini zamanla bireysel ilişki ve ikili arkadaşlıklara bırakmaktadır. Bu ilişkilerde kızlar için sevgi ve duygusallık ön planda iken erkeklerde duygusal yönelme yanında cinsel ilgi de fazla olmaktadır. Kız-erkek arkadaşlığının başlamasında ergenlerin benzer tutum ve davranış özelliklerinin olması etkilidir. Zeka, kişilik, değerler, yaşam tarzı ve fiziki çekicilik ergenlerde karşı cinsle arkadaşlığı belirleyici özelliklerdir (Aydın 2005).

Ergenlik döneminde kız-erkek arkadaşlığı, arkadaşlığın ve arkadaş gruplarının özelliklerini taşımakta, kişiliğin gelişmesinde ve olgunlaşmasında önemli rol oynamaktadır. Ayrıca bu ikili ilişkiler, cinsel kimliğin kazanılmasını ve ergenlerin cinsel yapılarına uygun şekilde davranmalarını sağlamaktadır. Ergenlerin sağlıklı özdeşleşme yapmaları, karşı cinse ve diğer insanlara ilgi, sevgi, saygı ve güven duymaları için gerekli olgunlaşmayı da sağlamaktadır. Kız ve erkeklerin oluşturduğu arkadaş gruplarında ergenler, giyinmelerine, oturmalarına, yürümelerine, konuşmalarına dikkat etmekte ve özen göstermektedirler (Sharabany *et al.* 1981).

Bu durum da ergenlerin duygu, düşünce, davranış ve tutumlarını denetlemeyi, düzenlemeyi öğrenmelerini sağlamaktadır. Kız-erkek arkadaşlığında, paylaşılan amaçlar, beklentiler, değerler, duygu ve düşünceler, daha kolay benimsenmekte, davranış ve tutumlardaki değişimler daha çabuk ve kolay olmaktadır. Bu arkadaşlıklar, ergenlerin çalışma gücünü ve çabasını arttırdığı gibi, engellerin aşılmasında, sorunların çözümlenmesinde ve yaratıcılığın artmasında da olumlu etkiler oluşturmaktadır (Köknel 1991, Hussong 2000, Döğücü 2004).

Arkadaş grupları, ergenlere sosyal ve cinsel kimliklerini öğrenmelerine fırsat vermekte, bu gruplar içinde karşı cinse yönelme, grup arasında konuşma ve gözlemlerle sağlanmaktadır. Bu nedenlerle de kız-erkek arkadaşlığı ve kızların, erkeklerin bulunduğu arkadaş grupları, kişinin gelişmesi, olgunlaşması ve ruh sağlığı açısından önemli ve gerekli olmaktadır (Karapınar 1997).

Ergenlik dönemindeki beğenme ve beğenilme arzuları ergenlere heyecan veren bir duygudur. Arkadaş gruplarındaki yakınlaşmalar, önceleri bir arada bulunma isteği taşıırken, sonralarda karşı cinsten kişilere hissedilen romantik duygulara dönüşmektedir. Ergenler, daha önce yaşadıkları sosyal ilişkilerin yoğunluğuna, ailenin kız-erkek ilişkisine tepkisine ve bunun çevre tarafından karşılanışına bağlı olarak, karşı cinsle kuracakları ilişkilerin biçimlerini belirlemektedirler. Anne babanın kız-erkek arkadaşlığına gösterdikleri olumlu ve olumsuz tepkiler, ergenlerin ilişkilerini etkilemektedir. Olumsuz tutumlar, ergenlerin iç dünyasında ve çevresi arasında, ruh sağlığını bozabilecek boyutta büyük çatışmalar yaşamalarına neden olabilmektedir (Köknel 1991, Saraçoğlu 2000, Kulaksızoğlu 2004).

Ergenlik dönemindeki kız-erkek arkadaşlığı, zamanla karşılıklı ilgi ve sevginin artması ile duygusal bağla dönüşmektedir. Bu tür arkadaşlıklarla kız ve erkeğin birbirlerine ilgi, sevgi göstermeleri, beğenilerini, övgülerini dile getirmeleri, birbirlerini anlamaları, desteklemeleri ve korumaları, kişiliklerinin ve cinsel kimliklerinin kazanılmasında olumlu ve önemli rol oynamaktadır. Ancak kız-erkek ilişkisinde yakınlaşmanın sınırları iyi çizilmediğinde ergen, toplumun gelenek, görenek ve değer yargılarıyla ters düşmekte, büyük sorunlar ve ruhsal bunalımlar yaşayabilmektedir.

Ergenlerin bu dönemde en çok ilgilerini çeken konulardan biri de cinselliktir. Ergenliğin başlarından itibaren, cinsel gelişmeyle birlikte gelişen, değişen ruhsal ve toplumsal yönlerin kazanılmasında, gelişmesinde ve olgunlaşmasında ailenin ve çevrenin rolü en önemli etkenlerdir. Ailenin ve çevrenin ergene verdiği önem, rol ve yer, cinsel kimliğin ve toplumsallaşmanın yapısını oluşturmaktadır. Cinsel kimliğin de sağlıklı bir şekilde oluşması ergenin çevreyle, arkadaşlarla, aileyle olan ilişkisini olumlu şekilde etkilemektedir. Bu nedenle, cinsellikle ilgili ergenlerin merak ettikleri konularda, onlara verilecek cevaplar açık, aydınlatıcı ve doğru olmalı, olumsuz etkiler yaratabilecek bilgilendirmeler yapılmamalıdır (Köknel 1991, Brendgen *et al.* 2001, Yiğit 2001).

2.6.4 Ergenlik döneminde arkadaş gruplarının olumlu ve olumsuz etkileri

Ergenlik döneminde arkadaş gruplarının, ergenin bağımsız bir birey olarak kişiliğinin gelişmesinde önemli katkıları bulunmaktadır. Arkadaş grupları ergene bağlılık ve ait olma duygusu kazandırarak, ergenin kendine güven ve benlik saygısının gelişmesini sağlamakta, stres verici olayların etkisini azaltıcı sosyal bir destek olmaktadır. Ayrıca grup tarafından kabul görme, ergenin güven duygusunu pekiştirmekte ve gruptaki bireylerin çeşitli yeteneklerini göstermesiyle ergen deneyimler kazanmaktadır (Kulaksızoğlu 1998, Döğücü 2004).

Ergenlik döneminin en önemli özelliklerinden biri, kimlik arama sürecidir. Kimlik, başka insanlarla iletişim ve etkileşim sonucu elde edileceğinden, ergen, arkadaş grupları içinde sağladığı uyumla farklı rolleri denemekte, bu rollere ilişkin davranış kalıpları oluşturmaktadır. Böylece arkadaş grubu ergene kimlik ve toplumsal çevre kazandırmakta, ergenin yeni davranışlar, değerler, dil ve giyim tarzı benimsemesine ortam hazırlamaktadır. Ergen de bu ortamdan kopmamak için, grubun kavramlarını, simgelerini, eylemlerini özümsemektedir (Baltaş 1999, Köknel 1999).

Arkadaş gruplarının ergenlik dönemindeki diğer olumlu etkileri de ergenlerin ahlaki norm ve değerlerinin kazanılmasına yardımcı olması, gruptaki geribildirimlerle ilişki kurma becerilerinin gelişimine katkıda bulunmasıdır. Ayrıca ergenler, arkadaş gruplarında yaşanan çatışmalar sonucu reddedilme, onay görme yolu ile kendilerini

gözden geçirip iç görü kazanmaktadırlar. Arkadaş grupları, ergenlerin sosyalleşmelerinin hızlandığı, sadakat, cesaret, katılım ve paylaşım duygularının geliştiği, düşünce, tutum ve yargıların özgürce ifade edilebildiği ortamlardır. Özgüven yanında ergenlere sosyal statü ve sosyal kabul duyguları da kazandırmakta, cinsel rollerin öğrenilmesinde önemli rol oynamaktadır (Kemple 1991, Hartup and Stevens 1997, Döğücü 2004).

Meriç (1999), arkadaş gruplarının ergenler üzerindeki olumlu etkilerini şu şekilde vurgulamıştır.

- “Arkadaş grubu, sosyal bir pekiştireçtir.
- Arkadaş grubu ergene, herhangi bir kriz ve karışıklık durumunda duygusal kaynak olarak destek sağlamaktadır.
- Arkadaş grubu ergene, kendi davranışlarını değerlendireceği bir ortam sağlamaktadır.
- Arkadaş grubu, bütünlük baskısı yaratarak, ergenin davranışlarının şekillenmesini sağlamaktadır.
- Arkadaş grubu, ebeveyne ait davranışlar yorumlanırken ergene destek sağlamaktadır”.

Arkadaş grupları ile ilgili yapılan bu açıklamalar, ergenlik döneminde bu grupların ergen üzerindeki etkisi göz önüne alındığında, ergenin iletişimde bulunduğu diğer gruplardan daha önde geldiği ve daha önemli olduğu sonucunu göstermektedir.

Ergenlik dönemindeki arkadaşlık ilişkilerinin olumlu etkileri olduğu kadar, olumsuz toplumsal gelişime de sebep olabilecek etkileri bulunmaktadır. Ergenin olumsuz özelliklerinin olması, olumlu gelişim gösteren arkadaşları tarafından soyutlanmasına, bu durum da kendisi gibi olan kişilerle ilişki kurup, kısır döngü yaşamasına sebep olabilmektedir (Duman 2000).

Aile içinde anne babasından anlayış göremeyen, onlarla çatışma içinde bulunan ergen, arkadaşlarının etkisine daha fazla girmekte, evde bulamadığı güveni, arkadaş çevresinde aramaktadır. Kimliğini bulma çabasında güvensiz ve yetersiz olan ergen, arkadaş

çevresine daha çok bağlanmakta ve davranışlarını benimsemektedir. Bu durumdaki olumsuzlukların asıl sebebi de ergenin anne babasından yeterli ilgi ve desteği göremeyip, yanlış arkadaşlıklara yönelmesidir (Köknel 1999, Döğücü 2004).

Ergenin sosyal beceri konusunda eksikliğinin olması ve saldırgan davranışları nedeniyle arkadaş çevresi tarafından kabul görmemesi, aynı zamanda da sağlıksız anne baba tutumlarıyla karşılaşması onu, anti sosyal davranışları olan ve iletişim becerisi olmayan arkadaş çevresine yönlendirmektedir. Bu tür arkadaşlarla kurulan ilişkiler de anti sosyal davranış ve tutumların kazanılmasına neden olmaktadır. Ayrıca evdeki disiplin şekli ve cezalandırma yöntemleri de ergenin arkadaş ilişkilerini belirli ölçüde etkilemektedir. Anne babanın birbirinden farklı şekillerde disiplin uygulamaları, tutarsız davranışlarda bulunmaları ve dengesiz tavırlar içinde olmaları, ergenin olumsuz davranışlarda bulunarak, olumsuz arkadaş çevresine yönelmesine sebep olmaktadır. Anne baba arasındaki ilişkinin bozuk olduğu, ihmal ve aşırı otoritenin bulunduğu ailelerdeki ergenler, arkadaşlarını evden daha çok benimsemekte bu durum da ergenlerin duygu ve düşüncelerini ifade etmelerinde zorluk yaşamalarına, kendileri ile ilgili bir plan yapamamalarına, toplumsallaşma sürecinde zorlanmalarına sebep olmaktadır (Meriç 1999, Kaner 2000, Markiewicz and Brendgen 2001).

Arkadaş grubunun ergenler üzerinde olumsuz etkiler göstermesinin bir diğer sebebi de ergenlerin madde bağımlılığı olan veya bu maddeleri kullanan arkadaşlarıyla bir arada bulunmasından kaynaklanmaktadır. Madde bağımlılığı özentiyle, merakla başlamakta, bağımlılığa dönüşebilmektedir. Yani ergenler kötü alışkanlıkları olan arkadaşlarıyla, yeni olumsuz alışkanlıklar edinebilmektedir (Kulaksızoğlu 2004).

Ergenlik döneminde arkadaşlık ilişkileri kuramayan, grup içinde bulunamayan, kabul göremeyen ergenler saldırganlık, kabadayılık, bencillik, sinirlilik, kıskançlık, kendine ve çevresine güvensizlik, çekingenlik gibi özellikler göstermekte ve bunların nedeni de özsaygı ve güven eksikliği kaynaklı olabilmektedir (Bingül 1995).

2.6.5 Anne babanın ergenlerin arkadaşlık ilişkilerine bakışı

Ergenlik dönemi, kişiliğin oluşması ve kimlik kazanma çabalarının en yoğun olarak yaşandığı dönemdir. Bu dönemdeki en büyük ihtiyaç ergenlerin kim oldukları, kendileri için nelerin değerli olduğu, kendi değerlerini nasıl benimseyecekleri sorularının cevaplanmasıdır. Kişiliğin oluşmasında, bireylerin sosyalleşmesinde en önemli rolü aile oynamaktadır. Aile, sosyalleşme sürecindeki en temel birimdir. Çocukların aileyle olan ilişkileri, tutum ve davranışların temelini oluşturmaktadır. Aile; ergenlik dönemindeki soruların cevaplanması, davranışları oluşturacak değerlerin kazanılması ve sosyal yönden sorumlulukların öğrenilmesi konularındaki gereksinimleri karşılayan ve ergenin yaşamındaki en etkili olan toplumsal kurumdur (Güngörmüş 1999, Yılmaz 2000).

Ergenlik döneminde ergenler arkadaş grubuna ve arkadaşlarına, ailesinden daha çok önem vermekte, onlara benzemek istemekte, örnek almakta ve sorunlarını onlarla çözmek istemektedirler. Anne babalar, arkadaş grubunun çocuklarını olumsuz etkileyeceğini, ahlaklarını bozacağını, onları kötü davranış ve alışkanlıklara teşvik edeceği düşüncesiyle ergenin arkadaşlık ilişkilerine karışmaktadırlar. Anne babalar, arkadaşların sadece olumsuz etkilerini görüp, onları tamamen reddettiğinde, çocuklarıyla çatışmaya girmekte ve onlara olumsuz tutumlarla yaklaşmaktadırlar (Özgüven 2001).

Ergenlerin arkadaşlık ilişkileri konusunda anne babalarıyla uyuşmazlık içinde olmalarının sebepleri şu şekilde sıralanmaktadır:

- Anne babaların, karşı cinsle arkadaşlık ilişkilerine izin vermemeleri,
- Çocuklarının seçtikleri arkadaşları beğenmemeleri,
- Arkadaşlarla geziye gitme veya seyahat etmelerine izin vermemeleri,
- Kızların erkek arkadaşlarını eve getirmelerine kızmaları (Özgüven 2001).

Arkadaşlıkların ve arkadaş gruplarının ergenlerin zor zamanlarını kolay atlattıklarına yardımcı olması bakımından da önemli etkileri bulunmaktadır. Şefkat, samimiyet, güvenli işbirliği, yardımlaşma, destekleme ve kendi değerinin artırılması gibi gereksinimler arkadaşlık ilişkileriyle sağlanmakta ve güçlenmektedir.

Bu nedenle anne babaların, çocuklarını, arkadaşlık ilişkilerini yaşamaları konusunda cesaretlendirerek, örnek olarak ve destekleyerek yardımcı olmaları, onların sağlıklı kişilik gelişimi ve düzenli ilişkiler kurmalarında önemli rol oynamaktadır. Arkadaş seçimi ve uygun arkadaşlıklar konusunda anne babanın çocuklarına onay vermesi ve onları teşvik etmesi, çocuğun uygun olan davranışı öğrenmesi açısından önemlidir. Anne babanın bu konuda yapacağı yönlendirme ve bilgilendirmelerin doğru zamanda ve sürekli olması, ergenlerin gelişimlerinin şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Ayrıca anne baba, arkadaş seçimi konusunda çocuklarına baskı yapmamalı, kendi arkadaşlarını kendilerinin seçmelerine olanak sağlamalı fakat ilgilerini ve desteklerini onlara sürekli hissettirmelilerdir (Balabanlı 1990, Brown *et al.* 1993, Thompson *et al.* 2002, Aydınlı 2002).

3. KAYNAK ÖZETLERİ

Ergenlerin anne baba tutumlarına yönelik araştırmalar tarih sırasına göre sunulmuştur.

Aksaray (1992) anne baba tutumlarının ergenlerin benlik imajına etkisini incelemek amacıyla bir araştırma yapmıştır. Araştırmasına 115 ergen dahil etmiş ve ölçme aracı olarak “Offer Benlik İmajı Envanteri” ile “Ana Baba Tutum Ölçeği” uygulanmıştır. Araştırma sonucunda “demokratik” anne baba tutumunun ergenlerin benlik imajını olumlu etkilediğini “otoriter” tutumun ise olumsuz etkilediğini belirleyerek, anne babanın demokratik ve otoriter tutumunun kız ve erkekleri eşit biçimde etkilediğini ortaya koymuştur.

Bostan (1993) ortaokul ve liseye devam eden ondört-onaltı yaş grubunda bulunan 168 kız, 170 erkek olmak üzere toplam 338 ergenin anne baba tutumlarını algılamaları ile uyum düzeylerini incelemek amacıyla bir araştırma yapmıştır. Araştırmada ergenlerin uyum düzeylerini belirlemek amacıyla “Hacettepe Kişilik Envanteri”, anne baba tutumlarını ölçmek amacıyla “Ana-Baba Tutum Ölçeği” ve ergen ile ailesi hakkında bazı genel bilgiler elde etmek için “Kişisel Bilgi Formu” uygulanmıştır. Araştırmanın sonucunda anne babanın demokratik tutumlarının sosyal ve genel uyumu ile kişisel uyum düzeyini olumlu yönde, ilgisiz ve otoriter anne baba tutumlarının ise ergenlerin uyum düzeyini olumsuz yönde etkilediği saptanmıştır.

İkizoğlu (1993) tarafından demokratik ve otoriter anne baba tutumlarının lise son sınıf öğrencilerinin benlik saygısı üzerine etkisini incelemek amacıyla yapılan çalışmaya 341 ergen dahil edilerek, ölçme aracı olarak “Bilgi Formu”, “Ana-Baba Tutum Ölçeği” ve “Benlik Saygısı Envanteri” kullanılmıştır. Elde edilen veriler t-testi çözümlmelerine göre yorumlanmış ve araştırma sonucunda demokratik ve otoriter anne baba tutumunun benlik saygısı üzerinde önemli bir etkisinin olmadığı belirlenmiştir.

Hatunoğlu (1994) tarafından lise son sınıfta okuyan öğrencilerin anne baba tutumları (demokratik, otoriter ve ilgisiz) ile saldırganlık arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yapılan araştırmaya 328 ergen dahil edilmiştir. Araştırmada ölçme aracı olarak anne baba tutumlarının belirlenmesi için “Ana Baba Tutum Envanteri” ve ergenlerin

saldırgan davranışlarının belirlenmesinde “Saldırganlık Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırma sonucunda anne baba tutumları ile saldırganlık arasında anlamlı bir ilişki bulunduğu, otoriter anne baba tutumunun ergenlerin saldırganlık eğilimini arttırdığı, cinsiyet ile saldırganlık arasında anlamlı bir ilişki olmadığı ve sosyo-ekonomik düzeyin ergenlerin saldırganlık düzeyini etkilediği saptanmıştır.

Yücedağ (1994) ise ergenlerin çocukluk dönemine ilişkin anne baba tutumlarının ergenlik problemleri ile ilişkisini belirlemek amacıyla yaptığı çalışmayı 900 ergen üzerinde yürütmüştür. Araştırmada “Bilgi Formu”, “Algılanan Anne Baba Davranışları Envanteri” ve “Öğrenci İhtiyaçları Tarama Listesi” kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, anne babanın duygusal cezalandırma ve ilgi, şefkat gösterme davranışıyla, problem alanları arasında yüksek korelasyona rastlayarak problem alanları ile cezalandırma davranışları arasında pozitif, ilgi, şefkat gösterme davranışları ile de negatif anlamlı ilişki olduğunu ortaya koymuştur.

Karadayı (1994) 164 üniversite öğrencisi ile yaptığı çalışmada, öğrencilerin anne baba ile ilişkileri, anne baba tutumları, anne babanın disiplin biçimi ve bunların bazı psikolojik ve kişilik özellikleriyle olan ilişkisini incelemiştir. Araştırmada anne baba tutumu; disiplin, şımartma, ilgi ve demokratik gibi boyutları kapsayan çeşitli sorularla ölçülmüş ve anne baba ilişkileri ile en yakın olan kişilerle ilişkileri yansıtan sorularla değerlendirilmiştir. Araştırma sonucunda, gençlerin anne babasıyla yakın ilişkileri ile iyimserlik, rahatlık, güven, bağımlılık arasında olumlu bir ilişki olduğu bulunmuş, yakınlık açısından annenin önde geldiği görülmüştür. Babanın, yakınlık açısından kardeşten sonra üçüncü sırada yer aldığı ve baskıcı anne baba tutumunun kötümserlik, utangaçlık ve arkadaşça aşırı bağımlılık ile ilişkili olduğu saptanmıştır.

Özen (1994) kentsel alanlarda ailede ebeveyn-genç ilişkisi ve kuşaklararası farklılıkları incelemek amacıyla yaptığı araştırmasına, İzmir ilindeki üç farklı kentlileşme derecesine sahip mahallelerde bulunan 300 genci dahil etmiştir. Araştırmada gençlerden görüşme tekniği yoluyla bilgi alınmış ve gençlere kuşaksal farklılık alanları, genç açısından ebeveyn-genç ilişkilerinin değerlendirilmesi, çocuk yetiştirme tutumlarını algılama, meslek ve arkadaş seçimi gibi konularda sorular yöneltilmiştir. Araştırma

sonucunda gençlerin kuşaksal farklılıklara ilişkin tutum ve düşüncelerinin, genellikle çatışmanın uyumlu çözümlendiği yönünde olduğu, kentleşme düzeyi yükseldikçe, demokratik aile ilişkilerinin arttığı, demokratik ilişkilerin olduğu ailelerde, önemli konuların tüm aile bireyelerine danışıldığı ve kararlara eşit katılımın söz konusu olduğu belirlenmiştir.

Hatipoğlu (1996) ise araştırmasında 16-19 yaş arasındaki 619 ergenle çalışmış ve ergenlerin benlik tasarım düzeyleri ile algıladıkları anne davranışları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmada ölçme aracı olarak “Algılanan Anne Baba Davranışları Envanteri” uygulamıştır. Araştırma sonucunda ergenlerin anne için algıladıkları ilgi ve şefkat gösterme davranışı ile benlik tasarım düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca ergenlerin benlik tasarım düzeylerinin cinsiyete göre farklılaştığı, erkek öğrencilerin benlik tasarım düzeylerinin kız öğrencilerden daha yüksek olduğu ve annenin ilgi ve şefkat gösterme davranışı arttıkça, ergenlerin benlik tasarım düzeylerinin de arttığı belirlenmiştir.

Eldeleklioğlu (1996); karar stratejileri ile anne baba tutumları arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçladığı araştırmaya 500 öğrenci dahil etmiş ve ölçme aracı olarak “Anne Baba Tutum Ölçeği” ile “Karar Stratejileri Ölçeği” kullanmıştır. Araştırma sonucunda, demokratik anne baba tutumu ile mantıklı ve bağımsız karar verme arasında olumlu ilişki, kararsız olma arasında olumsuz ilişki bulunmuştur. Koruyucu ve otoriter anne baba tutumlarıyla kararsız olma arasında olumlu ilişki gözlenirken, otoriter anne baba tutumuyla mantıklı karar verme arasında da olumsuz ilişki olduğu belirlenmiştir.

Şahin ve Güvenç (1996) araştırmalarında, ergenlerin aileye ve benliğe ilişkin algı boyutlarını cinsiyet ve eğitim düzeyine göre karşılaştırmışlardır. 400 kişinin dahil edildiği araştırmada ölçme aracı olarak “Kök Aile Ölçeği” ve “Benlik Algısı Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırma sonucunda erkekler ailede herkesin birbirini daha iyi anladığını ve çatışmanın daha olumlu bir şekilde çözümlendiğini, kızlar ise, aile bireyelerinden birinin kaybına ilişkin üzüntünün daha rahat konuşulduğunu ifade etmişlerdir. Benlik algısına ilişkin sonuçlarda erkeklerin fiziki görünüm, akademik yeterlik, işte yeterlik ve bütünsel özdeğer boyutlarında kendilerini kızlara göre daha olumlu algıladıkları belirlenmiştir.

Taris and Bok (1996) anne baba tutumu, sosyo-ekonomik düzey, çocuğun yaşı ve cinsiyetinin eğitim başarısı üzerindeki etkisini inceledikleri araştırmalarında 1023 lise öğrencisi ile çalışmışlardır. Ölçme aracı olarak “Akademik Başarı Skalası” ve anne baba tutumlarını değerlendirmek için araştırmacı tarafından hazırlanan soru çizelgesi kullanmışlardır. Araştırma sonucunda anne babasını sıcak ve sevgi dolu olarak algılayan gençlerin, aşırı koruyucu olarak algılayanlara oranla daha başarılı oldukları ve eğitimlerini kesintisiz tamamladıklarını belirlemişlerdir.

Herken (1997) tarafından gençlerdeki sigara kullanma davranışında anne baba tutumunun, sosyo-kültürel değişkenlerin ve sosyal öğrenmenin etkilerini incelemek amacıyla yapılan araştırmada 1559 öğrenci ile çalışılmış ve ölçme aracı olarak “Anne Baba Tutum Ölçeği” ile ailesel özellikler ve ailede sigara davranışını inceleyen form uygulanmıştır. Araştırma sonucunda, gençlerde sigara içme davranışında ailenin sosyal, ekonomik ve kültürel durumundan çok anne babanın otoriter tutumunun etkili olduğu, otoriter anne babaya sahip gençlerin sigara içme oranı artarken, demokratik tutumda bu oranın azaldığı belirlenmiştir. Ayrıca anne babanın aşırı otoriter tutumunun, gençlerde davranış bozukluklarına da yol açtığı araştırma bulguları arasındadır.

Candemir (2000) anne baba tutumlarının çocukların benlik kavramı üzerine etkisini incelemek amacıyla yaptığı araştırmasına 200 çocuk dahil etmiştir. Araştırmada ölçme aracı olarak “Aile Yaşamı ve Tutum Ölçeği” ile “Piers Harris Öz Kavram Ölçeği” kullanmıştır. Araştırma sonucunda baba tutumunun benlik düzeyinde bir etki yaratmadığını, anne tutumunun benliği etkilediğini belirlemiştir.

Koç (2000) ergenlerin sosyal uyumunu etkileyen etmenler üzerinde çalıştığı araştırmasında, 305 ergenin algıladıkları anne baba tutumu ile sosyal uyum düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucunda, anne babasını demokratik algılayan ergenlerin sosyal uyum düzeyinin, otoriter ya da ilgisiz algılayan ergenlerin sosyal uyum düzeylerinden daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Yılmaz (2001) eşler arasındaki uyum ve çocuğun algıladığı anne baba tutumu ile çocukların, ergenlerin ve gençlerin akademik başarıları ve benlik algıları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yaptığı araştırmasına ilköğretim 4. ve 5. sınıflardan 103 kız 85 erkek olmak üzere 188, lise 1. ve 2. sınıflardan 93 kız 80 erkek olmak üzere 173 ve

üniversitelerin 1. 2. ve 3. sınıflarından 93 kız 80 erkek olmak üzere 173, toplamda 534 öğrenci dahil edilmiştir. Ölçme aracı olarak “Çiftler Arası Uyum Ölçeği”, “Anne Baba Tutum Ölçeği”, “Çocuklar İçin Benlik Algısı Ölçeği”, “Ergenler İçin Benlik Algısı Ölçeği” ve “Üniversite Öğrencileri İçin Benlik Algısı Ölçeği”nin kullanıldığı araştırmanın sonucunda anne eğitim düzeyi ile akademik yeterlik, akademik başarı, fiziksel görünüm, bütünsel özdeğer ve sosyal onay arasındaki ilişkilerin olumlu olduğu ve annenin eğitim düzeyi yükseldikçe öğrencilerin kendilerini olumlu algılamalarının da arttığı ile demokratik anne baba tutumunun öğrencilerin olumlu benlik algıları ile akademik başarılarını etkilediği saptanmıştır.

Sipahioğlu (2002) tarafından anne baba tutumları ile gençlerdeki duygusal ve davranışsal bozukluklar arasındaki ilişkiyi yaş, cinsiyet ve sosyo-ekonomik düzey değişkenleriyle bağlantılı olarak incelemek amacıyla yapılan araştırmaya 200 kız 200 erkek olmak üzere 400 ergen ve öğretmenler dahil edilmiştir. Araştırmada ölçme aracı olarak demokratik, koruyucu-istekçi ve otoriter alt ölçeklerden oluşan “Ana Baba Tutum Ölçeği” ve davranış bozukluğu-hiperaktivite, depresyon-dikkat eksikliği ve toplumsallaştırılmış saldırganlık alt ölçeklerinden oluşan “Gözden Geçirilmiş-Davranış Problemleri Kontrol Listesi” kullanılmıştır. Ana Baba Tutum Ölçeği ergenlere, Gözden Geçirilmiş-Davranış Problemleri Kontrol Listesi ergenlerin sınıf öğretmenlerine uygulanmıştır. Araştırmanın sonucunda cinsiyet açısından sadece erkek öğrencilerin anne tutumlarını daha otoriter algıladıkları, diğer tutumlara cinsiyetin etkisinin olmadığı belirlenmiş, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeyde bulunan anne babaların alt sosyo-ekonomik düzeyde bulunanlara göre daha demokratik tutum gösterdikleri saptanmış ve problem davranışların demokratik tutum ile olumsuz, koruyucu-istekçi, otoriter tutum ile olumlu ilişkisi olduğu vurgulanmıştır.

Arı ve Seçer (2003); anne baba tutumlarının çocukların psikososyal temelli problem çözme becerisine etkisini incelemek amacıyla yaptıkları araştırmalarına 155 öğrenci dahil edilmiştir. Araştırmada ölçme aracı olarak “Psikososyal Temelli Problem Çözme Ölçeği” ve “Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, aşırı koruyucu annelik düzeyi azaldıkça ve ailede demokratik davranma düzeyi arttıkça, çocukların psikososyal temelli problem çözme becerilerinin arttığı, aile

içi geçimsizlik arttığında çocukların psikososyal temelli problem çözme becerilerinin azaldığı, baskı ve disiplin azaldığında ise yükseldiği belirlenmiştir.

Musaağaoğlu (2004) ergenlik sürecinde özerkliğin gelişimi ile algılanan anne baba tutumları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla bir araştırma yapmıştır. Araştırmaya 758 ergen dahil edilmiş ve ölçme aracı olarak “Anne Baba Tutum Ölçeği”, “Ergen Özerklik Ölçeği” ve “Kişisel Bilgi Formu” uygulanmıştır. Araştırma sonucunda izin verici-hoşgörülü anne baba tutumuna sahip ergenlerin, otoriter anne baba tutumuna sahip ergenlere kıyasla; demokratik anne baba tutumuna sahip ergenlerin ise otoriter anne baba tutumuna sahip ergenlere kıyasla daha fazla davranışsal özerklik gösterdiği belirlenmiştir.

Erbil vd. (2006) tarafından ergenlerin benlik saygısına anne baba tutum ve davranışlarının etkisini belirlemek amacıyla yapılan araştırmaya, 690 ergen dahil edilmiş ve ergenlere anket formu ile “Cooper Smith Benlik Saygısı Ölçeği” uygulanmıştır. Araştırma sonucunda ailesiyle iyi ilişkileri olan, kararlara katılan, kendilerine ve görüşlerine saygı duyulan, kız-erkek ayrımının olmadığı, aileleriyle her konuda konuşmaktan çekinmeyen ve demokratik ailelere sahip ergenlerin benlik saygısının yüksek olduğu belirlenirken, ergenlerin kardeş sayısı, anne eğitim düzeyi ve anne baba tutum ve davranışlarına göre benlik saygısı puanlarının anlamlı fark gösterdiği saptanmıştır.

Ertem ve Yazıcı (2006) ise ergenlik dönemindeki psikososyal sorunlar ve depresyonu incelemek amacıyla yaptıkları araştırmalarında 1342 ergen ile çalışmışlardır. Ergenlere anket formu ve “Beck Depresyon Ölçeği” uyguladıkları araştırma sonucunda ergenlerin ailede en fazla sorun yaşadığı kişinin anne olduğunu, aile içinde çatışmaların en çok, ders çalışma, kardeşler arası kıskançlık ve ekonomik sorunlar alanlarında yaşandığını, eğitim düzeyi düşük olan annelerin ergenlere daha baskıcı tutum sergilediklerini belirlemişlerdir.

Cerit (2007) tarafından ergenlerin aile ilişkilerini algılamalarının bazı değişkenlere göre incelenmesi amacıyla yapılan araştırmaya 600 ergen ve 600 anne dahil edilmiştir.

Araştırmada ölçme aracı olarak “Kişisel Bilgi Formu”, ergenlerin aile ilişkilerini algılamalarının bazı değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek için “Aile Değerlendirme Ölçeği” kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda erkeklerin kızlara göre problem çözmede daha başarılı oldukları, ailede tek çocuk olanların daha rahat problemlerinden üstesinden geldikleri, annelerinin eğitim düzeyi yüksek olan ergenlerin duygularını daha rahat ifade edebildikleri ve ailede ilk doğum sırasında olan ergenlerin genel işlevlerde daha başarılı oldukları saptanmıştır.

Demiriz ve Öğretir (2007) alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki on yaş çocuklarının anne tutumlarının incelenmesi amacıyla yaptıkları araştırmalarına 143 kız 157 erkek olmak üzere toplam 300 çocuk dahil etmişlerdir. Ölçme aracı olarak “Genel Bilgi Formu” ile “Aile Hayatı ve Çocuk Yetiştirme Tutum Ölçeği”nin kullanıldığı araştırmanın sonucunda, alt sosyo-ekonomik düzeydeki annelerin daha koruyucu, annelik rolünü daha fazla reddeden ve daha sıkı disiplin uygulayan kişiler oldukları, annelerin çocuk sayısına göre farklı tutumlar sergiledikleri ve çalışmayan annelerin çalışan annelere göre aşırı koruyucu ve sıkı disiplin tutumuna sahip oldukları saptanmıştır.

Ergenlerin arkadaşlık ilişkilerine yönelik araştırmalar tarih sırasına göre sunulmuştur.

Benenson and Benarroch (1998) kız ve erkek öğrencilerin arkadaşlık ilişkilerinde, kız-erkek arkadaşlığının, akademik başarının, fiziksel görünüşün, popülerliğin, çekiciliğin ve yakın arkadaşlığın etkili olup olmadığını inceledikleri araştırmalarına 41 genç dahil etmişlerdir. Ölçme aracı olarak “Arkadaş İlişkileri Ölçeği”ni kullandıkları araştırmanın sonucunda, erkeklerin fiziksel görünüşü, kızların ise yakın arkadaşlığı önemsendiğini, kızların yakın arkadaşlıklarda çekicilik ve popülerliği ön planda tuttuğunu belirlemişlerdir.

Ulukol (2001) tarafından iki farklı lisede okuyan ergenlerin alışkanlıklarının, davranışlarının ve sosyal özelliklerinin karşılaştırılması amacıyla yapılan araştırmada, sosyo-ekonomik düzeyi farklı çevrelerde okuyan 170 ergenle çalışılmıştır. Ergenlere 34 sorudan oluşan bir anket uygulanmış ve ergenlerin yaş, cinsiyet, sigara içimi, alkol

tüketimi, uyuşturucu madde veya ilaç kullanımı, egzersiz şekilleri gibi sağlıkla ilgili davranış özellikleri, boş zamanlarını değerlendirme aktiviteleri, genel olarak sağlık durumları, aile ve arkadaş çevresi ile ilişkileri incelenmiştir. Araştırma sonucunda, aralarında sosyo-ekonomik farklılıklar bulunan ergenlerde sağlıkla ilgili davranışları ve sağlık bilgileri açısından farklılıkların olduğu belirlenmiştir. Bununla birlikte, cinsel konularda bilgisinin yetersiz olduğunu belirten ergenlerin sayısı, orta ve alt sosyo-ekonomik grupta daha fazladır. Ayrıca her iki grupta da cinsel bilgi kaynağı olarak arkadaşlar ve medya ön sırada yer almaktadır. Araştırma bulgularına göre; iki grup arasındaki öğrencilerin sosyo-ekonomik, kültürel ve bazı davranış özellikleri belirgin farklılıklar göstermekte ve her iki grupta da ergenlerin kendi vücut imajları hakkındaki görüşleri olumlu olmakta, aileleri ile ilişki düzeyleri yüksek olmakta, gelecekle ilgili planları ve olumlu beklentileri de bulunmaktadır.

Sayıl vd. (2002) kentsel bölgede yaşayan ergenlerin duygusal gereksinimlerini, endişelerini, anne babalarıyla çatışma alanlarını ve benlik kavramlarını betimsel olarak incelemek amacıyla yaptıkları araştırmalarında 170 ergenle çalışmışlardır. Araştırmada veri toplama aracı olarak ergenlik dönemine ilişkin sosyal-duygusal gelişimle ilgili açık uçlu soruların yer aldığı bir soru formu kullanılmıştır. Araştırma sonucunda ergenlik dönemindeki ergenlerin en çok fiziksel büyüme ve okul başarısıyla ilgili endişeleri dile getirdikleri, en önemli gördükleri duygusal gereksinimlerinin de anlayış, ilgi, hoşgörü olduğu belirlenmiştir. Ayrıca ergenlerin anne babalarıyla en çok ders çalışma, okul başarısı, anne babaya karşı davranışlar, kıyafet ve saç biçimi ile karşı cinsle arkadaşlık konularında anlaşamadıkları ortaya konulmuştur.

Sherman *et al.* (2006) ergenlerin yakın arkadaşlık ilişkileri ile kardeşleri ile olan ilişkilerinde uyumluluk çatışma ve mutluluk kavramları ile benlik saygısı ve yalnızlık düzeylerini inceledikleri araştırmalarına 102 ergeni dahil etmişlerdir. Ergenlerin %90'ının aynı cinsten, %74'ünün karşı cinsten yakın arkadaşı bulunmaktadır. Araştırmada ölçme aracı olarak ergenlerin benlik saygılarını belirlemek için “Rosenberg Benlik Saygısı Ölçeği (Rosenberg Self-Esteem Scale)”, yalnızlık düzeylerini belirlemek için “Ucla Yalnızlık Ölçeği (Ucla Loneliness Scale)” ve sosyal ilişkilerin boyutlarının belirlenmesi için “Sosyal Hazırlık Formu (The Social Provisions

Questionnaire)” kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda kardeşleriyle ve arkadaşlarıyla uyumlu ve az çatışmanın yaşandığı ilişkileri bulunan ergenlerin yalnızlık düzeylerinin az, benlik saygılarının ve kendine güvenlerinin fazla olduğu, çok çatışmanın ve uyumsuz-sağlıksız ilişkileri bulunan ergenlerin ise yalnızlık düzeylerinin fazla, kendine güvenlerinin az olduğu saptanmıştır.

Ergenlerin anne baba tutumları ile arkadaşlık ilişkilerine yönelik araştırmalar tarih sırasına göre sunulmuştur.

Repinski and Zook (2005) ergenlerin anne baba ve arkadaşları ile olan yakın ilişkilerinin karşılıklı dayanışma, duygusal durum ve öznel düşünme özelliklerine etkisini incelemek amacıyla yaptıkları araştırmaya 68 kız 65 erkek olmak üzere 133 ergen ve aileleri dahil edilmiştir. Araştırmada aileler ile ilgili bilgiler ergenlere yöneltilen sorular ile sağlanmış ve ölçme aracı olarak “İlişki Yakınlık Envanteri (Relationship Closeness Inventory)” kullanılmıştır. Araştırmaya dahil edilen ergenlerin %51’inin annesi lise mezunu, %64’ünün babası üniversite mezunu ve %17’sinin boşanmış anne babaya sahip olduğu, annelerin ortalama yaşının 44.4, babaların ise 46.4 olduğu belirlenmiştir. Araştırma sonucunda aile ilişkileri sağlıksız olan ergenlerin arkadaşlarıyla olan ilişkilerinin olumsuz etkilendiği, aile ilişkisi olumlu ve sağlıklı olan ergenlerin karşılıklı dayanışma, duygusal durum ve öznel düşünme özelliklerini kazandıkları ve arkadaşlarıyla olan ilişkilerinde başarılı oldukları saptanmıştır.

Puklek-Levpuscek (2006) ergenlerin anne babaları ve arkadaşları ile olan ilişkilerinde yaş ve cinsiyet farklılıklarına göre kişilik özelliklerini incelediği araştırmasına 255 erkek, 240 kız olmak üzere toplam 495 ergen dahil edilmiş ve araştırmada ölçme aracı olarak ergenlerin anne babaları ile olan ilişkilerinde kişilik özelliklerini belirlemek için “Münich Bireysellik Testi (Munich Individuation Test)”, ergenlerin duygusal özelliklerini belirlemek için “Duygusal Özerklik Ölçeği (Emotional Autonomy Scale)” ve ergenlerin arkadaşlarıyla ilişkileri hakkında bilgi edinmek için de araştırmacı tarafından hazırlanan 21 maddelik bir form kullanılmıştır. Araştırmanın sonucunda; kızların erkeklere göre anne babaları ve arkadaşlarıyla olan ilişkilerinde daha başarılı oldukları, anne babaları ve arkadaşlarıyla olumlu ve sağlıklı ilişkileri olan ergenlerin kişilik gelişimlerinin ve özelliklerinin de olumlu olduğu ve ergenlerin anne babaları ile

olan ilişkisinin arkadaşları ile ilişkilerini etkilediği, anne baba ile samimi ve sağlıklı ilişkisi olan ergenlerin arkadaşlarıyla ilişkilerinde daha başarılı oldukları saptanmıştır.

Balkaya ve Ceyhan (2007) lise öğrencilerinin suç davranışı düzeylerinin kişisel ve ailesel özellikler açısından farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla yaptıkları araştırmalarına 1454 lise öğrencisini dahil etmişler ve ölçme aracı olarak “Kişisel Bilgi Formu” ve “Suç Davranışı Ölçeği”ni uygulamışlardır. Araştırmanın sonucunda, suç davranışı ile cinsiyet, yaş, öğrenim görülen okul türü, serbest zaman etkinliklerine katılma durumu, anne babanın öğrenim durumu ve çocuk yetiştirme tutumu, aile ortamında kendini mutlu hissetme durumu ve ailenin arkadaşları onaylama durumu arasında önemli ilişkiler bulunduğu, suç davranışı ile sosyo-ekonomik düzey ve anne babanın birliktelik durumu arasında ise önemli bir ilişki bulunmadığı belirlenmiştir.

4. MATERYAL ve YÖNTEM

Bu araştırmada, alt ve üst sosyo-ekonomik düzeyde bulunan liselerin ikinci sınıfına devam eden ergenlerin anne baba tutumlarını algılamaları ile arkadaşlık ilişkilerini incelemek, anne baba tutumları ile arkadaşlık ilişkilerinde çeşitli değişkenlerin etkili olup olmadığını belirlemek ve alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin anne baba tutumları ile arkadaşlık ilişkileri arasında ilişki olup olmadığını saptamak amaçlanmıştır.

4.1 Araştırmanın Evreni ve Örneklem Seçimi

Araştırmanın evrenini Ankara il merkezinde alt ve üst sosyo-ekonomik düzeyde bulunan Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı liselerin ikinci sınıfına devam eden on altı yaş grubundaki ergenler oluşturmuştur.

Araştırmanın örnekleme, lise ikinci sınıfa devam eden, araştırmaya gönüllü olarak katılmayı kabul eden, tam aileye sahip ve herhangi bir engeli olmayan alt sosyo-ekonomik düzeyden 150 (kız:75, erkek:75), üst sosyo-ekonomik düzeyden 150 (kız:75, erkek:75) olmak üzere toplam 300 ergen dahil edilmiştir. Araştırma kapsamına alınacak olan semtlerde bulunan liseler tesadüfi örneklem yöntemi ile seçilmiştir.

Çizelge 4.1'de araştırmaya dahil edilen ergenlerin devam ettikleri liselere göre dağılımı bulunmaktadır.

Çizelge 4.1 Araştırmaya dahil edilen ergenlerin devam ettikleri liselere göre dağılımı

SED	LİSELER	KIZ	ERKEK
ALT SED	YILDIRIM BEYAZIT LİSESİ	40	35
	TUZLUÇAYIR LİSESİ	35	40
ÜST SED	DENEME LİSESİ	40	35
	ÇANKAYA LİSESİ	35	40
	TOPLAM	150	150

4.2 Veri Toplama Araçları

Araştırmada ergenler ve aileleri hakkında gerekli bilgileri toplayabilmek amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen “Genel Bilgi Formu”, ergenlerin anne baba tutumlarını algılamalarını değerlendirmek için Polat (1986) tarafından geliştirilen “Anne Baba Tutum Ölçeği” ve ergenlerin arkadaşlık ilişkilerini değerlendirmek amacıyla da Kaner (2000) tarafından geliştirilen “Akran İlişkileri Ölçeği” kullanılmıştır.

4.2.1 Genel Bilgi Formu

Araştırmada alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki liselerin ikinci sınıfına devam eden on altı yaş grubundaki ergenlerin kendileri, aileleri ve arkadaşları hakkında bilgi toplamak amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen bu form, ergenin cinsiyeti, kardeş sayısı, doğum sırası, anne baba yaşı, anne baba öğrenim düzeyi, anne çalışma durumu, yakın arkadaş varlığı, karşı cinsten arkadaş varlığı ve ergenlere arkadaşlarının etkisiyle ilgili ailelerin düşüncelerini belirlemeye yönelik sorulardan oluşmaktadır (EK 1).

4.2.2 Anne Baba Tutum Ölçeği

Anne Baba Tutum Ölçeği (ABTÖ) Polat (1986) tarafından geliştirilmiştir. Anne Baba Tutum Ölçeği, anne babaların çocuklarına karşı tutumlarını ve çocukların anne babalarının davranışlarını nasıl algıladıklarını belirleyen bir değerlendirme aracıdır.

Polat, Anne Baba Tutum Ölçeğinin geliştirilmesinde 1972 yılında Kuzgun tarafından ve 1984 yılında Bilal tarafından geliştirilmiş olan Anne Baba Tutum Ölçeklerinden yararlanarak her iki ölçekteki otoriter ve demokratik anne baba tutumunu yansıtan maddeleri tekrar incelemiş ve bazı maddeleri olduğu gibi almış, bazı maddeleri yeniden düzenlemiştir. Bu arada diğer kaynaklardan da yararlanarak bazı maddeleri eklemiştir. Bunun sonucunda da ölçek, anne ve babanın otoriter ve demokratik tutumunu yansıttığı varsayılan 57 maddeden oluşmuştur, Araştırmacı bu maddeleri 15 kişilik bir uzman grubuna vererek, otoriter ve demokratik anne baba tutumlarından hangisini yansıttığına karar vermeleri, karar verilen tutumu ne derecede yansıttığını üç dereceli bir ölçek üzerinde belirtmelerini istemiştir. Bu işlemin sonucunda uzmanların %70'inin “kesinlikle yansıtıyor” şeklinde belirledikleri maddelerin tümünü ölçeğe dahil etmiştir. Böylece Polat, 13'ü demokratik, 13'ü otoriter anne baba tutumunu yansıttığı varsayılan toplam 26 maddelik bir ölçek hazırlamıştır.

Anne baba tutum ölçeğinin uygulanmasında anne babalar için ayrı ayrı cevap kağıdı bulunmakta ve her madde iki seçenekten oluşmaktadır. Ölçeğin cevap formunda bulunan “annemin davranışına benziyor”, “annemin davranışına benzemiyor”, “babamın davranışına benziyor” ve “babamın davranışına benzemiyor” bölümlerinde otoriter tutumu yansıtan maddelere “1” puan, demokratik tutumu yansıtan maddelere “0” puan verilerek puanlanmaktadır. Buna göre ölçekte alınacak en yüksek puan 26'dır. Puanın yüksek olması, anne ve/veya babanın otoriter olarak, düşük olması ise demokratik olarak algılandığını göstermektedir (EK 2).

Araştırmacı, ölçekte demokratik ve otoriter olarak algılanan anne babaları birbirinden ayırabilmek için kriter puan saptamış ve bu kriter puanı anne ve baba için ayrı ayrı olmak üzere ABTÖ'nden elde edilen tüm puanların ortalaması olarak ve ortalama

puanın üstünde kalan puanların otoriter tutumu, altında kalan puanların ise demokratik tutumu yansıttığını kabul etmiştir. Böylece ABTÖ puanlarının ortalaması olarak kabul edilen kriter puanlarını anne babanın otoriter veya demokratik olarak algılanışına göre anne için “8” baba için “9” olarak belirlemiştir. Ayrıca anne babanın otoriter ve demokratik olarak algılanışına göre yaptığı çapraz dağılım sonucunda, anne otoriter baba otoriter, anne demokratik baba otoriter, anne otoriter baba demokratik, anne demokratik baba demokratik olmak üzere dört grup belirlemiştir.

Polat (1986) ABTÖ'nin güvenilirlik katsayısını test-tekrar test yöntemiyle saptamış, bunun için ölçeği, 72 kişilik bir öğrenci grubuna iki hafta ara ile iki kez uygulamış ve anne için 0.83, baba için 0.88 olarak iki ayrı güvenilirlik katsayısı bulmuştur.

Ölçek gerek iç tutarlılık gerekse puan değişmezliği açısından $p < 0.001$ düzeyinde anlamlı sonuç vermiştir. Bu sonuçlar ölçeğin güvenilirliğinin yeterli düzeyde olduğunu göstermektedir. Anne Baba Tutum Ölçeğinin geçerlik ve güvenilirlik bulguları, bu konuda yapılan diğer çalışmalardan elde edilen bulguları destekler özelliindedir ve sınırlı bir örneklem grubuna yapılmış olsa da Türkiye koşullarında geçerli ve güvenilir bir özelliğe sahip olduğu belirlenmiştir Polat (1986).

4.2.3 Akran İlişkileri Ölçeği

Akran İlişkileri Ölçeği (AİÖ), Kaner (2000) tarafından, ergenlerin akranlarıyla ilişkilerini Sosyal Kontrol ve Sosyal Öğrenme Kuramına göre inceleyebilmek amacıyla geliştirilmiştir. Araştırmacı Akran İlişkileri Ölçeği'ni Ankara il merkezinde bulunan alt, orta ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki liselerin 1. ve 2. sınıfında öğrenim gören 14-18 yaşlarındaki 799 kız, 849 erkek olmak üzere toplam 1648 ergen üzerinde uygulamıştır.

Kaner, Akran İlişkileri Ölçeğinin geçerlik çalışmasının ilk aşamasında Kontrol Kuramı çerçevesinde yurt dışında geliştirilmiş olan ölçekleri incelemiş ve kurama dayalı olarak ölçekte yer alması düşünülen alt boyutları belirlemiştir. Alt boyutların belirlenmesinden sonra bu boyutlarda yer alabilecek maddeleri oluşturarak ölçeğin deneme formunu elde etmiş, 45 maddeden oluşan deneme formunu araştırma grubuna vererek, anlaşılması zor olan 8 maddenin formdan çıkarılması ile 37 maddelik form oluşturmuştur.

Ölçeğin alt boyutlarını ve faktör yapısını belirlemek amacıyla yapı geçerliliğinin incelenmesinde Kaner, Temel Bileşenler Analizini uygulamış ve özdeğerleri 1'in üzerinde olan ve varyansın %53.9'unu açıklayan 8 faktör elde etmiştir. Analiz ile gözlenen faktörleri ayırarak, birbirinden bağımsız faktörlere ulaşmak amacıyla faktör analizi uygulamasına rotasyon yöntemi olan varimaks kullanılarak devam etmiştir. Tekrarlanan varimaks rotasyonlarından sonra aralarındaki farklar .10 ve daha az olan maddeleri çıkarmış, 5 faktörde toplanan 21 madde elde etmiştir. Bu maddelerin madde-test korelasyonlarını .000 düzeyinde anlamlı bulmuş, fakat iki maddenin madde-test korelasyon katsayılarının .15'in altında olması nedeniyle ölçekten çıkarmış ve faktör analizini tekrarlayarak 4 faktörde toplanan 18 madde belirlemiştir.

Araştırmacı faktör analizi sonucunda belirlediği 4 faktörün toplam varyansın %54.3'ünü açıkladığını tespit etmiştir. AİÖ'nin tüm puan değişimine %32.4 katkıda bulunan ve "Bağlılık" olarak adlandırılan birinci faktör 8 maddeden; %9.2 katkıda bulunan ve "Güven ve Özdeşim" olarak adlandırılan ikinci faktör 4 maddeden; %6.7 katkıda bulunan ve "Kendini Açma" olarak adlandırılan üçüncü faktör 3 maddeden; %6.0 katkıda bulunan ve "Sadakat" olarak adlandırılan dördüncü faktör de 3 maddeden oluşmaktadır.

Kaner, Akran İlişkileri Ölçeği'nin güvenilirliği için madde analizine dayalı iç tutarlılık ve test-tekrar test yöntemlerini kullanmıştır. İç tutarlılık için Cronbach Alfa katsayısını hesaplamış ve Spearman Brown testi ile güvenilirlik katsayısını bulmuştur. Ölçekte en yüksek Alfa katsayılarının tüm testten ve Bağlılık faktöründen alındığını, diğer alt testler için Alfa katsayılarının daha düşük olduğunu belirlemiştir. Bu sonuçların Bağlılık ve Toplam testte madde sayılarının fazla, Güven ve Özdeşim, Kendini Açma ve Sadakat faktörlerinin madde sayılarının daha az olmasının bir sonucu olduğunu saptamıştır.

Kaner, AİÖ'nde 60 denekle yaptığı test-tekrar test güvenilirlik çalışması sonucunda elde edilen değerlerin yüksek olduğunu, kaynaklarda .70 ve .80 arasındaki güvenilirlik değerlerinin o ölçme aracının araştırmalarda kullanılabilmesi için yeterli kabul edildiğini ve bu durumda AİÖ'nin güvenilirlik düzeyinin oldukça yüksek olduğunu belirlemiştir.

AİÖ'nde yer alan alt boyutlar ve ölçtüğü davranışlar şu şekildedir;

Bağlılık boyutu; ergenlerin birbirlerine, karşılıklı sevgi ve yakınlık duymalarını ifade eden sekiz maddeden oluşmaktadır (1, 4, 10, 11, 12, 13, 15, 16).

Güven ve özdeşim boyutunda; ergenlerin birbirlerine güvenmeleri ve özdeşleşmeleri ile ilgili dört madde yer almaktadır (2, 8, 9, 18).

Kendini açma boyutu; üç maddeden oluşmaktadır ve ergenlerin sorunlarını arkadaşlarıyla paylaşımı ölçülmektedir (6, 7, 14).

Sadakat boyutu; başı derde giren arkadaşlarını korumak amacıyla yalan söylemeyi ve arkadaşları onun başını derde soksa bile onların yanında yer almayı içeren üç maddeden oluşmaktadır (3, 5, 17).

Ölçekteki maddelere, her zaman (5 puan), sık sık (4 puan), ara sıra (3 puan), nadiren (2 puan) ve hiçbir zaman (1 puan) seçeneklerine göre yanıt verilmektedir. Alt ölçeklerden alınabilecek en yüksek ve en düşük puanlar, madde sayısının 5 ile çarpımı ile 1 arasındadır. Ölçekten ayrıca toplam puan da elde edilebilmektedir. Ölçekten elde edilen yüksek puan, arkadaşlarla olumlu ilişkileri ifade etmektedir (Kaner 2000).

4.3 Veri Toplama Yöntemi

2006-2007 güz döneminde araştırmanın amacını ve içeriğini anlatan bir rapor hazırlanarak Milli Eğitim Bakanlığı'na başvurulmuş ve gerekli resmi izinler alınmıştır. Uygulama yapılmadan önce araştırmaya dahil edilen liselerdeki okul müdürleri, rehberlik servisleri ve ilgili sınıf öğretmenleriyle görüşülerek, araştırmanın amacı, uygulanacak ölçekler ve uygulamanın nasıl yapılacağı açıklanmış, uygulama için gün ve saatler saptanmıştır.

Araştırmaya dahil edilen ergenler her bir sınıftan aynı yaş ve eşit sayıda kız ve erkek olmak üzere seçilerek boş bir sınıfa alınmıştır. Belirlenen öğrencilere uygulama yapmadan önce, bu çalışmanın bilimsel bir araştırma için yapıldığı, verilecek cevapların gizli kalacağı ve doğru bilgiler vermelerinin, doğru sonuçlara ulaşılması için önemli

olduğu açıklanarak, ölçekler uygulanmıştır. Uygulama için zaman sınırlaması yapılmamıştır.

Veriler, 2006-2007 eğitim-öğretim yılının güz döneminde toplanmıştır.

4.4 Verilerin Değerlendirilmesi ve Analizi

Bu bölümde, araştırmaya dahil edilen ergenlere uygulanan ölçek sorularının değerlendirilmesi ve verilerin analizinde kullanılan istatistik yöntemleri yer almaktadır.

4.4.1 Verilerin değerlendirilmesi

Ergenlere uygulanan Anne Baba Tutum Ölçeğinde annemin davranışına benziyor-annemin davranışına benzemiyor ve babamın davranışına benziyor-babamın davranışına benzemiyor bölümlerinde otoriter tutumu yansıtan sorulara “1” puan, demokratik tutumu yansıtan sorulara “0” puan verilerek kontrol edilmiştir. Tüm maddelere verilen puanlar toplanarak anne otoriter, anne demokratik, baba otoriter, baba demokratik olarak kayıt formuna işlenmiş ve istatistiksel analizlerin yapılması amacıyla bilgisayara girilmiştir. Formun değerlendirilmesinde yüksek puan anne babanın otoriter olarak algılandığını, düşük puan anne babanın demokratik olarak algılandığını göstermektedir.

Akran İlişkileri Ölçeğinde ise, yer alan maddelere verilen cevaplar, her zaman, sık sık, arasıra, nadiren, hiçbir zaman şeklinde derecelendirilmiştir. Ölçeğin puanlanmasında “her zaman” yanıtı 5, “sık sık” yanıtı 4, “ara sıra” yanıtı 3, “nadiren” yanıtı 2, “hiçbir zaman” yanıtı 1 olarak kayıt edilmiştir. Bu şekilde elde edilen puanlar her alt boyut için toplanarak ortalaması alınmıştır.

Ayrıca ergenlere uygulanan, araştırmacı tarafından hazırlanan genel bilgi formunda yer alan bilgiler de sayılarla tanımlanmış ve istatistiksel analizlerin yapılması amacıyla bilgisayara girilmiştir.

4.4.2 Verilerin analizi

Verilerin istatistiksel analizi SPSS (Statistical Package for Social Science) 11.5 paket programında yapılmıştır. Tanımlayıcı istatistikler ortalama \pm sd. sapma şeklinde gösterilmiştir. Arkadaş ilişkilerine yönelik her bir alt boyutun ve anne baba tutumlarının sosyo-ekonomik düzey ve diğer değişkenlere göre istatistiksel olarak anlamlı farklılık gösterip göstermediği “Çift Yönlü Varyans Analizi” (Two-Way ANOVA) ile incelenmiş ve varyans analizi sonuçlarına göre ana değişkenlerin anlamlı bulunduğu yerlerde, farka neden olan grubu belirlemek amacıyla “Scheffe Testi” kullanılmıştır. Sosyo-ekonomik düzeyler içerisinde arkadaş ilişkilerinin her bir alt boyutu ile anne baba tutumları arasında istatistiksel olarak doğrusal ilişkinin olup olmadığı “Pearson Korelasyon Testi” ile değerlendirilmiş ve $p < 0.05$ için tüm sonuçlar istatistiksel olarak anlamlı kabul edilmiştir.

5. BULGULAR VE TARTIŞMA

Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki liselerin ikinci sınıfına devam eden ergenlerin anne baba tutumlarını algılamaları ile arkadaşlık ilişkilerinin incelenmesi ve anne baba tutumları ile arkadaşlık ilişkilerinde çeşitli değişkenlerin etkili olup olmadığının belirlenmesi amacıyla yapılan araştırmada elde edilen bulgular çizelgeler halinde sunulmuş ve kaynaklarla desteklenerek tartışılmıştır.

Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin cinsiyet, kardeş sayısı, doğum sırası, anne-baba yaşı, anne-baba öğrenim düzeyi, anne çalışma durumu, karşı cinsten arkadaş varlığı ve anne babaların ergenlere arkadaşlarının etkisine ilişkin düşüncesi değişkenlerine göre anne baba tutumlarına ilişkin ortalamalar, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları çizelge 5.1-5.10 arasında verilmiştir.

Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin cinsiyet, kardeş sayısı, doğum sırası, anne-baba yaşı, anne-baba öğrenim düzeyi, anne çalışma durumu, karşı cinsten arkadaş varlığı ve anne babaların ergenlere arkadaşlarının etkisine ilişkin düşüncesi değişkenlerine göre arkadaş ilişkileri alt boyutlarına ilişkin ortalamalar, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları çizelge 5.11-5.20 arasında verilmiştir.

Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin arkadaş ilişkileri ve alt boyutları ile algılanan anne baba tutumlarına ilişkin korelasyon testi katsayısı önemlilik testine ait sonuçlar çizelge 5.21’de verilmiştir.

Çizelge 5.1’de alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin cinsiyetlerine göre anne baba tutumlarına ilişkin ortalamalar, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları verilmiştir.

Çizelge 5.1 Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin cinsiyetlerine göre anne baba tutumlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları

		ANNE TUTUMU				BABA TUTUMU				
SOSYO-EKONOMİK DÜZEY		n	Otoriter	Demokratik	Otoriter	Demokratik				
ALT SED	Kız	75	5.16±2.91	7.84±2.91	5.43±2.86	7.57±2.86				
	Erkek	75	5.64±2.95	7.36±2.95	5.75±2.77	7.21±2.81				
	Toplam	150	5.40±2.93	7.60±2.93	5.59±2.81	7.39±2.83				
ÜST SED	Kız	75	3.03±2.65	10.07±2.52	3.39±2.61	9.73±2.42				
	Erkek	75	5.39±3.79	7.61±3.79	6.29±3.62	6.71±3.62				
	Toplam	150	4.21±3.47	8.84±3.44	4.84±3.46	8.22±3.42				
GENEL	Kız	150	4.09±2.97	8.95±2.93	4.41±2.92	8.65±2.86				
	Erkek	150	5.51±3.39	7.49±3.39	6.02±3.22	6.96±3.24				
	Toplam	300	4.80±3.26	8.22±3.25	5.21±3.17	7.81±3.16				
Varyans Analizi Sonuçları		Sd	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F
Sosyo Ekonomik Düzey		1	106.80	11.09***	115.32	12.18***	41.81	4.68*	51.25	5.85*
Cinsiyet		1	151.23	15.70***	161.33	17.04***	195.21	21.86***	215.05	24.57***
Sed x Cinsiyet		1	66.27	6.88**	73.01	7.71**	125.45	14.05***	133.33	15.23***
Hata		296	9.63		9.47		8.93		8.75	
Toplam		300								

* p<0.05 **p<0.01 ***p<0.001

Çizelge 5.1 incelendiğinde üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin anne baba tutumlarını demokratik olarak algılama puan ortalamalarının (anne; 8.84±3.44, baba; 8.22±3.42) alt sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin puan ortalamalarından (anne; 7.60±2.93, baba; 7.39±2.83) daha yüksek olduğu görülürken, alt sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin anne baba tutumlarını otoriter olarak algılama puan ortalamalarının (anne; 5.40±2.93, baba; 5.59±2.81) üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin puan ortalamalarından (anne; 4.21±3.47, baba; 4.84±3.46) daha yüksek olduğu dikkati çekmektedir.

Yapılan varyans analizi sonucunda, sosyo-ekonomik düzey (anne; p<0.001, baba; p<0.05), cinsiyet (p<0.001) ve SED x cinsiyet interaksyonunun (anne; p<0.01, baba; p<0.001) anne babanın otoriter ve demokratik tutum puanlarında anlamlı farklılık yarattığı saptanmıştır.

Üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin anne baba tutumlarını demokratik olarak algılama puan ortalamalarının, alt sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerden yüksek olduğu saptanırken, alt sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin otoriter olarak algılanan anne baba tutum puan ortalamalarının üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin puan ortalamalarından yüksek olduğu görülmektedir. Üst sosyo-ekonomik düzeydeki anne babaların eğitim ve kültür düzeylerinin alt sosyo-ekonomik düzeydeki anne babalara göre daha yüksek olması onların sağlıklı ve uyumlu bir aile ortamı yaratmalarını sağlayabilmekte dolayısıyla çocuklarının gelişim özelliklerini ve ihtiyaçlarını bilmelerinde etkili olabilmektedir. Anne babanın çocuklarıyla ilgili daha çok bilgiye sahip olması da onların davranışlarına ve çocuk yetiştirme tutumlarına olumlu yansiyarak ergenlerin anne babalarını daha demokratik olarak algılamalarına neden olabilmektedir.

Yapılan çeşitli araştırmalarda da benzer bulgulara ulaşılmıştır.

Güngör (1989) araştırmasında düşük sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin anne babasını otoriter, orta ve yüksek sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin ise anne babasını hoşgörülü ve demokratik olarak algıladıklarını vurgulamıştır. Demiriz ve Öğretir (2007) alt ve üst sosyo-ekonomik düzeyde bulunan annelerin tutumlarını inceledikleri çalışmalarında alt sosyo-ekonomik düzeyde bulunan annelerin daha koruyucu, otoriter ve sıkı disiplin uygulayan olarak algılandıklarını vurgulamışlardır. Engels *et al.*(2001) ergenlerin duygusal özellikleri ile anne babaya bağlılıklarını inceledikleri araştırmalarında sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyi yüksek olan ailelerde ergenlerin anne babalarını daha anlayışlı ve demokratik olarak algıladıklarını belirtmişlerdir.

Çizelge 5.1 incelendiğinde, üst sosyo-ekonomik düzeydeki kızların anne baba tutumlarını otoriter olarak algılama puan ortalamalarının (anne; 3.03±2.65, baba; 3.39±2.61) erkeklerin puan ortalamalarından (anne; 5.39±3.79, baba; 6.29±3.62) daha düşük olduğu bulunurken, demokratik olarak algılama puan ortalamalarının (anne; 10.07±2.52, baba; 9.73±2.42) erkeklerin puan ortalamalarından (anne; 7.61±3.79, baba; 6.71±3.62) yüksek olduğu belirlenmiştir. Alt sosyo-ekonomik düzeyde ise kızların ve erkeklerin anne baba tutumlarını otoriter ve demokratik olarak algılama puan ortalamalarının benzer olduğu görülmektedir.

Çizelgede görüldüğü gibi üst sosyo-ekonomik düzeydeki kızların anne baba tutumlarını demokratik olarak algılama puan ortalamaları erkeklerin puan ortalamalarından ve at sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin puan ortalamalarından daha yüksektir. Bu durum geleneksel aile yapısında kız çocuklarının erkeklere göre evde daha fazla zaman geçirmesi ve aile ile etkileşimlerinin ve paylaşılan zamanların fazla olması, dolayısıyla anne babalarıyla daha iyi iletişim kurmalarından kaynaklanıyor olabilir. Ayrıca üst sosyo-ekonomik düzeyde bulunan kızlar, maddi olanakların yeterli olması, anne babanın kültür seviyesinin daha fazla, anne baba çocuk etkileşiminin daha iyi olması ile alt sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlere göre sağlıklı aile ilişkileri yaşayabilir ve dolayısıyla anne babalarını daha demokratik algılayabilir. Ailede kızlar anne babaları ile ilişkilerinde daha paylaşımcı ve yardımcı rolü üstlenebilir. Bu durum da kızların anne babalarını daha olumlu ve demokratik algılamalarında önemli rol oynayabilir.

Yapılan bu araştırmanın bulgularına paralel olarak Bostan (1993) ergenlerin anne baba tutumlarını algılamalarıyla, uyum düzeylerini incelediği araştırmasında kızların erkeklere göre anne babasını daha fazla demokratik algıladığını belirtmiştir. Özcan (1996) öğrencilerin özgüvenleri, akademik başarıları ve anne baba tutumları arasındaki ilişkileri incelediği araştırmasında anne babaların kız ve erkek çocukları arasında ayırım yapmadığını fakat kızların anne babalarını daha olumlu algıladıklarını belirtmiştir. Vatansever (1999) ise göçmen olan ve olmayan öğrencilerin anne baba tutumları ve depresyon düzeyleri üzerine yaptığı araştırmasında kızların erkeklere göre anne babalarını daha demokratik erkeklerin de kızlara göre anne babalarını daha otoriter algıladıklarını vurgulamıştır. Criss *et al.* (2002) ergenlerin anne baba ile ilişkileri üzerine yaptıkları çalışmada, aile içinde erkek çocukların kızlara göre daha fazla sorun yaşadıklarını ve daha fazla cezalandırılan olarak algılandıklarını ve kızların erkeklere göre anne babalarını daha demokratik algıladıklarını vurgulamışlardır.

Çizelge 5.2’de alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin kardeş sayılarına göre anne baba tutumlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları görülmektedir.

Çizelge 5.2 Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin kardeş sayılarına göre anne baba tutumlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları

		ANNE TUTUMU				BABA TUTUMU				
SOSYO-EKONOMİK DÜZEY		n	Otoriter	Demokratik	Otoriter	Demokratik	Otoriter	Demokratik		
ALT SED	Tek çocuk	8	6.00±5.04	7.90±2.73	5.00±4.07	8.00±4.07				
	2-3 kardeş	96	5.10±2.73	7.00±5.04	5.40±2.65	7.57±2.69				
	4ve daha fazla	46	5.91±2.87	7.09±2.87	6.09±2.89	6.91±2.89				
	Toplam	150	5.40±2.93	7.60±2.93	5.59±2.81	7.39±2.83				
ÜST SED	Tek çocuk	20	3.45±3.90	9.45±3.86	4.25±3.27	8.65±3.20				
	2-3 kardeş	115	4.20±3.31	8.83±3.30	4.86±3.46	8.19±3.42				
	4ve daha fazla	15	5.27±3.97	8.07±3.92	5.47±3.85	7.87±3.89				
	Toplam	150	4.21±3.47	8.84±3.44	4.84±3.46	8.22±3.42				
GENEL	Tek çocuk	28	4.18±4.32	8.75±4.28	4.46±3.46	8.46±3.40				
	2-3 kardeş	211	4.61±3.09	8.41±3.08	5.10±3.12	7.91±3.12				
	4ve daha fazla	61	5.75±3.15	7.33±3.15	5.93±3.13	7.15±3.16				
	Toplam	300	4.80±3.26	8.22±3.25	5.21±3.17	7.81±3.16				
Varyans Analizi Sonuçları		Sd	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F
Sosyo Ekonomik Düzey		1	59.52	5.80*	67.55	6.63*	12.85	1.29	17.48	1.76
Kardeş Sayısı		2	16.45	1.60	11.57	1.13	11.84	1.19	7.46	0.75
SED x Kardeş Sayısı		2	7.81	0.76	5.94	0.58	0.14	0.01	0.52	0.05
Hata		294	10.26		10.19		9.98		9.92	
Toplam		300								

* p<0.05

Çizelge 5.2 incelendiğinde üst sosyo-ekonomik düzeyde tek çocuk olan ergenlerin anne baba tutumlarını otoriter olarak algılama puan ortalamalarının anne; 3.45±3.90, baba; 4.25±3.27 olduğu, iki-üç kardeş olan ergenlerin puan ortalamalarının anne; 4.20±3.31, baba; 4.86±3.46 olduğu, dört ve daha fazla kardeş olan ergenlerin puan ortalamalarının ise, anne; 5.27±3.97, baba; 5.47±3.85 olduğu belirlenirken, demokratik olarak algılanan anne baba tutum puan ortalamalarının tek çocuk olan ergenlerde anne; 9.45±3.86, baba; 8.65±3.20 olduğu, iki-üç kardeş olan ergenlerde anne; 8.83±3.30, baba; 8.19±3.42 olduğu, dört ve daha fazla kardeş olan ergenlerde anne; 8.07±3.92, baba; 7.87±3.89 olduğu belirlenmiştir.

Alt sosyo-ekonomik düzeyde ise tek çocuk olan ergenlerin anne baba tutumlarını otoriter olarak algılama puan ortalamalarının anne; 6.00 ± 5.04 , baba; 5.00 ± 4.07 olduğu, iki-üç kardeş olan ergenlerin puan ortalamalarının anne; 5.10 ± 2.73 , baba; 5.40 ± 2.65 olduğu, dört ve daha fazla kardeş olan ergenlerin puan ortalamalarının anne; 5.91 ± 2.87 , baba; 6.09 ± 2.89 olduğu belirlenirken, demokratik olarak algılanan anne baba tutum puan ortalamalarının tek çocuk olan ergenlerde anne; 7.90 ± 2.73 , baba; 8.00 ± 4.07 olduğu, iki-üç kardeş olan ergenlerde anne; 7.00 ± 5.04 baba; 7.57 ± 2.69 olduğu, dört ve daha fazla kardeş olan ergenlerde anne; 7.09 ± 2.87 , baba; 6.91 ± 2.89 olduğu belirlenmiştir.

Yapılan varyans analizi sonucunda kardeş sayısı ile SED x kardeş sayısı interaksiyonunun anne babaların otoriter ve demokratik tutum puanlarında anlamlı farklılık yaratmadığı ($p > 0.05$) saptanmıştır.

Çizelgede de görüldüğü gibi hem alt hem de üst sosyo-ekonomik düzeyde kardeş sayısı anne babanın otoriter ve demokratik olarak algılanmasında anlamlı farklılık yaratmamaktadır. Bu durumda ailede kardeş sayısı durumunun anne babanın davranışlarını ve tutumlarını etkilemediği, anne babanın çocuklarına aynı oranda davranışlar sergilediği söylenebilir.

Yıldız-Bıçakçı (2004); araştırmasında kardeş sayısının algılanan seven-cezalandıran anne baba tutumlarında anlamlı farklılık oluşturmadığını belirlemiştir.

Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin doğum sıralarına göre anne baba tutumlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları çizelge 5.3’de verilmiştir.

Çizelge 5.3 Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin doğum sıralarına göre anne baba tutumlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları

		ANNE TUTUMU				BABA TUTUMU				
SOSYO-EKONOMİK DÜZEY		n	Otoriter	Demokratik	Otoriter	Demokratik	Otoriter	Demokratik	Otoriter	Demokratik
ALT SED	İlk çocuk	36	4.47±3.30	8.53±3.30	5.25±3.08	7.75±3.08				
	Ortanca veya Ortancalardan biri	105	5.79±2.72	8.44±3.09	5.80±2.63	7.56±3.61				
	Son çocuk	9	4.56±3.09	7.21±2.72	4.44±3.61	7.17±2.66				
	Toplam	150	5.40±2.93	7.60±2.93	5.59±2.81	7.39±2.83				
ÜST SED	İlk çocuk	73	3.95±3.43	9.07±3.37	4.75±3.43	8.30±3.35				
	Ortanca veya Ortancalardan biri	67	5.00±4.27	8.72±3.40	5.80±4.61	8.28±3.34				
	Son çocuk	10	4.37±3.41	8.00±4.27	4.79±3.35	7.20±4.61				
	Toplam	150	4.21±3.47	8.84±3.44	4.84±3.46	8.22±3.42				
GENEL	İlk çocuk	109	4.12±3.38	8.89±3.34	4.92±3.31	8.12±3.26				
	Ortanca veya Ortancalardan biri	172	5.24±3.08	7.80±3.08	5.41±2.96	7.60±2.98				
	Son çocuk	19	4.79±3.66	8.21±3.66	5.16±4.11	7.84±4.11				
	Toplam	300	4.80±3.26	8.22±3.25	5.21±3.17	7.81±3.16				
Varyans Analizi Sonuçları		Sd	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F
Sosyo Ekonomik Düzey		1	8.12	0.80	9.28	0.92	0.08	0.01	0.34	0.03
Doğum Sırası		2	23.13	2.27	21.18	2.10	2.66	0.27	2.71	0.27
Sed x Doğum Sırası		2	11.19	1.10	12.68	1.26	12.43	1.25	13.66	1.38
Hata		294	10.21		10.10		9.98		9.89	
Toplam		300								

Çizelge 5.3 incelendiğinde, üst sosyo-ekonomik düzeyde ilk çocuk olan ergenlerin anne babalarını otoriter olarak algılama puan ortalamalarının anne; 3.95±3.43, baba; 4.75±3.43 olduğu, ortanca veya ortancalardan biri olan ergenlerin puan ortalamalarının anne; 5.00±4.27, baba; 5.80±4.61 olduğu, son çocuk olan ergenlerin puan ortalamalarının anne; 4.37±3.41, baba; 4.79±3.35 olduğu belirlenirken demokratik olarak algılanan anne baba tutum puanlarının ilk çocuk olan ergenlerde anne; 9.07±3.37, baba; 8.30±3.35 olduğu, ortanca veya ortancalardan biri olan ergenlerde anne; 8.72±3.40, baba; 8.28±3.34 olduğu, son çocuk olan ergenlerde anne; 8.00±4.27, baba; 7.20±4.61 olduğu belirlenmiştir.

Alt sosyo-ekonomik düzeyde ise ilk çocuk olan ergenlerin anne babalarını otoriter olarak algılama puan ortalamalarının anne; 4.47 ± 3.30 , baba; 5.25 ± 3.08 olduğu, ortanca veya ortancalardan biri olan ergenlerin puan ortalamalarının anne; 5.79 ± 2.72 , baba; 5.80 ± 2.63 olduğu, son çocuk olan ergenlerin puan ortalamalarının anne; 4.56 ± 3.09 , baba; 4.44 ± 3.61 olduğu belirlenirken demokratik olarak algılanan anne baba tutum puanlarının ilk çocuk olan ergenlerde anne; 8.53 ± 3.30 , baba; 7.75 ± 3.08 olduğu, ortanca veya ortancalardan biri olan ergenlerde (anne; 8.44 ± 3.09 , baba; 7.56 ± 3.61) olduğu, son çocuk olan ergenlerde anne; 7.21 ± 2.72 , baba; 7.17 ± 2.66 olduğu belirlenmiştir.

Yapılan varyans analizi sonucunda doğum sırası ile SED x doğum sırası interaksiyonunun anne babaların otoriter ve demokratik tutum puanlarında anlamlı farklılık yaratmadığı ($p > 0.05$) belirlenmiştir.

Çizelgede de görüldüğü gibi alt ve üst sosyo-ekonomik düzeyde ilk, ortanca ve son doğum sırasında bulunma ile anne babanın otoriter ve demokratik olarak algılanması arasındaki farklılık önemsiz bulunmuştur. Bu durumda ailede ilk, ortanca veya son doğum sırasında olma ile anne babanın çocuklarına farklı davranışta ve tutumda bulunmadığı söylenebilir.

Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin anne yaşına göre anne baba tutumlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları çizelge 5.4'de görülmektedir.

Çizelge 5.4 Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin anne yaşına göre anne baba tutumlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları

SOSYO-EKONOMİK DÜZEY		n	ANNE TUTUMU		BABA TUTUMU					
			Otoriter	Demokratik	Otoriter	Demokratik				
ALT SED	35 ve altı yaş	26	6.62±2.86	6.38±2.86	5.81±1.98	7.19±1.98				
	36-40 yaş	50	5.20±2.93	7.80±2.93	5.62±3.06	7.38±3.06				
	41-45 yaş	51	5.00±3.06	8.00±3.06	5.16±2.96	7.78±3.03				
	46 ve üstü yaş	23	5.35±2.48	7.65±2.48	6.22±2.71	6.78±2.71				
	Toplam	150	5.40±2.93	7.60±2.93	5.59±2.81	7.39±2.83				
ÜST SED	35 ve altı yaş	21	5.10±3.56	8.05±3.46	5.26±3.93	8.05±2.84				
	36-40 yaş	57	4.02±3.66	9.09±3.67	5.14±2.89	7.86±3.93				
	41-45 yaş	51	4.12±2.98	8.84±2.91	4.43±2.96	8.53±2.87				
	46 ve üstü yaş	21	4.05±4.03	8.95±4.03	4.38±3.83	8.62±3.83				
	Toplam	150	4.21±3.47	8.84±3.44	4.84±3.46	8.22±3.42				
GENEL	35 ve altı yaş	47	5.94±3.25	7.13±3.21	5.51±2.42	7.57±2.41				
	36-40 yaş	107	4.57±3.38	8.49±3.39	5.43±3.54	7.64±3.54				
	41-45 yaş	102	4.56±3.04	8.42±3.00	4.79±2.97	8.16±2.96				
	46 ve üstü yaş	44	4.73±3.34	8.27±3.34	5.34±3.38	7.66±3.38				
	Toplam	300	4.80±3.26	8.22±3.25	5.21±3.17	7.81±3.16				
Varyans Analizi Sonuçları		Sd	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F
Sosyo Ekonomik Düzey		1	93.98	9.15**	102.19	10.04**	50.57	5.06*	60.40	6.07*
Anne Yaşı		3	20.68	2.01	18.87	1.85	8.99	0.90	6.11	0.61
Sed x Anne Yaşı		3	1.23	0.12	2.02	0.20	5.72	0.57	4.86	0.49
Hata		292	10.28		10.17		10.00		9.95	
Toplam		300								

*p<0.05 **p<0.01

Çizelge 5.4 incelendiğinde üst sosyo-ekonomik düzeyde annesi otuz beş ve altında yaşta olan ergenlerin demokratik olarak algılanan anne baba tutum puan ortalamalarının anne; 8.05±3.46, baba; 8.05±2.84 olduğu, otoriter olarak algılanan puan ortalamalarının anne; 5.10±3.56, baba; 5.26±3.93 olduğu, annesi otuz altı-kırk yaşta olan ergenlerin demokratik olarak algılanan anne baba tutum puan ortalamalarının anne; 9.09±3.67, baba; 7.86±3.93 olduğu, otoriter olarak algılanan puan ortalamalarının anne; 4.02±3.66, baba; 5.14±2.89 olduğu belirlenmiştir. Annesi kırk bir-kırk beş yaşta olan ergenlerin demokratik olarak algılanan anne baba tutum puan ortalamalarının anne; 8.84±2.91, baba; 8.53±2.87 olduğu, otoriter olarak algılanan puan ortalamalarının anne; 4.12±2.98,

baba; 4.43 ± 2.96 olduğu ve annesi kırk altı ve üstü yaşta olan ergenlerin demokratik olarak algılanan anne baba tutum puan ortalamalarının anne; 8.95 ± 4.03 , baba; 8.62 ± 3.83 olduğu, otoriter olarak algılanan puan ortalamalarının anne; 4.05 ± 4.03 , baba; 4.38 ± 3.83 olduğu belirlenmiştir.

Alt sosyo-ekonomik düzeyde ise annesi otuz beş ve altında yaşta olan ergenlerin demokratik olarak algılanan anne baba tutum puan ortalamalarının anne; 6.38 ± 2.86 , baba; 7.19 ± 1.98 olduğu, otoriter olarak algılanan puan ortalamalarının anne; 6.62 ± 2.86 , baba; 5.81 ± 1.98 olduğu, annesi otuz altı-kırk yaşta olan ergenlerin demokratik olarak algılanan anne baba tutum puan ortalamalarının anne; 7.80 ± 2.93 , baba; 7.38 ± 3.06 olduğu, otoriter olarak algılanan puan ortalamalarının anne; 5.20 ± 2.93 , baba; 5.62 ± 3.06 olduğu belirlenmiştir. Annesi kırk bir-kırk beş yaşta olan ergenlerin demokratik olarak algılanan anne baba tutum puan ortalamalarının anne; 8.00 ± 3.06 , baba; 7.78 ± 3.03 olduğu, otoriter olarak algılanan puan ortalamalarının anne; 5.00 ± 3.06 , baba; 5.16 ± 2.96 olduğu ve annesi kırk altı ve üstü yaşta olan ergenlerin demokratik olarak algılanan anne baba tutum puan ortalamalarının anne; 7.65 ± 2.48 , baba; 6.78 ± 2.71 olduğu, otoriter olarak algılanan puan ortalamalarının anne; 5.35 ± 2.48 , baba; 6.22 ± 2.71 olduğu belirlenmiştir.

Yapılan varyans analizi sonucunda anne yaşı ile SED x anne yaşı interaksyonunun anne baba tutumlarının otoriter ve demokratik olarak algılanmasında anlamlı farklılık yaratmadığı ($p > 0.05$) saptanmıştır.

Çizelgede görüldüğü gibi alt ve üst sosyo-ekonomik düzeyde anne yaşı, anne baba tutumlarının otoriter ve demokratik olarak algılanmasında anlamlı farklılık yaratmamaktadır. Bu durumda annenin yaşının ergenlere davranışlarında ve tutumlarında önemli etken olmadığı, ergenlerin anne baba tutumlarını algılamalarının anne yaşından etkilenmediği söylenebilir.

Repinski and Shonk (2002) anne baba davranışlarının ergenlerin kendini ifade etme ve kişilik gelişimine etkisini inceledikleri çalışmalarında ergenlerin anne baba davranışlarını algılamalarında anne baba yaşının anlamlı etkisinin olmadığını belirtmişlerdir.

Çizelge 5.5’de alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin baba yaşına göre anne baba tutumlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları verilmiştir.

Çizelge 5.5 Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin baba yaşına göre anne baba tutumlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları

		ANNE TUTUMU				BABA TUTUMU				
SOSYO-EKONOMİK DÜZEY		n	Otoriter	Demokratik	Otoriter	Demokratik	Otoriter	Demokratik		
ALT SED	40 ve altı yaş ¹	37	6.16±2.77	6.84±2.77	6.03±1.86	6.97±1.86				
	41-45 yaş ²	61	4.72±3.20	8.28±3.20	5.00±3.38	8.00±3.38				
	46 ve üstü yaş ³	52	5.65±2.55	7.35±2.55	5.96±2.54	6.98±2.60				
	Toplam	150	5.40±2.93	7.60±2.93	5.59±2.81	7.39±2.83				
ÜST SED	40 ve altı yaş ¹	38	4.89±3.98	8.26±3.96	5.42±3.87	7.79±3.83				
	41-45 yaş ²	65	3.58±2.96	9.45±2.92	4.32±3.10	8.71±3.04				
	46 ve üstü yaş ³	47	4.51±3.60	8.47±3.57	5.09±3.57	7.89±3.56				
	Toplam	150	4.21±3.47	8.84±3.44	4.84±3.46	8.22±3.42				
GENEL	40 ve altı yaş ¹	75	5.52±3.47	7.56±3.48	5.55±3.09	7.39±3.03				
	41-45 yaş ²	126	4.13±3.12	8.88±3.11	4.65±3.24	8.37±3.22				
	46 ve üstü yaş ³	99	5.11±3.13	7.88±3.11	5.42±3.04	7.41±3.11				
	Toplam	300	4.80±3.26	8.22±3.25	5.21±3.17	7.81±3.16				
Varyans Analizi Sonuçları		Sd	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F
Sosyo Ekonomik Düzey		1	100.16	9.92**	109.84	10.98***	37.12	3.77	47.28	4.84*
Baba Yaşı		2	50.18	4.97**	47.61	4.76**	33.69	3.42*	32.37	3.31*
Sed x Baba Yaşı		2	0.12	0.01	0.56	0.06	0.45	0.05	0.29	0.03
Hata		294	10.10		10.00		9.85		9.78	
Toplam		300								
Scheffe Testi			1-2							

*p<0.05 **p<0.01 ***p<0.001

Çizelge 5.5 incelendiğinde üst sosyo-ekonomik düzeyde babası kırk ve altında yaşta olan ergenlerin anne baba tutumlarını daha otoriter algıladıkları (anne; 4.89±3.98, baba; 5.42±3.87) saptanırken, babası kırk bir- kırk beş yaşta olan ergenlerin anne baba tutumlarını diğer yaş gruplarındaki babalara sahip ergenlerden daha demokratik olarak algıladıkları (anne; 9.45±2.92, baba; 8.71±3.04) belirlenmiştir.

Alt sosyo-ekonomik düzeyde ise babası kırk yaş ve altında olan ergenlerin anne baba tutumlarını daha otoriter olarak algıladıkları (anne; 6.16 ± 2.77 , baba; 6.03 ± 1.86), babası kırk bir- kırk beş yaşta olan ergenlerin anne baba tutumlarını diğer yaş gruplarındaki babalara sahip ergenlerden daha demokratik olarak algıladıkları (anne; 8.88 ± 3.11 , baba; 8.37 ± 3.22) dikkati çekmektedir.

Yapılan varyans analizi sonucunda baba yaşına göre anne baba tutumlarının otoriter ve demokratik olarak algılanmasında anlamlı farklılık olduğu (anne; $p < 0.01$, baba; $p < 0.05$) belirlenirken, SED x baba yaşı interaksiyonunun anne baba tutumlarının otoriter ve demokratik olarak algılanmasında anlamlı farklılık yaratmadığı ($p > 0.05$) saptanmıştır.

Scheffe testi sonucunda farklılığın baba yaşına göre alt ve üst sosyo-ekonomik düzeyde kırk yaş ve altında olan babalar ile kırk bir-kırk beş yaşta olan babalardan kaynaklandığı saptanmıştır. Bu durum ise babanın yaşının artmasıyla ergenlerin anne babalarını daha demokratik olarak algıladıklarını ortaya koymaktadır.

Çizelgede baba yaşına göre anne baba tutumlarının otoriter ve demokratik olarak algılanması incelendiğinde, alt ve üst sosyo-ekonomik düzeyde babası kırk yaş ve altında olan ergenler anne babalarını daha otoriter algılarken, babası kırk bir-kırk beş yaşta olan ergenler anne babalarını daha demokratik olarak algılamaktadır. Bu durum kırk bir-kırk beş yaş aralığındaki babaların kırk yaş ve altında olan babalara göre ergenlik dönemi ve çocuklarının gelişimleri hakkında sahip oldukları deneyim ve bilgi birikimlerinin çok olmasından kaynaklandığı ile açıklanabilir. Bu yaş grubundaki babalar eşleriyle de aynı olumlu yaklaşım içinde bulunacaklarından ergenlerin annelerini de aynı şekilde algılamaları da beklenen bir durum olabilir.

Engels *et al.*(2001) ergenlerin duygusal özellikleri ile anne babaya bağlılıklarını inceledikleri araştırmalarında baba yaşının ergenlere davranışlarında ve ergenlerin anne babalarını algılamalarında önemli etkisi olduğunu, aralarındaki yaş farkı arttıkça ergenlerin babalarını daha otoriter algıladıklarını belirtmişlerdir.

Çizelge 5.6'da alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin anne öğrenim düzeyine göre anne baba tutumlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları verilmiştir.

Çizelge 5.6 Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin anne öğrenim düzeyine göre anne baba tutumlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları

			ANNE TUTUMU				BABA TUTUMU			
SOSYO-EKONOMİK DÜZEY		n	Otoriter	Demokratik	Otoriter	Demokratik	Otoriter	Demokratik	Otoriter	Demokratik
ALT SED	İlkokul/okuryazar değil	82	5.72±2.92	7.68±2.92	5.78±2.91	7.18±2.95				
	Ortaokul	46	5.32±2.64	7.28±2.64	5.59±2.55	7.41±2.55				
	Lise	18	4.94±3.46	7.50±4.51	4.78±2.94	7.75±3.30				
	Yüksekokul	4	5.50±4.51	8.06±3.46	5.25±3.30	8.22±2.94				
	Toplam	150	5.40±2.93	7.60±2.93	5.59±2.81	7.39±2.83				
ÜST SED	Okuryazar değil/ilkokul	51	4.59±3.72	8.63±3.70	5.43±3.72	7.90±3.70				
	Ortaokul	14	4.21±3.49	8.71±3.41	5.23±4.01	7.57±3.99				
	Lise	58	4.34±3.48	8.64±3.48	4.95±3.34	8.02±3.29				
	Yüksekokul	27	3.19±2.87	9.74±2.81	3.37±2.57	9.59±2.58				
	Toplam	150	4.21±3.47	8.84±3.44	4.84±3.46	8.22±3.42				
GENEL	İlkokul/okuryazar değil	133	5.04±3.26	7.62±2.87	5.61±3.24	7.46±3.26				
	Ortaokul	60	5.37±2.90	8.05±3.26	5.55±2.92	7.45±2.91				
	Lise	76	4.49±3.46	8.50±3.46	4.91±3.23	8.07±3.19				
	Yüksekokul	31	3.48±3.13	9.45±3.08	3.61±2.69	9.35±2.69				
	Toplam	300	4.80±3.26	8.22±3.25	5.21±3.17	7.81±3.16				
Varyans Analizi Sonuçları		Sd	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F
Sosyo Ekonomik Düzey		1	54.63	5.28*	55.76	5.43*	11.05	1.12	13.05	1.33
Anne Öğrenim Düzeyi		3	2.60	0.25	1.88	0.18	11.42	1.16	9.18	0.94
Sed x Anne Öğrenim Düzeyi		3	4.33	0.42	3.27	0.32	4.18	0.43	5.27	0.54
Hata		292	10.35		10.28		9.84		9.79	
Toplam		300								

*p<0.05

Çizelge 5.6 incelendiğinde, üst sosyo-ekonomik düzeyde annesi okuryazar değil/ilkokul mezunu olan ergenlerin otoriter olarak algılanan anne baba tutum puan ortalamalarının anne; 4.59±3.72, baba; 5.43±3.72 olduğu; annesi ortaokul mezunu olan ergenlerin puan ortalamalarının anne; 4.21±3.49, baba; 5.23±4.01 olduğu; annesi lise mezunu olan ergenlerin puan ortalamalarının anne; 4.34±3.48, baba; 4.95±3.34 olduğu; annesi yüksekokul mezunu olan ergenlerin puan ortalamalarının ise anne; 3.19±2.87, baba; 3.37±2.57 olduğu belirlenmiştir.

Annesi okuryazar değil/ilkokul mezunu olan ergenlerin demokratik olarak algılanan anne baba tutum puan ortalamalarının anne; 8.63 ± 3.70 , baba; 7.90 ± 3.70 olduğu; annesi ortaokul mezunu olan ergenlerin puan ortalamalarının anne; 8.71 ± 3.41 , baba; 7.57 ± 3.99 olduğu; annesi lise mezunu olan ergenlerin puan ortalamalarının anne; 8.64 ± 3.48 , baba; 8.02 ± 3.29 olduğu; annesi yüksekokul mezunu olan ergenlerin puan ortalamalarının ise anne; 9.74 ± 2.81 , baba; 9.59 ± 2.58 olduğu belirlenmiştir.

Alt sosyo-ekonomik düzeyde ise annesi okuryazar değil/ilkokul mezunu olan ergenlerin otoriter olarak algılanan anne baba tutum puan ortalamalarının anne; 5.72 ± 2.92 , baba; 5.78 ± 2.91 olduğu; annesi ortaokul mezunu olan ergenlerin puan ortalamalarının anne; 5.32 ± 2.64 , baba; 5.59 ± 2.55 olduğu; annesi lise mezunu olan ergenlerin puan ortalamalarının anne; 4.94 ± 3.46 , baba; 4.78 ± 2.94 olduğu; annesi yüksekokul mezunu olan ergenlerin puan ortalamalarının anne; 5.50 ± 4.51 , baba; 5.25 ± 3.30 olduğu belirlenmiştir. Annesi okuryazar değil/ilkokul mezunu olan ergenlerin demokratik olarak algılanan anne baba tutum puan ortalamalarının anne; 7.68 ± 2.92 , baba; 7.18 ± 2.95 olduğu; annesi ortaokul mezunu olan ergenlerin puan ortalamalarının anne; 7.28 ± 2.64 , baba; 7.41 ± 2.55 olduğu; annesi lise mezunu olan ergenlerin puan ortalamalarının anne; 7.50 ± 4.51 , baba; 7.75 ± 3.30 olduğu; annesi yüksekokul mezunu olan ergenlerin puan ortalamalarının anne; 8.06 ± 3.46 , baba; 8.22 ± 2.94 olduğu belirlenmiştir.

Yapılan varyans analizi sonucunda anne öğrenim düzeyi ile SED x anne öğrenim düzeyi interaksiyonunun anne babaların otoriter ve demokratik tutum puanlarında anlamlı farklılık yaratmadığı ($p>0.05$) saptanmıştır.

Çizelgede de görüldüğü gibi alt ve üst sosyo-ekonomik düzeyde anne babanın otoriter ve demokratik olarak algılanmasında anne öğrenim düzeyinin önemli etkisi olmadığı, ergenlerin anne baba tutumlarının anne öğrenim düzeyine göre farklılaşmadığı söylenebilir.

Çizelge 5.7’de alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin baba öğrenim düzeyine göre anne baba tutumlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları verilmiştir.

Çizelge 5.7 Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin baba öğrenim düzeyine göre anne baba tutumlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları

		ANNE TUTUMU					BABA TUTUMU			
SOSYO-EKONOMİK DÜZEY		n	Otoriter	Demokratik	Otoriter	Demokratik	Otoriter	Demokratik	Otoriter	Demokratik
ALT SED	Okuryazar değil/ilkokul ¹	25	6.02±2.51	8.60±3.37	6.69±2.70	8.44±3.20				
	Ortaokul ²	48	4.40±3.37	6.98±2.51	4.56±3.20	6.25±2.74				
	Lise ³	63	5.71±2.63	7.29±2.63	5.73±2.25	7.27±2.25				
	Yuksekokul ⁴	14	3.64±3.79	9.36±3.79	3.00±2.69	10.00±2.69				
	Toplam	150	5.40±2.93	7.60±2.93	5.59±2.81	7.39±2.83				
ÜST SED	Okuryazar değil/ilkokul ¹	21	4.76±3.42	8.57±3.33	5.79±4.12	7.90±3.39				
	Ortaokul ²	24	4.75±3.84	8.42±3.82	5.48±3.46	7.42±4.13				
	Lise ³	47	4.19±3.43	8.79±3.48	5.47±3.56	7.49±3.55				
	Yuksekokul ⁴	58	3.79±3.39	9.16±3.33	3.71±2.82	9.26±2.78				
	Toplam	150	4.21±3.47	8.84±3.44	4.84±3.46	8.22±3.42				
GENEL	Okuryazar değil/ilkokul ¹	46	4.57±3.36	8.59±3.31	4.98±3.32	8.20±3.26				
	Ortaokul ²	72	5.60±3.05	7.46±3.06	6.39±3.24	6.64±3.29				
	Lise ³	110	5.06±3.08	7.93±3.10	5.62±2.87	7.36±2.87				
	Yuksekokul ⁴	72	3.76±3.44	9.19±3.40	3.57±2.79	9.40±2.76				
	Toplam	300	4.80±3.26	8.22±3.25	5.21±3.17	7.81±3.16				
Varyans Analizi Sonuçları		Sd	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F
Sosyo Ekonomik Düzey		1	18.86	1.87	26.59	2.65	0.78	0.09	0.04	0.00
Baba Öğrenim Düzeyi		3	26.45	2.62	25.07	2.50	80.14	8.79***	78.63	8.67***
Sed x Baba Öğrenim Düzeyi		3	14.35	1.42	12.62	1.26	9.92	1.09	10.33	1.14
Hata		292	10.11		10.04		9.12		9.07	
Toplam		300								
Scheffe Testi							2-4, 3-4			

***p<0.001

Çizelge 5.7 incelendiğinde, üst sosyo-ekonomik düzeyde babası okuryazar değil/ilkokul mezunu olan ergenlerin otoriter olarak algılanan anne baba tutum puan ortalamalarının (anne; 4.76±3.42, baba; 5.79±4.12) ortaokul mezunu (anne; 4.75±3.84, baba; 5.48±3.46) lise mezunu (anne; 4.19±3.43, baba; 5.47±3.56), yüksekokul mezunu (anne; 3.79±3.39, baba; 3.71±2.82) babalara sahip olan ergenlerin puan ortalamalarından yüksek olduğu belirlenirken, babası yüksekokul mezunu olan ergenlerin anne baba tutumlarını demokratik olarak algılama puan ortalamalarının (anne; 9.16±3.33, baba;

9.26±2.78) diğer öğrenim gruplarında babalara sahip ergenlerden daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Alt sosyo-ekonomik düzeyde ise babası okuryazar değil/ilkokul mezunu olan ergenlerin otoriter olarak algılanan anne baba tutum puan ortalamalarının (anne; 6.02±2.51, baba; 6.69±2.70) ortaokul mezunu (anne; 4.40±3.37, baba; 4.56±3.20) lise mezunu (anne; 5.71±2.63, baba; 5.73±2.25), yüksekokul mezunu (anne; 3.64±3.79, baba; 3.00±2.69) babalara sahip olan ergenlerin puan ortalamalarından yüksek olduğu belirlenirken, babası yüksekokul mezunu olan ergenlerin anne baba tutumlarını demokratik olarak algılama puan ortalamalarının (anne; 9.36±3.79, baba; 10.00±2.69) diğer öğrenim gruplarında babalara sahip ergenlerden daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Yapılan varyans analizi sonucunda baba öğrenim düzeyinin babanın otoriter ve demokratik tutum puanlarında anlamlı farklılık yarattığı saptanırken ($p<0.001$), annenin otoriter ve demokratik tutum puanlarında önemli bir farklılık yaratmadığı ($p>0.05$) belirlenmiştir. Ayrıca SED x baba öğrenim düzeyi interaksiyonunun anne babaların otoriter ve demokratik tutum puanlarında anlamlı bir farklılık yaratmadığı ($p>0.05$) saptanmıştır.

Scheffe testi sonucunda genel toplam puanlarda otoriter olarak algılanan baba puanları arasındaki farklılığın ortaokul mezunu (6.39±3.24) ve lise mezunu (5.62±2.87) olan babalar ile yüksekokul mezunu (3.57±2.79) olan babalardan kaynaklandığı; demokratik olarak algılanan baba puanları arasındaki farklılığın da ortaokul mezunu (6.64±3.29) ve lise mezunu (7.36±2.87) olan babalar ile yüksekokul mezunu olan babalardan (9.40±2.76) kaynaklandığı belirlenmiştir.

Tüm bu bulgular incelendiğinde öğrenim durumu yüksekokul olan babaların öğrenim durumu ortaokul ve lise olan babalara göre daha demokratik tutum sergiledikleri görülmektedir. Bu durumda babanın öğrenim düzeyinin artması ile ergenlerin babalarını daha demokratik olarak algıladıkları söylenebilir.

Çizelgede görüldüğü gibi genel puan ortalamalarına bakıldığında baba öğrenim düzeyinin yüksek olması, babanın demokratik olarak algılanmasında etkili olmaktadır. Yüksekokul mezunu olan babalar, ergenlerle iletişimlerinde ve ergenlik döneminin

özellikleri konusunda daha çok bilgiye sahip olabilir ve onlara davranışlarında daha bilinçli olabilirler. Öğrenim düzeyinin yüksek olması babaların olumlu iletişim kurma ve paylaşımlarda bulunma özelliklerini geliştirebilir, daha fazla sosyal olanaklardan yararlanmalarını ve bilgilerini zenginleştirmelerini sağlayabilir. Bu durum da babaların aile içinde iletişim ve etkileşimlerinin sağlıklı olmasında katkı sağlayabilir, tutum ve davranışların çocuklara kazandırılmasında önemli rol oynayabilir, dolayısıyla ergenlerin anne babalarını demokratik algılamalarında etkili olabilir.

Yapılan çeşitli araştırmalarda da benzer bulgulara ulaşılmıştır.

Topaloğlu Becet (1989) ergenlerin demokratik ve otoriter olarak algılanan anne baba tutumlarını incelediği araştırmasında babanın öğrenim düzeyi arttıkça daha fazla demokratik tutum sergilediğini vurgulamıştır. Vatansever (1999) göçmen olan ve olmayan öğrencilerin anne baba tutumlarını incelediği araştırmada babanın eğitim düzeyi yükseldikçe algılanan anne baba tutumlarının da olumlu bir şekilde arttığını vurgulamıştır. Criss *et al.* (2002) çocukların sosyal davranışlarında ve arkadaş ilişkilerinde ailenin etkisiyle ilgili yaptıkları araştırmada babanın eğitim düzeyi yükseldikçe çocuklarıyla ilişkilerinin daha arkadaşça olduğunu ve çocukların babalarını daha demokratik algıladıklarını belirtmiştir. Dizman (2003)'a göre eğitim düzeyi yüksek olan baba geleneksel tutumdan uzak bir şekilde çocuğunu yetiştirmekte ve paylaşımlarını arttırmaktadır. Böylece ailede anne baba çocuk ilişkisi daha olumlu bir şekilde yaşanmakta ve bu durum da çocuğun anne babasını demokratik olarak algılamasını sağlamaktadır

Çizelge 5.8'de alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin anne çalışma durumuna göre anne baba tutumlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları verilmiştir.

Çizelge 5.8 Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin anne çalışma durumuna göre anne baba tutumlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları

		ANNE TUTUMU				BABA TUTUMU				
SOSYO-EKONOMİK DÜZEY		n	Otoriter	Demokratik	Otoriter	Demokratik	Otoriter	Demokratik		
ALT SED	Çalışıyor	19	4.63±3.52	8.37±3.52	4.79±3.01	8.21±3.01				
	Çalışmıyor	131	5.51±2.83	7.49±2.83	5.70±2.77	7.27±2.80				
	Toplam	150	5.40±2.93	7.60±2.93	5.59±2.81	7.39±2.83				
ÜST SED	Çalışıyor	53	4.53±3.66	9.03±3.35	4.79±3.44	8.25±3.37				
	Çalışmıyor	97	4.03±3.36	8.49±3.59	4.87±3.50	8.21±3.47				
	Toplam	150	4.21±3.47	8.84±3.44	4.84±3.46	8.22±3.42				
GENEL	Çalışıyor	72	4.56±3.60	8.46±3.54	4.79±3.31	8.24±3.26				
	Çalışmıyor	228	4.88±3.15	8.14±3.15	5.35±3.12	7.67±3.13				
	Toplam	300	4.80±3.26	8.22±3.25	5.21±3.17	7.81±3.16				
Varyans Analizi Sonuçları		Sd	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F
Sosyo Ekonomik Düzey		1	28.05	2.72	30.98	3.04	7.76	0.78	10.44	1.06
Anne Çalışma Durumu		1	1.64	0.16	1.29	0.13	10.88	1.09	10.62	1.08
Sed x Anne Çalışma Durumu		1	21.21	2.06	22.55	2.22	7.88	0.79	8.99	0.91
Hata		296	10.29		10.18		9.97		9.88	
Toplam		300								

Çizelge 5.8’de ergenlerin anne çalışma durumuna göre anne baba tutumlarına ilişkin genel puan ortalamaları incelendiğinde, annesi çalışan ergenlerin otoriter olarak algılanan anne baba tutum puan ortalamalarının anne; 4.56±3.60, baba; 4.79±3.31 olduğu, demokratik olarak algılanan anne baba tutum puan ortalamalarının anne; 8.46±3.54, baba; 8.24±3.26 olduğu belirlenirken, annesi çalışmayan ergenlerin otoriter olarak algılanan anne baba tutum puan ortalamalarının anne; 4.88±3.15, baba; 5.35±3.12 olduğu; demokratik olarak algılanan anne baba tutum puan ortalamalarının anne; 8.14±3.15, baba; 7.67±3.13 olduğu belirlenmiştir.

Yapılan varyans analizi sonuçları incelendiğinde, anne çalışma durumu ve SED x anne çalışma durumu interaksyonunun anne babanın otoriter ve demokratik tutum puanlarında anlamlı farklılık yaratmadığı ($p>0.05$) saptanmıştır.

Çizelgede görüldüğü gibi alt ve üst sosyo-ekonomik düzeyde annenin çalışıp çalışmamasının, ergenlerin anne baba tutumlarını algılamalarında anlamlı farklılık oluşturmadığı, dolayısıyla annenin çalışmasının anne babanın ergenlere karşı tutumlarında önemli etki yaratmadığı söylenebilir.

Vitulli and Richardson (1998) ergenlerin anne babaları ile ilişkileri ve anne baba tutumlarını inceledikleri araştırmalarında ergenlerin anne baba tutumlarını algılamalarında anne çalışma durumu değişkeninin anlamlı etkisinin olmadığını belirtmişlerdir.

Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin karşı cinsten arkadaş varlığına göre anne baba tutumlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları çizelge 5.9’da verilmiştir.

Çizelge 5.9 Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin karşı cinsten arkadaş varlığına göre anne baba tutumlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları

		ANNE TUTUMU				BABA TUTUMU				
SOSYO-EKONOMİK DÜZEY		n	Otoriter	Demokratik	Otoriter	Demokratik				
ALT SED	Evet	97	5.30±3.09	7.70±3.09	5.55±2.85	7.42±2.88				
	Hayır	53	5.58±2.62	7.42±2.62	5.66±2.76	7.34±2.76				
	Toplam	150	5.40±2.93	7.60±2.93	5.59±2.81	7.39±2.83				
ÜST SED	Evet	126	4.02±3.35	8.99±3.34	4.63±3.37	8.39±3.34				
	Hayır	24	5.17±3.94	8.04±3.87	5.96±3.82	7.33±3.80				
	Toplam	150	4.21±3.47	8.84±3.44	4.84±3.46	8.22±3.42				
GENEL	Evet	223	4.58±3.30	8.43±3.29	5.03±3.18	7.97±3.18				
	Hayır	77	5.45±3.07	7.61±3.05	5.75±3.10	7.34±3.09				
	Toplam	300	4.80±3.26	8.22±3.25	5.21±3.17	7.81±3.16				
Varyans Analizi Sonuçları		Sd	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F
Sosyo Ekonomik Düzey		1	36.40	3.54	46.68	4.58*	4.90	0.50	11.70	1.19
Karşı Cinsten Arkadaş Varlığı		1	25.91	2.52	19.40	1.90	26.52	2.68	16.46	1.67
Sed x Karşı Cinsten Arkadaş Varlığı		1	9.32	0.91	5.60	0.55	18.81	1.90	12.00	1.22
Hata		296	10.27		10.19		9.89		9.85	
Toplam		300								

*p<0.05

Çizelge 5.9 incelendiğinde üst sosyo-ekonomik düzeyde karşı cinsten arkadaşı olan ergenlerin otoriter olarak algılanan anne baba tutumu puan ortalamalarının (anne; 4.02±3.35, baba; 4.63±3.37) karşı cinsten arkadaşı olmayan ergenlerin puan ortalamalarından (anne; 5.17±3.94, baba; 5.96±3.82) düşük olduğu belirlenirken, karşı cinsten arkadaşı olan ergenlerin demokratik olarak algılanan anne baba tutum puanlarının ise (anne; 8.99±3.34, baba; 8.39±3.34) karşı cinsten arkadaşı olmayan ergenlerin puan ortalamalarından (anne; 8.04±3.87, baba; 7.33±3.80) yüksek olduğu belirlenmiştir.

Alt sosyo-ekonomik düzeyde karşı cinsten arkadaşı olan ergenlerin otoriter olarak algılanan anne baba tutumu puan ortalamalarının anne; 5.30±3.09, baba; 5.55±2.85 olduğu, demokratik olarak algılanan anne baba tutumu puanlarının ise anne; 7.70±3.09, baba; 7.42±2.88 olduğu belirlenmiştir. Karşı cinsten arkadaşı olmayan ergenlerin otoriter olarak algılanan anne baba tutumu puan ortalamalarının anne; 5.58±2.62, baba; 5.66±2.76 olduğu, demokratik olarak algılanan anne baba tutumu puanlarının ise anne; 7.42±2.62, baba; 7.34±2.76 olduğu saptanmıştır.

Yapılan varyans analizi sonucunda karşı cinsten arkadaş varlığı ile SED x karşı cinsten arkadaş varlığı interaksiyonunun anne babaların otoriter ve demokratik tutum puanlarında anlamlı farklılık yaratmadığı ($p>0.05$) belirlenmiştir.

Çizelgede görüldüğü gibi hem alt hem de üst sosyo-ekonomik düzeyde karşı cinsten arkadaşın olup olmamasının, ergenlerin anne baba tutumlarını algılamalarında anlamlı farklılık yaratmadığı, dolayısıyla karşı cinsten arkadaşın olup olmamasının anne babanın tutumlarında ve davranışlarında önemli etkisinin olmadığı söylenebilir.

Çizelge 5.10'da alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki anne babaların ergenlere arkadaşlarının etkisine ilişkin düşüncesine göre anne baba tutumlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları verilmiştir.

Çizelge 5.10 Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki anne babaların ergenlere arkadaşlarının etkisine ilişkin düşüncesine göre anne baba tutumlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları

			ANNE TUTUMU				BABA TUTUMU			
SOSYO-EKONOMİK DÜZEY		n	Otoriter	Demokratik	Otoriter	Demokratik	Otoriter	Demokratik	Otoriter	Demokratik
ALT SED	Olumlu Etkiliyor	52	3.98±3.12	8.78±3.42	4.38±3.05	8.56±3.13				
	Olumsuz Etkiliyor	98	6.15±2.53	6.85±2.53	6.22±2.46	6.78±2.46				
	Toplam	150	5.40±2.93	7.60±2.93	5.59±2.81	7.39±2.83				
ÜST SED	Olumlu Etkiliyor	99	3.91±3.47	9.17±3.44	4.52±3.55	8.56±3.51				
	Olumsuz Etkiliyor	51	4.78±3.43	8.20±3.36	5.47±3.23	7.57±3.18				
	Toplam	150	4.21±3.47	8.84±3.44	4.84±3.46	8.22±3.42				
GENEL	Olumlu Etkiliyor	151	3.93±3.34	9.12±3.32	4.47±3.38	8.56±3.37				
	Olumsuz Etkiliyor	149	5.68±2.93	7.31±2.91	5.97±2.76	7.05±2.74				
	Toplam	300	4.80±3.26	8.22±3.25	5.21±3.17	7.81±3.16				
Varyans Analizi Sonuçları		Sd	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F
Sosyo Ekonomik Düzey		1	35.08	3.60	38.13	3.97*	6.57	0.69	10.58	1.12
Anne Babaların Ergenlere Arkadaşlarının Etkisine İlişkin Düşüncesi		1	157.03	16.13**	167.55	17.44**	132.11	13.87***	129.65	13.71***
Sed x Anne Babaların Ergenlere Arkadaşlarının Etkisine İlişkin Düşüncesi		1	28.45	2.92	24.21	2.52	13.23	1.39	10.69	1.13
Hata		296	9.74		9.61		9.52		9.46	
Toplam		300								

*p<0.05 **p<0.01 ***p<0.001

Çizelge 5.10 incelendiğinde, üst sosyo-ekonomik düzeyde anne babanın düşüncesine göre arkadaşlarından olumsuz etkilenen ergenlerin otoriter olarak algılanan anne baba tutum puan ortalamalarının (anne; 4.78±3.43, baba; 5.47±3.23) olumlu etkilenen ergenlerin puan ortalamalarından (anne; 3.91±3.47, baba; 4.52±3.55) daha yüksek olduğu belirlenirken, anne babanın düşüncesine göre arkadaşlarından olumlu etkilenen ergenlerin demokratik olarak algılanan anne baba tutum puanlarının ise (anne;

9.17±3.44, baba; 8.56±3.51) olumsuz etkilenen ergenlerin puan ortalamalarından (anne; 8.20±3.36, baba; 7.57±3.18) yüksek olduğu belirlenmiştir.

Alt sosyo-ekonomik düzeyde ise anne babanın düşüncesine göre arkadaşlarından olumsuz etkilenen ergenlerin otoriter olarak algılanan anne baba tutumu puan ortalamalarının (anne; 6.15±2.53, baba; 6.22±2.46) olumlu etkilenen ergenlerin puan ortalamalarından (anne; 3.98±3.12, baba; 4.38±3.05) yüksek olduğu, olumlu etkilenen ergenlerin demokratik olarak algılanan anne baba tutumu puanlarının ise (anne; 8.78±3.42, baba; 8.56±3.13) olumsuz etkilenen ergenlerin puan ortalamalarından (anne; 6.85±2.53, baba; 6.78±2.46) yüksek olduğu saptanmıştır.

Yapılan varyans analizi sonuçları incelendiğinde ergenlere arkadaşlarının etkisiyle ilgili ailenin düşüncesinin anne babaların otoriter ve demokratik tutum puanlarında anlamlı farklılık yarattığı (anne; $p<0.01$, baba; $p<0.001$) belirlenirken, SED x ergenlere arkadaşlarının etkisiyle ilgili ailenin düşüncesi interaksyonunun anne babaların otoriter ve demokratik tutum puanlarında anlamlı farklılık yaratmadığı ($p>0.05$) saptanmıştır.

Çizelgede görüldüğü gibi alt ve üst sosyo-ekonomik düzeyde ailenin düşüncesine göre arkadaşlarından olumlu etkilenen ergenler anne baba tutumlarını, olumsuz etkilenen ergenlere göre daha demokratik olarak algılamakta, olumsuz etkilenen ergenler ise olumlu etkilenenlere göre daha otoriter algılamaktadır. Ergenlik dönemindeki arkadaşlıklar ergenlerin sağlıklı toplumsallaşmaları ve gelişimlerinin desteklenmesi, güven, sevgi, saygı ve özdeşimlerin kazanılması açısından önemli rol oynayabilir. Anne babanın ergenlerin arkadaşlarıyla ilgili olumlu düşünceleri, arkadaşlarla ilgili konuları onlarla konuşmaları, paylaşmaları ve desteklemeleri ergenlerin kişiliklerinin gelişmesinde ve sağlıklı ilişkiler kurmalarında etkili olabilir, böylece anne babanın olumlu yaklaşımı ergenlerin onları anlayışlı ve demokratik olarak algılamalarını sağlayabilir. Anne babanın ergenlerin arkadaşlarıyla ilgili olumsuz düşünceleri ve tepkileri ergenlerin kırılğan olmalarına, sert tepkiler göstermelerine, olumsuz davranışlar sergilemelerine ve anne babası ile çatışma yaşamalarına neden olabilir. Bu durum da anne babanın otoriter olarak algılanmasında etkili olabilir.

Ergenler başarılı ve sağlıklı arkadaş ilişkilerinin nasıl başarılı olacağını anne babaları ile olan etkileşimlerinden öğrenmektedirler. Anne ve baba ile ilişkilerinin düzenli ve sağlıklı olması ve anne babanın arkadaşlarla ilgili olumlu yaklaşımı ergenlerin sosyal ve duygusal uyumlarında önemli bir role sahip olmaktadır. (Erwin, 1993). Aydın (2002)'ya göre arkadaş seçimi, uygun arkadaşlıklar ve arkadaşların özellikleri konusunda anne babanın ergenlere onay vermesi ve onları teşvik etmesi, baskı yapmaması ve sıcak, uyumlu bir iletişim içinde olması, ergenlerin uygun olan davranışı öğrenmesi açısından önemlidir. Anne babanın bu konuda yapacağı yönlendirme ve bilgilendirmelerin doğru ve sürekli olması, ergenlerin gelişimlerinin şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Böylece sağlıklı gelişim gösteren ergenlerin arkadaşlık ilişkileri de sağlıklı olmakta ve ergenler olumlu anne baba tutumları doğrultusunda arkadaşlarına karşı hoşgörülü, bağlı olmakta, onlara ve kendine güven duymaktadırlar.

Anne babaların, ergenleri arkadaşlık ilişkilerini yaşamaları konusunda cesaretlendirerek, örnek olarak ve destekleyerek yardımcı olmaları, onların sağlıklı kişilik gelişimi ve düzenli ilişkiler kurmalarında önemli rol oynamakta ve anne baba ergen ilişkisini olumlu etkilemektedir (Thompson *et al.* 2002). Musaağaoğlu (2004) ergenlikte algılanan anne baba tutumları ile davranışsal özerklik arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında ailelerin ergenlik döneminde uyguladıkları sıkı denetim-kontrol ve otoriter tutumun özerkliğin gelişiminde olumsuz etkileri olduğunu ve bu durumun da ergenlerin arkadaş ilişkilerini olumsuz etkilediğini vurgulamıştır.

Çizelge 5.11'de Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin cinsiyetlerine göre arkadaş ilişkileri alt boyutlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları verilmiştir.

Çizelge 5.11 Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin cinsiyetlerine göre arkadaş ilişkileri alt boyutlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları

ARKADAŞ İLİŞKİLERİ ALT BOYUTLARI												
SOSYO-EKONOMİK DÜZEY		n	Bağlılık	Güven ve Özdeşim		Kendini Açma		Sadakat		Toplam		
ALT SED	Kız	75	29.69±6.27	14.41±4.55		10.68±2.66		9.52±2.73		64.30±12.53		
	Erkek	75	30.04±5.61	14.59±3.00		10.36±3.84		9.77±1.99		64.76±10.17		
	Toplam	150	29.87±5.93	14.50±3.84		10.52±3.29		9.65±2.38		64.53±11.38		
ÜST SED	Kız	75	36.39±4.01	15.35±3.08		11.49±2.70		9.95±2.57		73.17±8.10		
	Erkek	75	32.40±5.54	15.25±3.23		8.83±3.24		9.72±2.89		66.20±11.20		
	Toplam	150	34.39±5.22	15.30±3.14		10.16±3.26		9.83±2.73		69.68±10.35		
GENEL	Kız	150	33.04±6.23	14.88±3.90		11.09±2.70		9.73±2.65		68.74±11.42		
	Erkek	150	31.22±5.68	14.92±3.12		9.59±3.62		9.75±2.47		65.48±10.69		
	Toplam	300	32.13±6.02	14.90±3.53		10.34±3.28		9.74±2.56		67.11±11.16		
Varyans Analizi Sonuçları		Sd	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F
Sosyo Ekonomik Düzey		1	1536.80	52.247***	48.00	3.870	9.72	0.982	2.61	0.397	1991.76	17.638***
Cinsiyet		1	248.43	8.446*	0.12	0.010	167.25	16.902***	0.01	0.002	797.07	7.058**
Sed x Cinsiyet		1	352.08	11.970***	1.33	0.107	103.25	10.434***	4.32	0.655	1034.16	9.158**
Hata		296	29.41		12.40		9.90		6.59		112.93	
Toplam		300										

p<0.05 **p<0.01 ***p<0.001

Çizelge 5.11 incelendiğinde üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin arkadaş ilişkileri toplam puan ortalamalarının (69.68±10.35), alt sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin puan ortalamalarından (64.53±11.38) yüksek olduğu belirlenmiştir.

Yapılan varyans analizi sonucunda sosyo-ekonomik düzeyin arkadaş ilişkilerinin bağlılık boyutu ile toplam puanında (p<0.001), cinsiyet ile SED x cinsiyet interaksiyonunun ise arkadaş ilişkilerinin bağlılık (p<0.05, p<0.001) ve kendini açma boyutları (p<0.001) ile toplam puanda (p<0.01) anlamlı farklılık yarattığı saptanmıştır.

Çizelgede görüldüğü gibi üst sosyo-ekonomik düzeyde bulunan ergenler alt sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlere göre daha olumlu arkadaş ilişkileri puanlarına sahiptir. Üst sosyo-ekonomik düzeyde bulunan ergenler, ekonomik düzeylerinin yüksek olması

ile alt sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlere göre arkadaşlarıyla daha fazla zaman geçirme ve daha çok sosyal etkinliklere katılma olanağına sahip olabilirler. Arkadaşlarıyla iletişim ve etkileşimlerinin fazla olması ergenlerin arkadaşlarına yakınlık duymalarını ve onlarla ilişkilerini karşılıklı sevgi ve anlayışla sürdürmelerini ve başarılı arkadaş ilişkileri yaşamalarını olumlu etkileyebilir.

Mangır ve Kandemir (1993) gençlerin kendini kabul düzeyini ve bunu etkileyen bazı değişkenleri inceledikleri araştırmalarında sosyo-ekonomik düzeyin yüksek olmasıyla gençlerin kendini kabul düzeylerinin olumlu etkilendiğini ve bu durumun da sosyal ilişkilerinde başarılı olmalarını sağladığını belirtmişlerdir. Kline (2003) sosyo-ekonomik ve kültürel düzeyler ile ergenlik dönemi özelliklerini incelediği araştırmasında sosyo-ekonomik düzeyi daha yüksek olan ergenlerin sosyal ilişkilerinin daha uzun süreli ve başarılı olduğunu vurgulamıştır.

Çizelgede de görüldüğü gibi cinsiyetin arkadaş ilişkilerinin bağlılık ve kendini açma boyutlarında farklılık yarattığı dikkati çekmektedir. Çizelge incelendiğinde, üst sosyo-ekonomik düzeydeki kızların arkadaş ilişkileri toplam puan ortalamalarının (73.17 ± 8.10) erkeklerin puan ortalamalarından (66.20 ± 11.20) yüksek olduğu belirlenirken, alt sosyo-ekonomik düzeyde ise kızların arkadaş ilişkileri toplam puan ortalamaları (64.30 ± 12.53) ile erkeklerin puan ortalamalarının (64.76 ± 10.17) benzer olduğu saptanmıştır. Çizelgede arkadaş ilişkileri alt boyutları genel puanlarına bakıldığında kızların puan ortalamalarının (bağlılık; 33.04 ± 6.23 , kendini açma; 11.09 ± 2.70 , toplam; 68.74 ± 11.42) erkeklerin puan ortalamalarından (bağlılık; 31.22 ± 5.68 , kendini açma; 9.59 ± 3.62 , toplam; 65.48 ± 10.69) daha yüksek olduğu görülmektedir. Kızlar erkeklere göre daha sosyal ve duygusal özelliklere sahip olabilir ve arkadaş ilişkilerinde daha seçici davranıp sağlıklı arkadaşlıklar kurabilir. Ayrıca kızlar aile içinde daha koruyucu bir konumda yetiştirilebilir, paylaşımcı rolde bulunabilir. Erkekler ise özellikle ergenlik döneminde zamanının çoğunu ev dışında geçirebilir bu da aile ile olan bağların ve etkileşimlerin zayıflamasına neden olabilir. Böylece kızlar ailelerine daha bağlı, daha yakın ilişkilerde bulunabilir. Aile ile sıcak samimi ilişkilerin bulunması ve paylaşımların artması, arkadaşlarla kurulacak ilişkilerin sağlıklı olmasında önemli etki oluşturabilir. Bu durum da kızların arkadaşlarıyla

ilişkilerinde bağlılık, yakınlık ve karşılıklı anlayış ile sorunlarını arkadaşlarıyla paylaşımlarında erkeklerden daha başarılı olmalarını sağlayabilir.

Araştırma bulgularına benzer sonuçlara ulaşılan çalışmalar da bulunmaktadır.

Fisher (1981) on beş-yirmi yaş arasındaki ergenlerin arkadaşlık ilişkilerini incelediği araştırmasının sonucunda bütünleşmiş ve yakın ilişkilerin kızlarda erkeklere oranla daha yaygın olduğunu, kızların arkadaşlarına daha bağlı olduklarını ortaya koymuştur. Davies and Brember (1999) araştırmalarında kızların arkadaşlarıyla ilişki kurmakta zorlanmadıklarını, iletişim başlatma ve sürdürmede sorun yaşamadıklarını ve erkeklere göre arkadaşlarına daha bağlı ve yakınlık duyan kişiler olduklarını vurgulamışlardır. Döğücü (2004) farklı liselerde okuyan ergenlerin arkadaşlık ilişkilerini incelediği araştırmasında kızların arkadaşlarıyla daha yakın ve yoğun ilişkiler kurduklarını ve erkeklere göre arkadaşlarına daha bağımlı ve onlara güven duyan kişiler olduklarını vurgulamıştır.

Çizelge incelendiğinde SED x cinsiyet interaksiyonunun arkadaş ilişkilerinin bağlılık ve kendini açma boyutları ile toplam puanda anlamlı farklılık yarattığı ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki kızların bağlılık, kendini açma ve arkadaş ilişkileri toplam puan ortalamalarının, alt sosyo-ekonomik düzeydeki kızlardan ve her iki sosyo-ekonomik düzeydeki erkeklerin puanlarından yüksek olduğu dikkati çekmektedir. Üst sosyo-ekonomik düzeydeki aileler sosyo-kültürel düzeylerinin yüksek olması ile ergenlere arkadaşları ile zaman geçirme ve iletişimde bulunma konularında baskı yapmayabilir. Kızlar, aile içinde ayırım yapılmadan, istekleri ve ihtiyaçları doğrultusunda anlayışlı ve sevgi-saygı-yakınlığa dayalı ilişkiler içinde yetiştirilebilir. Aile içinde bu olumlu etkileşimler de kızların arkadaşları ile olan ilişkilerine olumlu yansiyabilir ve sağlıklı arkadaşlıklar kurmalarını sağlayabilir.

Moore and Boldere (1991) ergenlerin sosyal gelişimleri ve cinsiyet rollerini inceledikleri araştırmalarında arkadaşlık ilişkilerinin, sosyo-ekonomik düzeye ve cinsiyete göre farklılık gösterdiğini ve üst sosyo-ekonomik düzeyde bulunan kızların arkadaşlarını erkeklerden daha çok önemsediklerini ve yakınlık duyduklarını vurgulamışlardır.

Goodenow and Grady (1992) ergenlik dönemindeki arkadaşlık ilişkilerinin ergenlerin akademik başarılarına etkisini inceledikleri araştırmalarının sonucunda sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan kızların arkadaşları ile ilişkilerinde yakınlık ve bağlılığı erkeklerden ve alt sosyo-ekonomik düzeyde bulunan ergenlerden daha fazla önemsediklerini belirtmişlerdir.

Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin kardeş sayılarına göre arkadaş ilişkileri alt boyutlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları çizelge 5.12’de verilmiştir.

Çizelge 5.12 Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin kardeş sayılarına göre arkadaş ilişkileri alt boyutlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları

ARKADAŞ İLİŞKİLERİ ALT BOYUTLARI												
SOSYO-EKONOMİK DÜZEY		n	Bağlılık	Güven ve Özdeşim		Kendini Açma		Sadakat		Toplam		
ALT SED	Tek çocuk	8	33.38±4.84	16.25±2.49		11.13±2.42		9.25±2.19		70.00±7.23		
	2-3 kardeş	96	29.77±6.08	14.53±4.25		10.21±2.57		9.42±2.39		63.92±11.58		
	4 ve daha fazla	46	29.46±5.71	14.13±3.02		11.07±4.52		10.20±2.35		64.84±11.45		
	Toplam	150	29.87±5.93	14.50±3.84		10.52±3.29		9.65±2.38		64.53±11.38		
ÜST SED	Tek çocuk	20	34.00±4.78	16.05±2.54		10.30±3.13		9.80±2.69		70.15±9.55		
	2-3 kardeş	115	34.48±5.31	15.17±3.23		10.22±3.32		9.98±2.69		69.84±10.35		
	4 ve daha fazla	15	34.27±5.42	15.33±3.22		9.53±3.04		8.73±2.99		67.86±11.81		
	Toplam	150	34.39±5.22	15.30±3.14		10.16±3.26		9.83±2.73		69.68±10.35		
GENEL	Tek çocuk	28	33.82±4.71	16.11±2.48		10.54±2.92		9.64±2.53		70.10±8.82		
	2-3 kardeş	211	32.34±6.13	14.88±3.73		10.21±3.00		9.73±2.57		67.15±11.30		
	4 ve daha fazla	61	30.64±5.97	14.43±3.09		10.69±4.24		9.84±2.58		65.59±11.52		
	Toplam	300	32.13±6.02	14.90±3.53		10.34±3.28		9.74±2.56		67.11±11.16		
Varyans Analizi Sonuçları		Sd	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F
Sosyo Ekonomik Düzey		1	364.12	11.641***	9.48	0.768	19.51	1.811	0.42	0.065	292.16	2.460
Kardeş Sayısı		2	28.46	0.910	18.59	1.506	2.60	0.241	1.21	0.186	118.25	0.996
SED x Kardeş Sayısı		2	44.13	1.411	3.80	0.308	11.86	1.101	19.44	2.986	111.34	0.937
Hata		294	31.28		12.34		10.77		6.51		118.78	
Toplam		300										

*** p<0.001

Çizelge 5.12 incelendiğinde üst sosyo-ekonomik düzeydeki tek çocuk olan ergenlerin arkadaş ilişkileri alt boyutlarına ilişkin toplam puan ortalamalarının 70.15 ± 9.55 , iki-üç kardeş olanların puan ortalamalarının 69.84 ± 10.35 , dört ve daha fazla kardeşe sahip olanların puan ortalamalarının ise 67.86 ± 11.81 olduğu belirlenirken, alt sosyo-ekonomik düzeydeki tek çocuk olan ergenlerin puan ortalamalarının 70.00 ± 7.23 olduğu, iki-üç kardeş olanların puan ortalamalarının 63.92 ± 11.58 olduğu, dört ve daha fazla kardeş olan ergenlerin puan ortalamalarının 64.84 ± 11.45 olduğu belirlenmiştir.

Yapılan varyans analizi sonucunda kardeş sayısı ve SED x kardeş sayısı interaksiyonunun arkadaş ilişkileri alt boyutları ve toplam puanlarda anlamlı bir farklılık yaratmadığı ($p > 0.05$) saptanmıştır.

Çizelgede görüldüğü gibi alt ve üst sosyo-ekonomik düzeyde ergenlerin kardeş sayıları arkadaş ilişkileri üzerinde önemli farklılık oluşturmamaktadır. Bu durumda ergenlerin arkadaşlık ilişkilerini kardeş sayısının ekilemediği, ergenlerin arkadaşlarıyla aile ilişkilerinden farklı paylaşımlar ve etkileşimler içerisine girebileceği söylenebilir.

Çizelge 5.13’de alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin doğum sıralarına göre arkadaş ilişkileri alt boyutlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları gösterilmiştir.

Çizelge 5.13 Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin doğum sıralarına göre arkadaş ilişkileri alt boyutlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları

ARKADAŞ İLİŞKİLERİ ALT BOYUTLARI												
SOSYO-EKONOMİK DÜZEY		n	Bağlılık		Güven ve Özdeşim		Kendini Açma		Sadakat		Toplam	
ALT SED	İlk çocuk ¹	36	32.17±5.95		14.47±3.56		10.53±2.71		9.03±2.36		66.19±11.76	
	Ortanca veya Ortancalardan biri ²	105	28.95±5.68		14.46±3.96		10.64±3.49		9.87±2.35		63.91±11.08	
	Son çocuk ³	9	31.33±6.63		15.11±3.92		9.11±2.98		9.56±2.65		65.11±13.85	
	Toplam	150	29.87±5.93		14.50±3.84		10.52±3.29		9.65±2.38		64.53±11.38	
ÜST SED	İlk çocuk ¹	73	34.22±5.30		15.41±2.94		10.51±3.22		9.79±2.60		69.93±9.85	
	Ortanca veya Ortancalardan biri ²	67	33.70±6.24		15.19±3.37		9.99±3.25		10.00±2.76		66.70±13.90	
	Son çocuk ³	10	34.19±5.04		15.20±3.29		8.80±3.43		9.00±3.50		69.86±10.41	
	Toplam	150	34.39±5.22		15.30±3.14		10.16±3.26		9.83±2.73		69.68±10.35	
GENEL	İlk çocuk ¹	109	33.54±5.58		15.10±3.17		10.51±3.05		9.54±2.54		68.69±10.61	
	Ortanca veya Ortancalardan biri ²	172	31.19±6.11		14.74±3.75		10.38±3.41		9.92±2.51		65.94±13.51	
	Son çocuk ³	19	32.58±6.36		15.16±3.50		8.95±3.14		9.26±3.05		66.23±11.18	
	Toplam	300	32.13±6.02		14.90±3.53		10.34±3.28		9.74±2.56		67.11±11.16	
Varyans Analizi Sonuçları		Sd	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F
Sosyo Ekonomik Düzey		1	372.12	12.160***	11.24	0.901	3.50	0.327	0.43	0.065	459.07	3.854
Doğum Sırası		2	57.54	1.880	1.14	0.091	19.40	1.810	10.16	1.549	59.53	0.500
SED x Doğum Sırası		2	111.65	3.649*	1.46	0.117	3.06	0.285	4.93	0.752	64.87	0.545
Hata		294	30.60		12.48		10.72		6,56		119,11	
Toplam		300										
Scheffe testi			1-2									

*p<0.05 ***p<0.001

Çizelge 5.13 incelendiğinde üst sosyo-ekonomik düzeyde ilk (69.93±9.85) ve son çocuk (69.86±10.41) olan ergenlerin arkadaş ilişkileri toplam puan ortalamalarının ortanca veya ortancalardan biri olan ergenlerin (66.70±13.90) puan ortalamalarından yüksek

olduğu belirlenirken, alt sosyo-ekonomik düzeyde ilk (66.19±11.76) ve son çocuk (65.11±13.85) olan ergenlerin arkadaş ilişkileri toplam puan ortalamalarının ortanca veya ortancalardan biri olan ergenlerin (63.91±11.08) puan ortalamalarından yüksek olduğu saptanmıştır.

Yapılan varyans analizi sonucunda doğum sırasının arkadaş ilişkileri alt boyutlarında ve toplam puanlarda anlamlı bir farklılık yaratmadığı ($p>0.05$) belirlenirken, SED x doğum sırası interaksiyonunun arkadaş ilişkilerinin bağlılık boyutunda anlamlı bir farklılık yarattığı ($p<0.05$) saptanmıştır.

Yapılan scheffe testi sonucunda alt sosyo-ekonomik düzeyde bağlılık alt boyutu puanları arasındaki farklılığın ilk çocuk olan ergenler (32.17±5.95) ile ortanca çocuk olan ergenlerden (28.95±5.68) kaynaklandığı belirlenmiştir.

Çizelgede de görüldüğu gibi hem alt hem de üst sosyo-ekonomik düzeyde doğum sırası ergenlerin arkadaş ilişkilerinde önemli etki yapmamaktadır. Ailede doğum sırası farklılığına göre anne babanın ilgisi, özeni ve özverisinin farklı olmaması ile ergenler ailede kazandıkları olumlu sosyal özellikleri ve sağlıklı kişilik özelliklerini arkadaş ilişkilerinde sürdürebilir ve bu durum da arkadaşlarıyla yakın ilişkiler kurabilen, devam ettirebilen, karşılıklı anlayış ve sevgiye dayalı ilişkiler yaşayabilen kişiler olmalarında etkili olabilir.

Berndt *et al.* (1990) ergenlik dönemindeki arkadaş ilişkileri ve arkadaşların ergenlerin akademik başarılarına etkisini inceledikleri çalışmalarında sosyo-ekonomik düzeyi yüksek ve ailede ilk doğum sırasında olan ergenlerin arkadaşlarıyla ilişki kurmada daha başarılı olduklarını ve ilişkilerinde sorunlarını paylaşma ve sorun çözmeye konularında zorlanmadıklarını belirtmişlerdir.

Cerit (2007) ergenlerin aile ilişkilerini algılamalarında bazı değişkenlerin etkisini incelediği araştırmasında ailede doğum sırası değişkeninin ergenlerin sosyal ilişkilerini etkilemediği, bu durumun anlamlı farklılık yaratmadığını belirtmiştir.

Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin anne yaşına göre arkadaş ilişkileri alt boyutlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları çizelge 5.14’de verilmiştir.

Çizelge 5.14 Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin anne yaşına göre arkadaş ilişkileri alt boyutlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları

ARKADAŞ İLİŞKİLERİ ALT BOYUTLARI												
SOSYO-EKONOMİK DÜZEY		n	Bağlılık		Güven ve Özdeşim		Kendini Açma		Sadakat		Toplam	
ALT SED	35 ve altı yaş	26	29.81±5.08		15.46±6.17		10.65±2.26		9.92±2.31		65.84±10.94	
	36-40 yaş	50	30.46±6.28		13.88±3.68		10.06±2.96		9.40±2.64		63.80±11.97	
	41-45 yaş	51	29.94±6.06		14.61±2.62		10.39±2.63		9.59±2.32		64.52±11.22	
	46 ve üstü yaş	23	28.48±5.92		14.52±3.01		11.65±5.53		10.00±2.07		64.65±11.49	
	Toplam	150	29.87±5.93		14.50±3.84		10.52±3.29		9.65±2.38		64.53±11.38	
ÜST SED	35 ve altı yaş	21	33.43±4.42		15.90±3.24		10.62±3.12		9.52±2.71		69.47±10.20	
	36-40 yaş	57	34.40±6.16		15.70±3.01		11.11±2.79		10.26±2.66		71.47±10.51	
	41-45 yaş	51	35.12±4.24		14.94±3.19		9.71±3.13		9.76±2.59		69.52±9.20	
	46 ve üstü yaş	21	33.57±5.39		14.48±3.23		8.24±3.99		9.14±3.21		65.42±12.05	
	Toplam	150	34.39±5.22		15.30±3.14		10.16±3.26		9.83±2.73		69.68±10.35	
GENEL	35 ve altı yaş	47	31.43±5.08		15.66±5.03		10.64±2.65		9.74±2.48		67.46±10.66	
	36-40 yaş	107	32.56±6.50		14.85±3.44		10.62±2.90		9.86±2.68		67.88±11.81	
	41-45 yaş	102	32.53±5.82		14.77±2.91		10.05±2.90		9.68±2.45		67.02±10.51	
	46 ve üstü yaş	44	30.91±6.17		14.50±3.08		10.02±5.10		9.59±2.68		65.02±11.63	
	Toplam	300	32.13±6.02		14.90±3.53		10.34±3.28		9.74±2.56		67.11±11.16	
Varyans Analizi Sonuçları		Sd	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F
Sosyo Ekonomik Düzey		1	1252.48	39.821***	25.66	2.086	37.60	3.642	0.19	0.028	1148.83	9.690**
Anne Yaşı		3	30.59	0.973	12.78	1.039	8.55	0.828	0.83	0.126	77.14	0.651
SED x Anne Yaşı		3	10.91	0.347	14.21	1.156	52.98	5.131	9.38	1.423	135.65	1.144
Hata		292	31.45		12.30		10.32		6.59		118.56	
Toplam		300										

p<0.01 *p<0.001

Çizelge 5.14’de üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin arkadaş ilişkileri toplam puanları incelendiğinde, annesi otuz altı-kırk yaşta olan ergenlerin puan ortalamalarının (71.47 ± 10.51), annesi otuz beş yaş ve altında (69.47 ± 10.20), annesi kırk bir-kırk beş yaşta (69.52 ± 9.20) ve annesi kırk altı ve üstü yaşta (65.42 ± 12.05) olan ergenlerin puan ortalamalarından daha yüksek olduğu görülmektedir. Alt sosyo-ekonomik düzeyde ise, annesi otuz beş yaş ve altında olan ergenlerin puan ortalamalarının (65.84 ± 10.94), annesi otuz altı-kırk yaşta (63.80 ± 11.97), annesi kırk bir-kırk beş yaşta (64.52 ± 11.22) ve annesi kırk altı ve üstü yaşta (64.65 ± 11.49) olan ergenlerin puan ortalamalarından yüksek olduğu dikkati çekmektedir.

Yapılan varyans analizi sonucunda anne yaşı ve SED x anne yaşı interaksiyonunun arkadaş ilişkileri alt boyutları ve toplam puanlarda anlamlı bir farklılık yaratmadığı ($p > 0.05$) saptanmıştır.

Çizelgede de görüldüğü gibi alt ve üst sosyo-ekonomik düzeyde ergenlerin arkadaş ilişkileri ile annenin yaşı arasında önemli farklılık olmadığı belirlenmiştir. Yaşa göre farklılık göstermeksizin anneler, ergenlerin gelişimleri ve sağlıklı sosyal-duygusal özellikleri kazanmaları için çaba harcayabilir, olumlu ve sağlıklı aile ilişkileri kurma ve sürdürmede, paylaşımlarda bulunmada destek sağlayarak ergenlerin sosyal ilişkilerinde başarılı olmalarında önemli rol oynayabilir.

Çizelge 5.15’de alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin baba yaşına göre arkadaş ilişkileri alt boyutlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları verilmiştir.

Çizelge 5.15 Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin baba yaşına göre arkadaş ilişkileri alt boyutlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları

ARKADAŞ İLİŞKİLERİ ALT BOYUTLARI												
SOSYO-EKONOMİK DÜZEY		n	Bağlılık	Güven ve Özdeşim		Kendini Açma		Sadakat		Toplam		
ALT SED	40 ve altı yaş ¹	37	30.57±5.11	15.00±5.56		10.22±2.59		9.65±2.35		65.43±10.37		
	41-45 yaş ²	61	31.05±6.10	14.48±3.40		10.28±2.88		9.67±2.55		65.47±11.90		
	46 ve üstü yaş ³	52	27.98±5.92	14.17±2.73		11.02±4.10		9.62±2.25		62.78±11.44		
	Toplam	150	29.87±5.93	14.50±3.84		10.52±3.29		9.65±2.38		64.53±11.38		
ÜST SED	40 ve altı yaş ¹	38	35.18±5.46	16.66±2.77		11.95±2.14		10.34±2.68		74.13±8.13		
	41-45 yaş ²	65	34.37±5.29	15.06±2.94		10.05±3.11		9.77±2.65		69.24±10.24		
	46 ve üstü yaş ³	47	33.79±4.95	14.53±3.40		8.87±3.59		9.51±2.87		66.70±11.07		
	Toplam	150	34.39±5.22	15.30±3.14		10.16±3.26		9.83±2.73		69.68±10.35		
GENEL	40 ve altı yaş ¹	75	32.91±5.74	15.84±4.42		11.09±2.52		10.00±2.53		69.84±10.22		
	41-45 yaş ²	126	32.76±5.91	14.78±3.17		10.16±2.99		9.72±2.59		67.42±11.19		
	46 ve üstü yaş ³	99	30.74±6.18	14.34±3.05		10.00±3.99		9.57±2.55		64.64±11.38		
	Toplam	300	32.13±6.02	14.90±3.53		10.34±3.28		9.74±2.56		67.11±11.16		
Varyans Analizi Sonuçları		Sd	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F
Sosyo Ekonomik Düzey		1	1503.44	49.235***	53.93	4.458*	3.35	0.330	3.74	0.567	2136.63	18.567***
Baba Yaşı		2	118.57	3.883*	48.24	3.988*	30.24	2.983	4.01	0.608	547.50	4.760**
SED x Baba Yaşı		2	43.05	1.410	10.00	0.827	80.65	7.958***	3.58	0.543	166.50	1.447
Hata		294	30.54		12.10		10.13		6.60		115.08	
Toplam		300										
Scheffe Testi			2-3		1-3		1-2, 1-3				1-3	

*p<0.05 **p<0.01 ***p<0.001

Çizelge 5.15 incelendiğinde üst sosyo-ekonomik düzeyde babası kırk yaş ve altında olan ergenlerin arkadaş ilişkileri toplam puan ortalamalarının (74.13±8.13), babası kırkbir-kırkbeş yaşta (69.24±10.24) ve babası kırkaltı ve üstü yaşta (66.70±11.07) olan ergenlerin puan ortalamalarından yüksek olduğu görülmektedir. Alt sosyo-ekonomik düzeyde ise babası kırk yaş ve altında olan ergenler (65.43±10.37) ve babası kırkbir-kırkbeş yaşta olan ergenlerin puan ortalamalarının (65.47±11.90) babası kırkaltı ve üstü

yaşta olan ergenlerin puan ortalamalarından (62.78 ± 11.44) yüksek olduğu görülmektedir.

Yapılan varyans analizi sonucunda baba yaşının arkadaş ilişkilerinin bağlılık, güven ve özdeşim alt boyutları ($p < 0.05$) ile toplam puanlarda ($p < 0.01$) anlamlı bir farklılık yarattığı belirlenmiştir. SED x baba yaşı interaksiyonunun ise arkadaş ilişkilerinin kendini açma boyutu puanında anlamlı bir farklılık yarattığı ($p < 0.001$) saptanmıştır.

Yapılan scheffe testi incelendiğinde genel puanlarda baba yaşına göre bağlılık alt boyutundaki farklılığın, kırkbir-kırkbeş yaşta olan babalar (32.76 ± 5.91) ile kırkaltı ve üstü yaşta olan babalardan (30.74 ± 6.18) kaynaklandığı saptanmıştır. Güven ve özdeşim boyutundaki farklılığın babası kırkyaş ve altında olan ergenler (15.84 ± 4.42) ile babası kırkaltı ve üstü yaşta olan ergenlerden (14.34 ± 3.05) kaynaklandığı saptanmıştır. Kendini açma alt boyutu puan ortalamaları arasındaki farklılığın ise üst sosyo-ekonomik düzeydeki kırk yaş ve altında olan babalar (11.95 ± 2.14) ile kırkbir-kırkbeş yaşta olan babalardan (10.05 ± 3.11) ve kırkyaş ve altında olan babalar (11.95 ± 2.14) ile kırkaltı ve üstü yaşta olan babalardan (8.87 ± 3.59) kaynaklandığı saptanmıştır. Arkadaş ilişkileri toplam puan ortalamaları arasındaki farklılığın ise kırk yaş ve altında olan babalar (69.84 ± 10.22) ile kırkaltı ve üstü yaşta olan babalardan (64.64 ± 11.38) kaynaklandığı saptanmıştır.

Tüm bu bulgular incelendiğinde babası kırk yaş ve altında olan ergenlerin arkadaş ilişkileri alt boyutları puan ortalamalarının babası diğer yaş gruplarında olan ergenlere göre daha yüksek, babası kırkaltı ve üstü yaşta olan ergenlerin puan ortalamalarının ise diğerlerine göre daha düşük olduğu dikkati çekmektedir. Bu durumda babası ile aralarında fazla yaş farkı olmayan ergenlerin arkadaş ilişkileri daha olumlu etkilenmektedir. Ergenlerle babaları arasındaki yaş farkının fazla olması babaların kendi yetiştikleri şekilde çocuk yetiştirme tutumunu benimsemelerine neden olabilir. Bu durum da ergenlerle babaları arasında anlaşamama ve çatışmalara yol açabilir, baba ergen arasında sağlıklı iletişim kurulamayabilir ve dolayısıyla ergenlerin aile ilişkilerinden olumsuz etkilenmesine sebep olabilir. Ergenlerin sosyal ilişkilerinde belirleyici etkisi olan anne baba ergen ilişkisinin olumsuz olması ise ergenlerin sosyal

ilişki kurmalarında, kendilerini rahat ifade etmelerinde ve karşılıklı anlayış göstermelerinde başarısız olmalarına neden olabilir.

Ayrıca çizelgede SED x baba yaşı interaksiyonunun arkadaş ilişkilerinin kendini açma boyutunda anlamlı farklılık yarattığı saptanmıştır. Üst sosyo-ekonomik düzeyde babası kırk ve altı yaşta olan ergenler, arkadaşlarıyla ilişkilerinde kendini açma ve sorunlarını arkadaşlarıyla paylaşma konusunda babası kırkaltı ve üstü yaşta olan ergenlere göre daha başarılıdır. Kırkaltı ve üstü yaşta olan babalar geleneksel aile yapısını ve kendi yetiştirilme tutumlarını sürdürebilir dolayısıyla ergenlerle sorunları paylaşma, beraber aktivitede bulunma, özdeşim kurmada başarısız olabilir. Böylece ergenler, sorunlarını paylaşma, karşılıklı etkileşimde bulunma ve özgüvenlerini sağlama konusunda arkadaşlarına ihtiyaç duyabilir dolayısıyla arkadaşlarıyla kuracağı ilişkilerde bu konularda başarılı olabilir.

Çizelge 5.16'da alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin anne öğrenim düzeyine göre arkadaş ilişkileri alt boyutlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları verilmiştir.

Çizelge 5.16 Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin anne öğrenim düzeyine göre arkadaş ilişkileri alt boyutlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları

ARKADAŞ İLİŞKİLERİ ALT BOYUTLARI												
SOSYO-EKONOMİK DÜZEY		n	Bağlılık		Güven ve Özdeşim		Kendini Açma		Sadakat		Toplam	
ALT SED	Okuryazar değil/ilkokul ¹	82	29.68±6.22		14.02±3.37		10.23±3.35		9.65±2.63		63.58±11.98	
	Ortaokul ²	46	28.43±5.56		14.76±4.94		10.74±3.53		9.54±2.03		63.47±11.42	
	Lise ³	18	33.44±4.23		15.94±2.46		11.11±2.56		9.61±2.00		70.11±7.01	
	Yüksekokul ⁴	4	34.00±2.94		14.75±2.50		11.25±2.50		11.00±2.94		71.00±6.00	
	Toplam	150	29.87±5.93		14.50±3.84		10.52±3.29		9.65±2.38		64.53±11.38	
ÜST SED	Okuryazar değil/ilkokul ¹	51	34.16±5.60		15.02±3.52		10.20±3.30		9.24±2.75		68.60±11.24	
	Ortaokul ²	14	34.19±5.00		15.57±3.08		11.79±1.81		11.07±2.70		66.92±10.93	
	Lise ³	58	34.47±5.26		15.71±3.00		10.60±2.93		10.16±2.68		70.93±9.53	
	Yüksekokul ⁴	27	35.36±4.34		14.81±2.73		8.30±3.74		9.63±2.63		73.78±7.75	
	Toplam	150	34.39±5.22		15.30±3.14		10.16±3.26		9.83±2.73		69.68±10.35	
GENEL	Okuryazar değil/ilkokul ¹	133	31.40±6.36		14.41±3.45		10.22±3.32		9.49±2.67		65.51±11.92	
	Ortaokul ²	60	30.05±6.03		14.95±4.57		10.98±3.23		9.90±2.28		65.88±11.49	
	Lise ³	76	34.10±5.03		15.76±2.87		10.72±2.84		10.03±2.53		67.45±10.44	
	Yüksekokul ⁴	31	34.22±4.75		14.81±2.66		8.68±3.71		9.81±2.66		70.73±8.96	
	Toplam	300	32.13±6.02		14.90±3.53		10.34±3.28		9.74±2.56		67.11±11.16	
Varyans Analizi Sonuçları		Sd	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F
Sosyo Ekonomik Düzey		1	327.60	10.756***	5.50	0.447	12.39	1.190	0.17	0.027	300.79	2.597
Anne Öğrenim Düzeyi		3	69.87	2.294	22.52	1.831	16.49	1.584	10.26	1.577	273.22	2.359
SED x Anne Öğrenim Düzeyi		3	90.09	2.958*	5.33	0.433	14.96	1.437	13.45	2.066	270.90	2.339
Hata		292	30.46		12.30		10.41		6.51		115.81	
Toplam		300										
Scheffe testi			2-3									

*p<0.05, ***p<0.001

Çizelge 5.16 incelendiğinde üst sosyo-ekonomik düzeyde annesi yüksekokul mezunu olan ergenlerin arkadaş ilişkileri toplam puan ortalamalarının (73.78 ± 7.75), annesi okuryazar değil/ilkokul mezunu (68.60 ± 11.24), ortaokul mezunu (66.92 ± 10.93) ve lise mezunu olan (70.93 ± 9.53) ergenlerin puan ortalamalarından yüksek olduğu saptanmıştır. Alt sosyo-ekonomik düzeyde ise annesi yüksekokul mezunu olan ergenlerin arkadaş ilişkileri toplam puan ortalamalarının (71.00 ± 6.00), annesi okuryazar değil/ilkokul mezunu (63.58 ± 11.98), ortaokul mezunu (63.47 ± 11.42) ve lise mezunu olan (70.11 ± 7.01) ergenlerin puan ortalamalarından yüksek olduğu belirlenmiştir.

Yapılan varyans analizi sonucunda anne öğrenim düzeyinin arkadaş ilişkilerinin alt boyutlarında ve toplam puanlarda anlamlı bir farklılık yaratmadığı ($p > 0.05$) belirlenirken, SED x anne öğrenim düzeyi interaksiyonunun arkadaş ilişkilerinin bağlılık boyutunda anlamlı bir farklılık oluşturduğu ($p < 0.05$) saptanmıştır.

Yapılan scheffe testi sonucunda alt sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin bağlılık alt boyutu puan ortalamaları arasındaki farklılığın ortaokul mezunu olan anneler (28.43 ± 5.56) ile lise mezunu olan annelerin (33.44 ± 4.23) puanlarından kaynaklandığı saptanmıştır. Bu bulgular annenin öğrenim düzeyinin ergenlerin arkadaş ilişkilerinde önemli farklılık yaratmadığını göstermektedir. Bu durumda annenin öğrenim düzeyi yüksek ve düşük olsa da ergenlere davranışlarında, onların gelişimlerini desteklemelerinde, sosyal ve duygusal açılardan olumlu etkileşimlerde bulunarak sağlıklı kişilik özellikleri kazanmalarında anneler ergenlere önemli destekler sağlayabilir, dolayısıyla anneler ergenlerin sağlıklı gelişimleri için olumlu aile ilişkileri oluşturabilir ve böylece ergenlerin arkadaşlarıyla olan ilişkilerinde başarılı olmalarında önemli rol oynayabilir.

Ayrıca çizelgede SED x anne öğrenim düzeyi interaksiyonunun arkadaşlık ilişkilerinin bağlılık boyutunda anlamlı farklılık yarattığı saptanmıştır. Bu durum üst sosyo-ekonomik düzeyde bulunan yüksekokul mezunu annelerin eğitim ve sosyo-ekonomik düzeylerinin yüksek olması nedeniyle ergenlerin sosyal ve fiziksel ihtiyaçlarını karşılamada alt sosyo-ekonomik düzeydeki annelere göre daha az zorluk çekebildikleri dolayısıyla aile içi etkileşim ve iletişimleri de olumlu ve sağlıklı hale getirebildikleri ile

açıklanabilir. Böyle bir aile ortamında bulunma ise, ergenlerin sosyal çevresi ile olan ilişkilerinde destek sağlayabilir ve etkili olabilir.

İmamoğlu ve Karakitapoğlu (1999) araştırmalarında sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan yüksekokul mezunu annelerin çocuklarını daha özerk ve kendine güvenen kişiler olarak yetiştirdiklerini ve bu durumun da çocukların sosyal ilişkilerinde başarılı olmalarını sağladığını vurgulamışlardır.

Çizelge 5.17’de alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin baba öğrenim düzeyine göre arkadaş ilişkileri alt boyutlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları verilmiştir.

Çizelge 5.17 Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin baba öğrenim düzeyine göre arkadaş ilişkileri alt boyutlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları

ARKADAŞ İLİŞKİLERİ ALT BOYUTLARI												
SOSYO-EKONOMİK DÜZEY		n	Bağlılık	Güven ve Özdeşim	Kendini Açma	Sadakat	Toplam					
ALT SED	Okuryazar değil/ilkokul ¹	25	33.92±5.59	15.96±3.55	11.52±4.74	10.68±2.56	69.50±6.80					
	Ortaokul ²	48	26.85±5.28	13.29±2.81	9.83±1.97	9.35±2.13	59.33±9.69					
	Lise ³	63	29.62±5.63	14.51±4.59	10.73±3.43	9.54±2.37	64.39±11.21					
	Yüksekokul ⁴	14	34.07±3.08	16.00±2.29	10.14±2.98	9.29±2.70	72.08±11.92					
	Toplam	150	29.87±5.93	14.50±3.84	10.52±3.29	9.65±2.38	64.53±11.38					
ÜST SED	Okuryazar değil/ilkokul ¹	21	34.36±6.20	15.95±2.44	10.24±3.87	9.43±3.17	69.83±10.53					
	Ortaokul ²	24	34.50±5.41	15.13±4.39	10.83±2.88	9.38±2.30	69.43±11.99					
	Lise ³	47	33.87±5.28	15.49±3.06	10.62±2.55	9.64±2.57	69.61±8.64					
	Yüksekokul ⁴	58	34.64±4.81	14.98±2.84	9.48±3.61	10.33±2.83	70.38±12.01					
	Toplam	150	34.39±5.22	15.30±3.14	10.16±3.26	9.83±2.73	69.68±10.35					
GENEL	Okuryazar değil/ilkokul ¹	46	34.30±5.83	15.96±3.06	10.93±4.36	10.11±2.89	69.44±9.88					
	Ortaokul ²	72	29.40±6.41	13.90±3.50	10.17±2.34	9.36±2.17	62.83±11.56					
	Lise ³	110	31.44±5.85	14.93±4.02	10.68±3.07	9.58±2.45	66.62±10.48					
	Yüksekokul ⁴	72	34.53±4.51	15.18±2.76	9.61±3.49	10.13±2.82	71.30±11.86					
	Toplam	300	32.13±6.02	14.90±3.53	10.34±3.28	9.74±2.56	67.11±11.16					
Varyans Analizi Sonuçları		Sd	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F
Sosyo Ekonomik Düzey		1	641.77	22.881***	11.61	0.968	4.03	0.380	0.03	0.005	705.46	6.402*
Baba Öğrenim Düzeyi		3	193.45	6.897***	30.63	2.555	10.92	1.029	4.73	0.728	459.60	4.171**
SED x Baba Öğrenim Düzeyi		3	153.26	5.464***	20.54	1.713	12.92	1.217	10.13	1.559	421.08	3.822**
Hata		292	28.05		11.99		10.62		6.50		110.19	
Toplam		300										
Scheffe testi			2-4, 3-4, 1-3, 1-2								1-2, 2-4	

*p<0.05 **p<0.01 ***p<0.001

Çizelge 5.17 incelendiğinde üst sosyo-ekonomik düzeyde babası yüksekokul mezunu olan ergenlerin arkadaş ilişkileri toplam puan ortalamalarının 70.38±12.01, babası lise mezunu olan ergenlerin puan ortalamalarının 69.61±8.64, babası ortaokul mezunu olan ergenlerin puan ortalamalarının 69.43±11.99, babası okuryazar değil/ilkokul mezunu olan ergenlerin puan ortalamalarının 69.83±10.53 olduğu belirlenmiştir.

Alt sosyo-ekonomik düzeyde ise babası yüksekokul mezunu (72.08 ± 11.92) ve okuryazar değil/ilkokul mezunu olan (69.50 ± 6.80) ergenlerin puan ortalamalarının, babası ortaokul mezunu (59.33 ± 9.69) ve lise mezunu olan (64.39 ± 11.21) ergenlerin puan ortalamalarından yüksek olduğu belirlenmiştir.

Yapılan varyans analizi sonucunda baba öğrenim düzeyinin arkadaş ilişkilerinin bağlılık boyutu ($p < 0.001$) ile toplam puanda ($p < 0.01$), SED x baba öğrenim düzeyi interaksiyonunun ise arkadaş ilişkilerinin bağlılık boyutu ($p < 0.001$) ile toplam puanda ($p < 0.01$) anlamlı bir farklılık yarattığı saptanmıştır.

Yapılan scheffe testi sonucunda alt ve üst sosyo-ekonomik düzey birlikte ele alındığında, baba öğrenim düzeyine göre bağlılık alt boyutu puan ortalamaları arasındaki farklılığın ortaokul mezunu (29.40 ± 6.41) olan babalar ve lise mezunu (31.44 ± 5.85) olan babalar ile yüksekokul mezunu (34.53 ± 4.51) olan babalardan kaynaklandığı, okuryazar değil/ilkokul mezunu olan babalar (34.30 ± 5.83) ile lise mezunu olan babalardan (31.44 ± 5.85) kaynaklandığı belirlenmiştir. Arkadaş ilişkileri toplam puan ortalamaları arasındaki farklılığın ilkokul mezunu (69.44 ± 9.88) olan babalar ve yüksekokul mezunu (71.30 ± 11.86) olan babalar ile ortaokul mezunu (62.83 ± 11.56) olan babalardan kaynaklandığı belirlenmiştir. Alt sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin bağlılık alt boyutu puan ortalamaları arasındaki farklılığın ortaokul mezunu (26.85 ± 5.28) olan babalar ve lise mezunu (29.62 ± 5.63) olan babalar ile okuryazar değil/ilkokul mezunu (33.92 ± 5.59) olan babalardan ve ortaokul mezunu (26.85 ± 5.28) olan babalar ile yüksekokul mezunu (34.07 ± 3.08) olan babalardan kaynaklandığı belirlenmiştir. Tüm bu bulgular incelendiğinde babası okuryazar değil/ilkokul mezunu ve yüksekokul mezunu olan ergenlerin, babası ortaokul ve lise mezunu olan ergenlere göre arkadaş ilişkilerinde bağlılık, yakınlık, karşılıklı sevgi ve anlayışta daha başarılı ve sağlıklı özellik gösterdikleri görülmektedir.

Öğrenim düzeyi düşük olan babalar ergenlerin sosyal ihtiyaçlarını karşılamak için kendilerini geliştirme ve daha çok bilgi sahibi olma eğiliminde bulunabilir, onlarla sorunlarını paylaşabilir, aile içinde ergenlerin sağlıklı gelişimleri ve olumlu özellikler kazanmaları için çaba harcayabilir dolayısıyla ilişkilerin yoğun ve güvenilir olduğu bir aile ortamı yaratabilir. Bu durum da ergenlerin sosyal ilişki kurmada ve arkadaşlarına

karşı anlayışlı, güven duyabilen, paylaşım ortamları yaratabilen kişiler olmalarında olumlu etki sağlayabilir. Yüksekokul mezunu olan babalar ise eğitim durumlarının ve sosyal olanaklarının fazla olması ile ergenlerin gelişim dönemleri ve ihtiyaçları hakkında edindikleri bilgi deneyimleri çerçevesinde sağlıklı bir aile ortamı oluşturabilir. Ergenlerin ailede olumlu özellikler kazanmasını sağlayarak arkadaşlarıyla ilişkilerinde başarılı olmalarına destek verebilir. Babanın öğrenim düzeyinin yüksek olması geliri fazla olan bir işte çalışmasına ve çocuğuna daha iyi eğitim olanakları sağlamasına neden olmaktadır. Ayrıca yüksek öğrenime sahip olan baba çocuğuna destek ve güven ortamı yaratarak olumlu benlik gelişimine dolayısıyla olumlu ve sağlıklı kişilik ile arkadaşlık ilişkilerine sebep olabilmektedir (Yıldız-Bıçakçı 2004).

Laursen (1995) ergenlerin arkadaşlarıyla olan ilişkilerindeki sosyal etkileşimlerini ve çatışma alanlarını incelediği araştırmasında ergenlerin sosyal ilişkilerine bazı değişkenlerin etkisini incelemiş ve baba öğrenim düzeyinin yüksek olması ile aile ilişkilerinin daha iyi ve ergenlere tutumlarının daha olumlu olduğunu bu durumun da ergenlerin sosyal ilişkilerini olumlu etkilediğini vurgulamıştır.

Ayrıca çizelgede SED x baba öğrenim düzeyi interaksyonunun arkadaşlık ilişkilerinde ve bağlılık boyutunda anlamlı farklılık yarattığı saptanmıştır. Bu durum babanın öğrenim düzeyinin artmasıyla sosyo-ekonomik düzeyde rahatlama olduğu ve ihtiyaçların aile içinde daha rahat karşılanıp, sorunların daha iyi çözüldüğü ile açıklanabilir. Yüksekokul mezunu ve sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan babalar, ergenlerin hem gelişim özellikleri hem de ihtiyaçları konusunda bilgi ve deneyime sahip olabilir dolayısıyla olumlu ve sağlıklı bir aile iletişimi oluşturabilir. Bu durum da ergenlerin sosyal ilişkilerinde birbirini anlama, yakınlık duyma, güven ve özdeşim kurma, sorunları paylaşma konularında başarılı olmalarını sağlayabilir.

Twenge and Campbel (2002) ergenlerde benlik gelişimi ve sosyo-ekonomik düzeyi inceledikleri araştırmalarında anne baba eğitiminin yüksek olmasıyla sosyo-ekonomik düzeyde rahatlama olduğunu ve bu durumun da olumlu benliği getirdiğini, olumlu benliğin de ergenlerin arkadaşlık ilişkilerinin olumlu ve sağlıklı olmasını sağladığını belirtmişlerdir.

Erbil vd. (2006) ergenlerin benlik saygısına aile tutumlarının etkisini inceledikleri araştırmalarında anne baba eğitim seviyesinin yükselmesiyle sosyo-ekonomik düzeyde yükselme olduğunu bu durumun ergenlerin benlik saygılarını olumlu etkilediğini, benlik saygısının da ergenlerin sosyal ilişkilerinde başarılı olmalarını sağladığını vurgulamışlardır.

Çizelge 5.18’de alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin anne çalışma durumuna göre arkadaş ilişkileri alt boyutlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları verilmiştir.

Çizelge 5.18 Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin anne çalışma durumuna göre arkadaş ilişkileri alt boyutlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları

ARKADAŞ İLİŞKİLERİ ALT BOYUTLARI												
SOSYO-EKONOMİK DÜZEY		n	Bağlılık	Güven ve Özdeşim		Kendini Açma		Sadakat		Toplam		
ALT SED	Evet	19	34.26±4.31	15.16±2.77		9.11±3.45		8.84±2.99		67.36±9.09		
	Hayır	131	29.23±5.88	14.40±3.97		10.73±3.23		9.76±2.27		64.12±11.64		
	Toplam	150	29.87±5.93	14.50±3.84		10.52±3.29		9.65±2.38		64.53±11.38		
ÜST SED	Evet	53	34.70±4.61	15.32±2.85		10.21±3.21		9.92±2.70		70.15±9.11		
	Hayır	97	34.23±5.54	15.29±3.31		10.13±3.30		9.78±2.75		69.43±11.01		
	Toplam	150	34.39±5.22	15.30±3.14		10.16±3.26		9.83±2.73		69.68±10.35		
GENEL	Evet	72	34.58±4.50	15.28±2.81		9.92±3.29		9.64±2.80		69.41±9.13		
	Hayır	228	31.36±6.24	14.78±3.72		10.47±3.27		9.77±2.48		66.38±11.65		
	Toplam	300	32.13±6.02	14.90±3.53		10.34±3.28		9.74±2.56		67.11±11.16		
Varyans Analizi Sonuçları		Sd	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F
Sosyo Ekonomik Düzey		1	329.99	11.001***	12.25	0.990	2.92	0.274	13.59	2.073	732.34	6.182*
Anne Çalışma Durumu		1	338.88	11.297***	6.90	0.557	26.74	2.508	6.81	1.038	175.70	1.483
SED x Anne Çalışma Durumu		1	232.77	7.760**	5.82	0.470	32.06	3.007	12.62	1.925	71.47	0.603
Hata		296	30.00		12.38		10.66		6.56		118.46	
Toplam		300										

*p<0.05 **p<0.01 ***p<0.001

Çizelge 5.18 incelendiğinde alt ve üst sosyo-ekonomik düzeyde annesi çalışan ergenlerin arkadaş ilişkileri toplam puan ortalamalarının (üst;70.15±9.11, alt; 67.36±9.09) annesi çalışmayan ergenlerin puan ortalamalarından (üst;69.43±11.01, alt; 64.12±11.64) yüksek olduğu dikkati çekmektedir.

Yapılan varyans analizi sonucunda anne çalışma durumu ($p<0.001$) ile SED x anne çalışma durumu interaksiyonunun ($p<0.01$) arkadaş ilişkilerinin bağıllık boyutu puanlarında anlamlı bir farklılık oluşturduğu saptanmıştır.

Çizelgede görüldüğü gibi annesi çalışan ergenlerin arkadaş ilişkileri bağıllık boyutu ve toplam puanları annesi çalışmayan ergenlerin puanlarından daha yüksektir. Annenin çalışması, sosyal çevresinin daha geniş olmasını dolayısıyla her konuda daha bilgili ve deneyimli olmasını sağlayabilir ve ailenin maddi olanaklarının daha iyi olmasında etkili olabilir. Ergenlerin gelişim özelliklerinde daha bilinçli olan ve yeterince maddi olanağa sahip olan anneler, onların sosyal ve fiziksel ihtiyaçlarının karşılanmasında zorluk çekmeyebilirler. Çalışan anneler ergenlerle iletişimlerinin ve paylaşılan zamanlarının kısıtlı olması nedeniyle onlarla daha verimli ve karşılıklı özdeşimlerin fazla olacağı şekilde zaman geçirebilir, sosyal faaliyetlerde bulunabilir dolayısıyla aile içinde sağlıklı ve olumlu iletişimler sağlayabilir. Bu durum da ergenlerin sosyal ilişkilerinde daha başarılı, etkin rol oynayan, anlayışlı kişiler olmalarını sağlayabilir. Annenin çalışmasıyla birlikte çocuklar daha fazla sorumluluk sahibi olmaktadır. Annenin evde olmadığı zamanlarda onun yerini alarak kendine güvenini ve değerli hissetme duygusunu arttırmakta ve arkadaşlarıyla daha fazla zaman geçirmektedirler. Bu özellikler de ergenlerin sosyal ilişkilerini güçlendirmekte, sağlıklı ilişkiler kurmalarını sağlamaktadır (Çetin 2002).

Ayrıca çizelgede SED x anne çalışma durumu interaksiyonunun arkadaşlık ilişkilerinde anlamlı farklılık yarattığı saptanmıştır. Bu durum annenin çalışması ile sosyo-ekonomik düzeyde rahatlama olduğu dolayısıyla aile içi etkileşimlerin olumlu etkilendiği ile açıklanabilir. Sosyo-ekonomik düzeyin iyi olması ile her yönden ihtiyaçların karşılanmasında sıkıntı olmaması, aile bireylerinin düzenli, anlayışlı iletişim kurmalarını sağlayabilir. Ergenler de yeterli maddi olanaklarla arkadaşlarıyla daha fazla

zaman geçirebilir ve paylaşımlarını arttırabilir dolayısıyla sağlıklı aile ilişkileri ve etkileşimlerin fazlalığı ergenlerin başarılı sosyal ilişkilerde bulunmalarında etkili olabilir.

Starrels (1992) annenin çalışıp çalışmaması ile aile ilişkilerini incelediği araştırmasında annenin çalışması ile sosyo-ekonomik düzeydeki rahatlamayla birlikte ergenlerin anne babaları ile ilişkilerinin daha iyi olduğunu ve bu durumun ergenlerin arkadaşlarına bağlı olmasını, onlarla düzenli ve sağlıklı ilişki içinde bulunması sağladığını vurgulamıştır.

Çizelge 5.19'da alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin karşı cinsten arkadaş varlığına göre arkadaş ilişkileri alt boyutlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları verilmiştir.

Çizelge 5.19 Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin karşı cinsten arkadaş varlığına göre arkadaş ilişkileri alt boyutlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları

ARKADAŞ İLİŞKİLERİ ALT BOYUTLARI												
SOSYO-EKONOMİK DÜZEY		n	Bağlılık	Güven ve Özdeşim	Kendini Açma	Sadakət	Toplam					
ALT SED	Evet	97	30.95±5.59	14.94±4.18	10.43±2.76	9.86±2.39	66.17±10.99					
	Hayır	53	27.89±6.09	13.70±3.00	10.68±4.12	9.26±2.35	61.52±11.55					
	Toplam	150	29.87±5.93	14.50±3.84	10.52±3.29	9.65±2.38	64.53±11.38					
ÜST SED	Evet	126	34.96±4.81	15.54±3.61	10.39±3.20	9.94±2.78	70.53±10.25					
	Hayır	24	31.42±6.30	15.25±3.06	8.96±3.38	9.29±2.42	65.20±9.88					
	Toplam	150	34.39±5.22	15.30±3.14	10.16±3.26	9.83±2.73	69.68±10.35					
GENEL	Evet	223	33.22±5.52	15.12±3.59	10.41±3.01	9.90±2.61	68.64±10.78					
	Hayır	77	28.99±6.34	14.27±3.30	10.14±3.97	9.27±2.35	62.67±11.13					
	Toplam	300	32.13±6.02	14.90±3.53	10.34±3.28	9.74±2.56	67.11±11.16					
Varyans Analizi Sonuçları		Sd	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F
Sosyo Ekonomik Düzey		1	721.98	24.472***	59.19	4.842*	39.54	3.708	0.15	0.023	821.44	7.163**
Karşı Cinsten Arkadaş Varlığı		1	553.82	18.772***	11.51	0.942	17.80	1.670	19.40	2.969	1263.85	11.021***
SED x Karşı Cinsten Arkadaş Varlığı		1	2.95	0.100	29.63	2.423	35.69	3.347	0.04	0.006	5.95	0.052
Hata		296	29.50		12.23		10.66		6.54		115.68	
Toplam		300										

*p<0.05 **p<0.01 ***p<0.001

Çizelge 5.19 incelendiğinde alt ve üst sosyo-ekonomik düzeyde karşı cinsten arkadaşı olan ergenlerin arkadaş ilişkileri toplam puan ortalamalarının (üst;70.53±10.25, alt;66.17±10.99) karşı cinsten arkadaşı olmayan ergenlerin puan ortalamalarından (üst;65.20±9.88, alt;61.52±11.55) yüksek olduğu belirlenmiştir.

Yapılan varyans analizi sonucunda karşı cinsten arkadaş varlığının arkadaş ilişkilerinin bağıllık boyutu ile toplam puanda anlamlı farklılık yarattığı ($p<0.001$) belirlenirken, SED x karşı cinsten arkadaş varlığı interaksyonunun arkadaş ilişkileri alt boyutlarında anlamlı bir farklılık yaratmadığı ($p>0.05$) saptanmıştır.

Çizelgede genel ve toplam puan ortalamalarında görüldüğü gibi karşı cinsten arkadaşı olan ergenlerin bağıllık boyutu (33.22±5.52) ve toplam puan (68.64±10,78) ortalamaları, karşı cinsten arkadaşı olmayan ergenlerin puan ortalamalarından (bağıllık; 28.99±6.34, toplam; 62.67±11.13) belirgin şekilde yüksektir. Karşı cinsten arkadaşına sahip olmak ergenlerin gelişimlerini olumlu yönde etkilemekte, sağlıklı özdeşim kurmalarını, karşı cinse ve diğer insanlara ilgi, sevgi, saygı ve güven duymaları için gerekli olgunlaşmayı ve duygu, düşünce, davranış ve tutumlarını denetlemeyi, düzenlemeyi öğrenmelerini sağlamaktadır. Bu arkadaşlıklar, ergenlerin çalışma gücünü ve çabasını arttırdığı gibi, engellerin aşılmasında, sorunların çözümlenmesinde ve yaratıcılığın artmasında da olumlu etkiler oluşturmaktadır. Ergenlik dönemindeki yakın ve karşı cinsle olan arkadaşlıklar ergenlerin sağlıklı kişilik oluşturmalarında, toplumsal rolleri kazanmalarında ve yetişkinliğe hazırlanmalarında önemli rol oynamaktadır. Ergenler karşı cinsten arkadaşları ile kurdukları ilişkide sosyal ilişki kurmayı, güvenli davranış göstermeyi, kendi düşüncesini ifade etmeyi ve başkalarının görüşlerine hoşgörü göstermeyi öğrenmektedir. Karşı cinsten arkadaşın ergeni kabul etmesi ve beğenmesi, ergenin kendini değerli hissetmesini ve karşı cinsle daha güvenli ilişkiler kurmasını sağlamaktadır (Köknel 1991, Döğücü 2004, Kulaksızoğlu 2004).

Bu durumda karşı cinsten arkadaşı olan ergenlerin, arkadaş ilişkilerinin daha sağlıklı olduğu ve daha başarılı arkadaşlıklar kurdukları, ilişkilerinde sevgi, yakınlık, bağıllık ve karşılıklı anlayış duygularının geliştiği söylenebilir. Karşı cinsten arkadaşların olması ergenlerin toplumsal gelişimlerinde ve olgunlaşmalarında yardımcı olabilir ve destek

sağlayabilir. Karşı cinsle arkadaşlıklar ergenlerin birbirlerine ilgi, sevgi göstermeleri, beğenilerini, övgülerini dile getirmeleri, birbirlerini anlamaları, desteklemeleri ve korumaları, kişiliklerinin ve cinsel kimliklerinin kazanılmasında olumlu ve önemli rol oynamaktadır (Yiğit 2001).

Çizelge 5.20’de alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlere arkadaşlarının etkisiyle ilgili ailelerin düşüncesine göre arkadaş ilişkileri alt boyutlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları verilmiştir.

Çizelge 5.20 Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki anne babaların ergenlere arkadaşlarının etkisine ilişkin düşüncesine göre arkadaş ilişkileri alt boyutlarına ilişkin puan ortalamaları, standart sapmalar ve varyans analizi sonuçları

ARKADAŞ İLİŞKİLERİ ALT BOYUTLARI												
SOSYO-EKONOMİK DÜZEY		n	Bağlılık		Güven ve Özdeşim		Kendini Açma		Sadakat		Toplam	
ALT SED	Olumlu etki	52	32.96±5.73		15.31±3.47		10.15±3.13		9.23±2.67		67.65±11.53	
	Olumsuz etki	98	28.22±5.39		14.07±3.98		10.71±3.38		9.87±2.20		62.87±10.99	
	Toplam	150	29.87±5.93		14.50±3.84		10.52±3.29		9.65±2.38		64.53±11.38	
ÜST SED	Olumlu etki	99	35.79±3.97		16.08±2.55		10.36±3.35		9.79±2.61		72.02±8.50	
	Olumsuz etki	51	31.69±6.24		13.78±3.63		9.76±3.08		9.92±2.97		65.15±12.08	
	Toplam	150	34.39±5.22		15.30±3.14		10.16±3.26		9.83±2.73		69.68±10.35	
GENEL	Olumlu etki	151	34.81±4.82		15.81±2.91		10.29±3.26		9.60±2.64		70.51±9.83	
	Olumsuz etki	149	29.41±5.91		13.97±3.85		10.39±3.30		9.89±2.48		63.65±11.39	
	Toplam	300	32.13±6.02		14.90±3.53		10.34±3.28		9.74±2.56		67.11±11.16	
Varyans Analizi Sonuçları		Sd	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F	KO	F
Sosyo Ekonomik Düzey		1	668.55	24.803***	3.99	0.343	9.25	0.862	6.32	0.964	746.74	6.719**
Anne Babaların Ergenlere Arkadaşlarının Etkisine İlişkin Düşüncesi		1	1320.88	49.004***	211.02	18.139***	0.03	0.002	10.03	1.530	2290.71	20.611***
SED x Anne Babaların Ergenlere Arkadaşlarının Etkisine İlişkin Düşüncesi		1	6.83	0.253	19.01	1.634	22.73	2.118	4.28	0.652	73.65	0.663
Hata		296	26.95		11.63		10.73		6.56		111.14	
Toplam		300										

p<0.01 *p<0.001

Çizelge 5.20 incelendiğinde üst sosyo-ekonomik düzeyde ergenlere arkadaşlarının etkisiyle ilgili ailesinin düşüncesine göre arkadaşlarından olumlu etkilenen ergenlerin arkadaş ilişkileri toplam puan ortalamalarının (72.02±8,50) olumsuz etkilenen ergenlerin puan ortalamalarından (65.15±12.08) yüksek olduğu belirlenirken, alt sosyo-ekonomik düzeyde olumlu etkilenen ergenlerin puan ortalamalarının (67.65±11.53) olumsuz etkilenen ergenlerin puan ortalamalarından (62.87±10.99) yüksek olduğu belirlenmiştir.

Yapılan varyans analizi sonucunda ergenlere arkadaşlarının etkisiyle ilgili ailelerin düşüncesinin arkadaş ilişkilerinin bağıllık boyutu ile güven-özdeşim boyutu puanlarında ve toplam puanlarda anlamlı farklılık yarattığı ($p<0.001$) belirlenirken, SED x ergenlere arkadaşlarının etkisiyle ilgili ailelerin düşüncesi interaksyonunun arkadaş ilişkileri alt boyutlarında anlamlı farklılık yaratmadığı ($p>0.05$) saptanmıştır.

Çizelgede genel puan ortalamaları ve toplam puanlarda görüldüğü gibi ailenin düşüncesine göre arkadaşlarından olumlu etkilenen ergenlerin bağıllık (34.81±4.82) ve güven-özdeşim (15.81±2.91) alt boyutu puan ortalamaları ile toplam puan ortalamalarının (70.51±9.83), olumsuz etkilenen ergenlerin bağıllık (29,41±5,91), güven-özdeşim (13,97±3,85) ve toplam puan ortalamalarından (63.65±11.39) belirgin şekilde yüksek olduğu dikkati çekmektedir. Anne babalar, arkadaşların çocuklarını olumsuz etkileyeceğini, ahlaklarını bozacağını, onları kötü davranış ve alışkanlıklara teşvik edeceği düşüncesiyle ergenin arkadaşlık ilişkilerinde baskı yapmaktadırlar. Bu durumda da ergenler olumsuz ve sağlıklı olmayan arkadaş ilişkileri yaşamakta, kişilik gelişimleri de olumsuz etkilenmektedir (Özgüven 2001).

Bu durumda ailenin ergenlerin arkadaşlarıyla ilgili olumlu düşünceleri ve onları desteklemeleri, ergenlerin sağlıklı arkadaş ilişkileri yaşamalarını ve güven, yakınlık, bağıllık duyguları ile özdeşim kurabilme yetenekleri kazanmalarını sağlamada etkili olduğu söylenebilir.

Mcnelles and Connoly (1999) ergenlerin arkadaşları ile arasındaki ilişkileri etkileyen etkenleri inceledikleri araştırmalarında, anne babanın arkadaşlarıyla ilgili olumlu

düşüncelerinin ergenlerin arkadaşlıklarını yakın ve destekleyici olarak değerlendirmelerinde ve arkadaşlık ilişkilerinde yakınlık ve bağlılığı önemsemelerinde etkili olduğunu vurgulamıştır.

Çizelge 5.21’de alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin arkadaş ilişkileri ve alt boyutları ile algılanan anne baba tutumlarına ilişkin korelasyon testi katsayısı önemlilik testi sonuçları görülmektedir.

Çizelge 5.21 Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin arkadaş ilişkileri ve alt boyutları ile algılanan anne baba tutumlarına ilişkin korelasyon testi katsayısı önemlilik testi sonuçları

Sosyo-Ekonomik Düzey	Arkadaş İlişkileri Alt Boyutları		Anne Otoriter	Anne Demokratik	Baba Otoriter	Baba Demokratik	
ALT SED	Bağlılık	<i>r</i>	-0.270	0.270	-0.315	0.318	
		<i>p</i>	<0.001	<0.001	<0.001	<0.001	
	Güven ve Özdeşim	<i>r</i>	-0.164	0.164	-0.302	0.301	
		<i>p</i>	0.045	0.045	<0.001	<0.001	
	Kendini Açma	<i>r</i>	-0.011	0.011	0.004	0.004	
		<i>p</i>	0.889	0.889	0.962	0.957	
	Sadakat	<i>r</i>	0.064	-0.064	0.005	-0.007	
		<i>p</i>	0.439	0.439	0.947	0.932	
	ÜST SED	Bağlılık	<i>r</i>	-0.279	0.279	-0.252	0.242
			<i>p</i>	<0.001	<0.001	0.002	0.003
Güven ve Özdeşim		<i>r</i>	0.010	-0.009	0.052	-0.038	
		<i>p</i>	0.903	0.910	0.524	0.642	
Kendini Açma		<i>r</i>	0.068	-0.054	0.047	-0.030	
		<i>p</i>	0.410	0.513	0.566	0.713	
Sadakat		<i>r</i>	-0.001	0.030	0.018	0.000	
		<i>p</i>	0.991	0.719	0.824	1.000	

Çizelge 5.21’de üst sosyo-ekonomik düzeyde otoriter olarak algılanan anne tutumu ile bağıllık boyutu arasındaki ilişkinin negatif, demokratik olarak algılanan anne tutumu ile bağıllık boyutu arasındaki ilişkinin pozitif, alt sosyo-ekonomik düzeyde otoriter olarak algılanan anne tutumu ile bağıllık boyutu arasındaki ilişkinin negatif, demokratik olarak algılanan anne tutumu ile bağıllık boyutu arasındaki ilişkinin pozitif, otoriter olarak algılanan baba tutumu ile bağıllık boyutu arasındaki ilişkinin negatif, demokratik olarak algılanan baba tutumu ile bağıllık boyutu arasındaki ilişkinin pozitif, alt sosyo-ekonomik düzeyde otoriter olarak algılanan baba tutumu ile güven-özdeşim boyutu arasındaki ilişkinin negatif, demokratik olarak algılanan baba tutumu ile güven-özdeşim boyutu arasındaki ilişkinin pozitif yönde anlamlı olduğu saptanmıştır ($p<0.001$).

Üst sosyo-ekonomik düzeyde anne ve babanın otoriter olarak algılanma puanının yükselmesiyle bağıllık boyutu puanın düştüğü, demokratik olarak algılanma puanının artmasıyla da yükseldiği, alt sosyo-ekonomik düzeyde de anne ve babanın otoriter olarak algılanma puanının yükselmesiyle bağıllık ve güven-özdeşim boyutu puanlarının düştüğü, demokratik olarak algılanma puanının artmasıyla da yükseldiği çizelgede görülmektedir.

Çizelge 5.21’de görüldüğü gibi arkadaşlık ilişkileri ve algılanan anne baba tutumları arasında ilişki bulunmaktadır.

Yapılan çeşitli araştırmalarda da benzer bulgulara ulaşılmıştır.

Bilal (1984), otoriter ve demokratik olarak algılanan anne baba tutumlarının lise öğrencilerinin uyum düzeylerine etkisini incelediği araştırmasında anne babalarını demokratik olarak algılayanların uyum düzeylerinin otoriter olarak algılayanlara göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşmıştır. Öztürk (1990) anne baba tutumlarının bağımsızlık, duyguları anlama ve yakın ilişkilere etkisini araştırmış ve sonuçta anne babalarını demokratik olarak algılayanların bağımsızlık, yakınlık ve duyguları anlama düzeyleri otoriter ve hem demokratik hem otoriter olarak algılayanlara göre daha yüksek çıkmıştır. Anne babanın demokratik tutumu ve sevgi, ilgi, hoşgörü, kabul etme gibi davranışları, ergenlerin atılganlık, başarı, yaratıcılık, sorumluluk, kendine güven duygularının gelişmesini sağlamakta ve sosyal çevresinin ve ilişkilerinin gelişiminde önemli rol oynamaktadır (İkizoğlu 1993).

Güneş (1993) anne baba tutumları ile bazı değişkenlerin lise öğrencilerinin mesleki ilgilerine etkisini incelediği araştırmasında demokratik anne baba tutumunun olduğu ailede yetişen ergenlerin zihinsel yönden gelişmeye daha yatkın olduklarını, kendini anlatma ve deneyim kazanma özelliklerinin olduğunu belirlemiş ve böyle bir ortamda yetişen ergenlerin kendine güveni olan, bağımsız düşünebilen ve sosyal ilişkilerinde başarılı olan kişiler olduklarını vurgulamıştır. Anne babanın demokratik tutumu, ergenlerin benlik saygısını yükseltmekte, yüksek benlik saygısı da sağlıklı ilişkilerden koruyucu özellik taşımaktadır. Ayrıca düşük sosyo-ekonomik düzey benlik saygısını olumsuz etkilemekte, böylece sosyal ilişkiler olumsuz etkilenmekte ve sağlıklı ilişkiler ortaya çıkmaktadır (Carroll and Rounsaville 1995).

Düzgün (1995) lise öğrencilerinin psikolojik belirtileri ile anne baba tutumları arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında demokratik anne baba tutumuna sahip öğrencilerin düşmanlık, depresyon, kaygı ve olumsuz benlik düzeylerinin, otoriter anne baba tutumuna sahip öğrencilerden daha düşük olduğunu ve demokratik anne babaya sahip öğrencilerin sosyal ilişkilerinde daha başarılı olduklarını vurgulamıştır.

Anne babanın duygusal desteği, demokratik tutumu ve karşılıklı iletişimi ergenlerin toplumsal, bireysel ihtiyaçları ve sorumlulukları dengeleme özellikleri kazanma ile sorumluluk alabilme, arkadaşlarıyla ve yetişkinlerle iletişim kurabilme, sosyal olgunluk ve akademik başarı kazanma açısından önemli rol oynamaktadır (Yılmaz 2000).

Koç (2000) ergenlerin sosyal uyumunu etkileyen etmenleri incelediği araştırmasında anne babasını demokratik olarak algılayan ergenlerin sosyal uyum düzeyinin ve sosyal ilişkilerinin otoriter olarak algılayanlara göre daha yüksek olduğunu vurgulamıştır.

Musaağaoğlu (2004) ergenlikte özerkliğin gelişimi ile algılanan anne baba tutumları arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında ergenlerin davranışsal özerkliğinin ve dolayısıyla sosyal ilişkilerinin gelişiminde anne babanın demokratik tutumunun olumlu etkisi olduğunu vurgulamıştır.

Erbil vd. (2006) ergenlerin benlik saygısına ailelerin tutum ve davranışlarının etkisini inceledikleri araştırmalarında demokratik ailelere sahip ergenlerde benlik saygısının ve buna bağlı olarak da sosyal ilişkilerinin daha yüksek olduğunu vurgulamışlardır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada, alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki liselerin ikinci sınıfına devam eden ergenlerin algılanan anne baba tutumlarını ve arkadaşlık ilişkilerini incelemek, ergenlerin anne baba tutumlarını algılamalarında ve arkadaşlık ilişkilerinde bazı değişkenlerin etkili olup olmadığını belirlemek, alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin anne baba tutumlarını algılamaları ile arkadaşlık ilişkileri arasındaki ilişkiyi saptamak amaçlanmıştır.

Araştırma sonucunda alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin arkadaşlık ilişkileri alt boyutları ile algılanan anne baba tutum puanlarında anlamlı farklılıklar olduğu saptanmıştır ($p<0.001$).

Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerde cinsiyetin ve SED x cinsiyet interaksiyonunun otoriter ve demokratik olarak algılanan anne baba tutum puanında anlamlı farklılık yarattığı ($p<0.05$) belirlenirken, baba yaşı ve ergenlere arkadaşların etkisiyle ilgili aile düşüncesinin ise otoriter ve demokratik olarak algılanan anne baba tutum puanında anlamlı farklılık oluşturduğu ($p<0.05$) saptanmıştır.

Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin baba öğrenim düzeyinin otoriter ve demokratik olarak algılanan baba tutumu puanında anlamlı farklılık oluşturduğu ($p<0.05$), anne tutumu puanında ve SED x baba öğrenim düzeyinin otoriter ve demokratik olarak algılanan anne baba tutum puanında anlamlı farklılık yaratmadığı ($p>0.05$) belirlenmiştir.

Yakın arkadaş varlığına göre ise otoriter olarak algılanan baba tutum puanında anlamlı farklılık olduğu ($p<0.05$), anne tutum puanında ve SED x yakın arkadaş varlığının anne baba tutum puanında anlamlı farklılık oluşturmadığı ($p>0.05$) belirlenmiştir.

Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin kardeş sayısı, doğum sırası, anne yaşı, anne çalışma durumu, anne öğrenim düzeyi ve karşı cinsten arkadaş varlığının otoriter ve demokratik olarak algılanan anne baba tutum puanlarında anlamlı farklılık oluşturmadığı ($p>0.05$) saptanmıştır.

Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin arkadaş ilişkileri alt boyutları ile toplam puanlarda cinsiyet ve SED x cinsiyet interaksyonunun bağıllık, kendini açma ve toplam puanda anlamlı farklılık yarattığı ($p<0.05$) belirlenirken, kardeş sayısı ile SED x kardeş sayısı interaksyonunun anlamlı farklılık oluşturmadığı ($p>0.05$) saptanmıştır.

Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin doğum sırasına göre arkadaş ilişkileri alt boyutları ile toplam puanlarda anlamlı farklılık olmadığı ($p>0.05$) belirlenirken, SED x doğum sırası interaksyonunun bağıllık boyutunda anlamlı farklılık yarattığı saptanmıştır.

Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin anne yaşı ve SED x anne yaşı interaksyonunun arkadaş ilişkileri alt boyutları ile toplam puanda anlamlı farklılık oluşturmadığı ($p>0.05$) belirlenirken, baba yaşının bağıllık, güven-özdeşim ve toplam puanda, SED x baba yaşı interaksyonunun ise kendini açma boyutu puanında anlamlı farklılık yarattığı ($p<0.05$) saptanmıştır.

Ergenlerin anne öğrenim düzeyine göre arkadaş ilişkileri alt boyutları ile toplam puanda anlamlı bir fark olmadığı ($p>0.05$) belirlenirken, SED x anne öğrenim düzeyi interaksyonunun bağıllık boyutu puanında anlamlı farklılık oluşturduğu ($p<0.05$) saptanmıştır.

Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin baba öğrenim düzeyi ile SED x baba öğrenim düzeyi interaksyonunun bağıllık boyutu ile toplam puanda anlamlı farklılık yarattığı ($p<0.05$) belirlenmiştir.

Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerde anne çalışma durumu ile SED x anne çalışma durumunun bağıllık boyutu puanında anlamlı fark oluşturduğu ($p<0.05$) belirlenirken, diğer alt boyutlar ile toplam puanda anlamlı farklılık yaratmadığı ($p>0.05$) saptanmıştır.

Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerde yakın arkadaş varlığı ile SED x yakın arkadaş varlığı interaksyonunun arkadaş ilişkileri boyutları ile toplam puanda anlamlı farklılık oluşturmadığı ($p>0.05$) belirlenmiştir.

Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin karşı cinsten arkadaş varlığına göre bağlılık boyutu ile toplam puanda anlamlı fark olduğu ($p<0.001$) belirlenirken, SED x karşı cinsten arkadaş varlığı interaksiyonunun arkadaş ilişkileri boyutları ile toplam puanda anlamlı farklılık yaratmadığı ($p>0.05$) saptanmıştır.

Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlere arkadaşların etkisiyle ilgili aile düşüncesinin bağlılık ve güven-özdeşim boyutları ile toplam puanda anlamlı farklılık yarattığı ($p<0.001$) saptanırken, SED x ergenlere arkadaşların etkisiyle ilgili aile düşüncesi interaksiyonunun arkadaş ilişkileri boyutları ile toplam puanda anlamlı farklılık oluşturmadığı ($p>0.05$) belirlenmiştir.

Araştırmaya dahil edilen üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin otoriter ve demokratik olarak algılanan anne baba tutum puanları ile arkadaş ilişkileri alt boyutları puanları arasındaki ilişki incelendiğinde; otoriter olarak algılanan anne tutum puanı ile bağlılık boyutu arasında negatif, demokratik tutum puanı ile pozitif ve 0.001 düzeyinde anlamlı ilişki olduğu belirlenmiştir. Alt sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin arkadaş ilişkileri alt boyutları puanları ile algılanan anne baba tutum puanları incelendiğinde ise, otoriter olarak algılanan anne baba tutum puanı ile bağlılık boyutu arasında negatif, demokratik tutum puanı ile pozitif bir ilişki olduğu belirlenirken, otoriter olarak algılanan baba tutum puanı ile güven-özdeşim boyutu arasında negatif, demokratik tutum puanı ile pozitif ve 0.001 düzeyinde anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır.

Alt ve üst sosyo-ekonomik düzey arasında arkadaş ilişkileri alt boyutlarına ilişkin puanlarda farklılık olduğu ($p<0.01$), bağlılık ve güven-özdeşim boyutu puanlarının üst sosyo-ekonomik düzeyde daha yüksek olduğu ($p<0.001$) belirlenmiştir. Alt ve üst sosyo-ekonomik düzey arasında anne baba tutumlarının algılanması puanları açısından farklılık olduğu ($p<0,01$), üst sosyo-ekonomik düzeyde anne babasını demokratik olarak algılayan ergenlerin puanlarının alt sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlere göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir.

Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenler arasında arkadaş ilişkileri alt boyutları ile anne baba tutumları açısından önemli farklılıklar olduğu saptanmıştır. Sosyo-ekonomik düzeyin anne baba tutumlarında ve ergenlerin arkadaşlık ilişkilerinde önemli

etkiler yarattığı gözlenmiştir. Sosyo-ekonomik düzeyin, anne baba tutumlarının algılanmasına ve arkadaş ilişkileri alt boyutlarının tüm değişkenlere etkisine bakıldığında, üst sosyo-ekonomik düzeydeki ergenlerin, demokratik olarak algılanan anne baba tutumu puanları ve bağlılık, güven-özdeşim boyutu puanlarının yüksek olduğu belirlenmiştir.

Araştırmanın bulguları doğrultusunda, sosyo-ekonomik düzeyin artmasıyla anne babanın çocuklarını daha demokratik tutumla yetiştirerek sağlıklı sosyal ilişki kurmalarına yardımcı olduğu dolayısıyla ergenlerin arkadaşlarına bağlı, güven duyabilen ve karşılıklı özdeşim kurabilen kişiler olmasını sağladığı söylenebilir. Sosyo-ekonomik düzeyin yüksek olması anne babanın hayat görüşlerini aydınlatmalarında, sosyal ilişkilerini arttırmalarında, ergenlerle olumlu ve sağlıklı ilişkiler kurarak, onların kişiliklerinin gelişimine yardımcı olmalarında ve onların diğer insanlarla sosyal ilişkilerinde başarılı olmalarında yararlı olacaktır.

Ergenlik döneminde fiziksel, ruhsal ve toplumsal gereksinimlerin karşılanması, olumlu kişilik özellikleri kazanılması, anne baba ergen arasında sağlıklı iletişim kurulması ve ergenlerin sağlıklı toplumsallaşmaları için ailelere, kurum ve kuruluşlar ile araştırmacılara şunlar önerilebilir.

Ailelere:

- Çocuklukla yetişkinlik arasındaki ergenlik döneminde anne babalar ergenlere güvenmeli, onlara karşı dürüst olmalı, onları dinlemeli ve düşüncelerine saygı duymalı ve onlarla sağlıklı iletişim kurmalıdır.
- Anne babalar çocuklarının gelişim dönemlerini çok iyi bilmeli ve bu dönem özelliklerine göre ergenlerin ihtiyaçlarını karşılayabilmelidir.
- Ergenlik dönemindeki arkadaşlıklara anne babalar olumlu yaklaşmalı, bu dönemdeki arkadaşlıkları desteklemeli, ergenlerin arkadaşlarıyla ilişkilerini izlemelidir.
- Aşırı baskıcı ve otoriter tutumla ergenleri yetiştirmemeli, anne ile baba çocuk yetiştirme konusunda tutarlı davranmalı, birlik içinde olmalı, ergenlere demokratik bir ortam sağlamalıdır.

- Anne babalar ergenlerin arkadaşlık ilişkilerini engellememeli, arkadaşlarını kendilerinin seçmesi için özgürlük tanımalıdır.
- Ergenlerin yeteneklerinin gelişimi için fırsat tanınmalı, başarılı davranışları ödüllendirilmeli, hatalı davranışları konuşularak düzeltilmeli, sorumluluk alması için teşvik edilmelidir.

Kurum ve kuruluşlara:

- Anne babalar için ergenlerin gelişim dönemleri ve ihtiyaçları ile ilgili seminerler ve programlar hazırlanabilir, basın, televizyon ve radyo gibi iletişim araçları vasıtasıyla anne babalar bu konuda yardım alabilir.
- Ergenlerin gelişimleri ve aile ilişkileri ile ilgili yapılan araştırmalar ve yayınlara gazete ve dergilerde yer verilerek anne babaların destek alması sağlanabilir.
- Anne baba okulunun açılması ve aile danışma merkezlerinin yaygınlaştırılması ile anne babaya verilecek eğitimlerle ergenlerin gelişimlerinin desteklenmesi ve anne babanın olumlu tutumlarının geliştirilmesi sağlanabilir.
- Okullarda anne babaya yönelik seminerler düzenlenerek ergenlerin gelişimsel özellikleri öğretmenler ve rehberlik birimi ile birlikte tartışılarak gerekli bilgiler verilebilir, anne babanın ergenlerle ilgili her konuda bilgi sahibi olması sağlanabilir.
- Gençlik merkezleri yaygınlaştırılarak ergenlerin arkadaş çevrelerinin ve paylaşım alanlarının artmasına destek sağlanabilir.
- Spor alanları artırılarak ve aktivitelere katılım konusunda ergenler teşvik edilerek sosyal olanaklardan yararlanmaları ve arkadaşlarıyla geçirecekleri zamanların artmasına olanak sağlanabilir.
- Ergenlerin hem sosyal hem de zihinsel gelişimleri için aktiviteler, yarışmalar ve yeteneklerini sergileyecekleri faaliyetler düzenlenerek destek sağlanabilir.

Araştırmacılara:

- Araştırma Ankara il merkezinde bulunan alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki liselerde yapılmıştır. Ankara dışındaki liselerde ve örneklem grubu genişletilerek araştırma yapılabilir.

- Araştırma ilköğretim ve üniversite gibi farklı öğrenim düzeyleri ve yaşlarında bulunan öğrenciler üzerinde yapılabilir.
- Kırsal kesim ile kentsel alanda yaşayanlar arasında bir araştırma yapılarak bulgular karşılaştırılabilir.
- Bu araştırma lise ikinci sınıfta okuyan ergenler üzerinde yapılmıştır. Başka bir araştırmada lise birinci ve üçüncü sınıfta okuyan ergenler ile ilköğretim altı, yedi ve sekizinci sınıfa devam eden öğrencilerle çalışılabilir.

KAYNAKLAR

- Agnew, R. 1989. Social control theory and delinquency: A longitudinal test. *Criminology*, 23(2); 47-61.
- Akers, R. L. and Lee, G. 1999. Age, social learning and social bonding in adolescent substance use: Deviant behaviour. *An Interdisciplinary Journal*, 19; 1-25.
- Aksaray, S. 1992. Adölesanların benlik imajlarını etkileyen etmenlerden anne baba tutum algısı. Yüksek lisans tezi (basılmamış). Çukurova Üniversitesi, 132 s., Adana.
- Alisinanoğlu, F. 1995. Üniversite öğrencilerinin ben (ego) durumları ile ana-baba tutumlarını algılamalarını etkileyen bazı değişkenlerin incelenmesi. Doktora tezi (basılmamış). Ankara Üniversitesi, 147 s., Ankara.
- Altinköprü, T. 1999. Çocuğun başarısı nasıl sağlanır? Hayat Yayınları, 272 s., İstanbul.
- Anonim, 2002. Ergen üzerinde arkadaş grubunun etkisi. I. Ulusal Çocuk ve Suç, Nedenler ve Önleme Çalışmaları. Ankara Üniversitesi Bildiriler, s.162-170, Ankara.
- Anonim, 2005. Ergenlikte gelişim yolculuğu. Başkent Üniversitesi Kolej Ayşeabla Okulları, Psikolojik Danışma ve Rehberlik Birimi, 18 s., Ankara.
- Aral, N. 1997. Fiziksel istismar ve çocuk. Tekışık Veb Ofset Baskı, 118 s., Ankara.
- Aral, N., Baran, G., Bulut, Ş. ve Çimen, S. 2000a. Çocuk gelişimi I. Yapa Yayınları, 152 s., İstanbul.
- Aral, N., Baran, G., Bulut, Ş. ve Çimen, S. 2000b. Çocuk gelişimi II. Yapa Yayınları, 131 s., İstanbul.
- Arı, R. ve Seçer, Z. 2003. Farklı ana baba tutumlarının çocukların psikososyal temelli problem çözme becerilerine etkisinin incelenmesi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10; 451-464.
- Aydın, B. 2005. Çocuk ve ergen psikolojisi. 2. Baskı., Atlas Yayın dağıtım, 230s., İstanbul.
- Aydınlı, H. 2002. Çocuk eğitiminde sık sorulan sorular ve cevapları. Zambak Yayınları, 219 s., İstanbul.
- Balabanlı, F. 1990. Öğretmen liselerinde okuyan öğrencilerin kişisel ve sosyal uyum düzeylerini etkileyen bazı etmenler. Yüksek lisans tezi (basılmamış). Hacettepe Üniversitesi, 116 s., Ankara.

- Balkaya, A. ve Ceyhan, E. 2007. Lise öğrencilerinin suç davranışı düzeylerinin bazı kişisel ve ailesel nitelikler bakımından incelenmesi. *Aile ve Toplum Dergisi*, 3(11); 13-27.
- Baltaş, A. 1999. Eğitim başarısını yükseltmede, sağlıklı ve mutlu insanlar yetiştirmede ailenin rolü. *Ana baba okulu. Remzi Kitabevi*, 256 s., İstanbul.
- Benenson, J.F and Benarroch D. 1998. Gender differences in responses to friends hypothetical greater success. *Journal of Early Adolescence*, 18 (2); 192-208.
- Berndt, T. J., Laychak, A. E. and Park, K. 1990. Friends influence on adolescents academic achievement motivation. *Journal of Educational Psychology*, 82; 664-670.
- Bilal, G. 1984. “Demokratik” ve “Otoriter” olarak algılanan ana-baba tutumlarının çocukların uyum düzeylerine etkisi. Doktora tezi (basılmamış). Hacettepe Üniversitesi, 178 s., Ankara.
- Bingül, N. 1995. Kız erkek karma lise öğrencilerinin uyum sorunları ve karşılaştırılması. Yüksek lisans tezi (basılmamış). Dokuz Eylül Üniversitesi, 105s., İzmir.
- Bostan, S. 1993. 14-16 yaş ergenlerin uyum düzeylerinin ve anne baba tutumlarının incelenmesi. Yüksek lisans tezi (basılmamış). Ankara Üniversitesi, 130 s., Ankara.
- Brendgen, M., Markiewicz, D., Doyle, A.B. and Bukowski, W.M. 2001. The relationship between friendship quality, ranked friendship preference and adolescents behaviour with their friends. *Merrill Palmer Quarterly*, 47;395-415.
- Brown, B.B., Lamborn, S.L., Mounts, N.S. and Steinberg, L. 1993. Parenting practices and peer group affiliation in adolescence. *Child Development*, 64; 467-482.
- Burks, V.S. and Dodge, J. 1999. Internal representational models of peers: Implications for the development of problematic behaviour. *Developmental Psychology*, 35(3); 802-910.
- Büyükkaragöz, S. 1994. Aile içi demokrasi ve eğitim”. Aile kurultayı. T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, s. 113-121, Ankara.
- Candemir, F. 2000. Anne-baba tutumlarının çocuktaki benlik kavramı üzerine etkisi. Yüksek lisans tezi (basılmamış). İstanbul Üniversitesi, 111 s., İstanbul
- Carroll, K.M. and Rounsaville, B.J. 1995. Psycho-social treatments. In *Review of Psychiatry*. American Psychiatric Press, 258 p., Washington.
- Cast, A. and Burke, P. 2002. A theory of adolescent self-esteem. *Social Forces*, 80; 1041-1069.

- Cerit, T. 2007. Ergenlerin aile ilişkilerini algılamalarının bazı değişkenlere göre incelenmesi. Yüksek lisans tezi (basılmamış). Gazi Üniversitesi, 126 s., Ankara.
- Criss, M., Petit, G., Bates, J., Dodge, K. and Lapp, A. 2002. Family adversity positive peer relationships and children's externalizing behaviour. *Child Development*, 4; 1220-1237.
- Çaplı, O. 1993. Çocukların gençlerin eğitimi. Bilgi Yayınevi, 239 s., İstanbul.
- Çetin, F. 2002. Hem evde hem işte çalışan anneler. *Çocuk ve Aile Dergisi*, 52; 12-14.
- Çıkrıkçı, S. 1999. Ankara il merkezinde resmi banka anaokullarına devam eden 5-6 yaş çocuklarının okul olgunluğu ile aile tutumu arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek lisans tezi (basılmamış). Gazi Üniversitesi, 88 s., Ankara.
- Çok, F. 1993. Üniversite öğrencilerinin arkadaş ilişkileri ve bunun anne baba tutumlarıyla ilişkisi: Ankara Üniversitesi öğrencileri üzerinde bir araştırma. Doktora tezi (basılmamış). Ankara Üniversitesi, 220s., Ankara.
- Çuhadaroğlu, F., Canat, S., Kılıç, E., Şenol, S., Rugancı, N., Öncü, B., Hoşgör, A., Işıklı, S. ve Avcı, A. 2004. Ergen ve ruhsal sorunları. "Durum Saptama Çalışması". Türkiye Bilimler Akademisi Raporları, 213s., İstanbul.
- Davies, J. and Brember, I. 1999. Boys outperforming girls: A 8 year cross-sectional study of attainment and self-esteem in year 6. *Educational Psychology*, 19; 5-17.
- Demiriz, S. ve Öğretir A.D. 2007. Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki 10 yaş çocuklarının anne tutumlarının incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 15(1); 105-122.
- Dizman, H. 2003. Anne babası ile yaşayan ve anne yoksunu olan çocukların saldırganlık eğilimlerinin incelenmesi. Yüksek lisans tezi (basılmamış). Ankara Üniversitesi, 129 s., Ankara.
- Döğücü, F. 2004. Tosya ilçesinde farklı liselerde öğrenim gören ergenlerin arkadaş ilişkilerinin incelenmesi. Yüksek lisans tezi (basılmamış). Gazi Üniversitesi, 207 s., Ankara.
- Dönmezer, İ. 1999. Ailede iletişim ve etkileşim. Sistem Yayıncılık, 189 s., İstanbul.
- Duman, N. 2000. Ankara liselerinde çeteye katılma potansiyeli olan öğrenci grupları ve okul sosyal hizmeti. Doktora tezi (basılmamış). Hacettepe Üniversitesi, 288s, Ankara.
- Durmuşoğlu, N. ve Doğru, S. 2006. Çocukluk örseleyici yaşantılarının ergenlikteki yakın ilişkilerde bireye etkisinin incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15; 237-246.

- Duru, A. 1995. İlkokul 5. sınıf öğrencilerinin benlik saygıları ile ana baba tutumları arasındaki ilişki. Yüksek lisans tezi (basılmamış). Dokuz Eylül Üniversitesi, 74 s., İzmir.
- Ekşi, A. 1990. Çocuk, genç, ana babalar. Bilgi Yayınevi, 322 s., İstanbul.
- Elbir, N. 2000. Lise 1. sınıf öğrencilerinin sosyal destek düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. Yüksek lisans tezi (basılmamış). Hacettepe Üniversitesi, 125 s., Ankara.
- Eldeleklioğlu, J. 1996. Karar stratejileri ile ana baba tutumları arasındaki ilişki. Doktora tezi (basılmamış). Gazi Üniversitesi, 62 s., Ankara.
- Engels, R.C., Finkenauer, C., Meeus, W. and Dekovic, M. 2001. Parental attachment and adolescents emotional adjustment. *Journal of Counseling Psychology*, 48; 428-439.
- Erbil, N., Divan, Z. ve Önder, P. 2006. Ergenlerin benlik saygısına ailelerinin tutum ve davranışlarının etkisi. *Aile ve Toplum Dergisi*, 3(10); 7-15.
- Erol, Ö. 2000. Ankara’da ve Balıkesir’de ilköğretim 8. sınıf ve lise 2. sınıf öğrencileri üzerine gençlik kültürünün karşılaştırılması. Yüksek lisans tezi (basılmamış). Ankara Üniversitesi, 190 s., Ankara.
- Ertem, Ü. ve Yazıcı, S. 2006. Ergenlik döneminde psiko-sosyal sorunlar ve depresyon. *Aile ve Toplum Dergisi*, 3(9); 7-12.
- Erwin, P. 1993. Friendship and peer relations in children. *Journal of Adolescence*, 45; 1-23.
- Fisher, J.L. 1981. Transition in relationship style from adolescence to young adulthood. *Journal of Youth and Adolescence*, 14; 11-24.
- Gander, M.J. and Gardiner, H.W. 1993. Çocuk ve ergen gelişimi (çeviri: Bekir Onur), 1. Baskı., İmge Kitabevi, 544s., Ankara.
- Gazeloğlu, C. 2000. İlkokul dördüncü sınıf öğrencilerinin psiko-sosyal gelişimine ana-baba tutumunun etkisinin incelenmesi. Yüksek lisans tezi (basılmamış). Hacettepe Üniversitesi, 100 s., Ankara.
- Geçtan, E. 1995. İnsan olmak. Remzi Kitabevi, 193 s., İstanbul.
- Goodenow, C. and Grady, K. 1992. The relationship of school belonging and friends values to academic motivation among urban adolescent students. *Journal of Experimental Education*, 62(1); 60-71.
- Gökdeniz, O. 1990. Ailelerin çocuk yetiştirme tutumları. *Karayolları Bülteni*, 41(11); 27-29.

- Güneş, T. 1993. Ana baba tutumları ile diğer bazı değişkenlerin lise öğrencilerinin mesleki ilgilerine etkisi. Yüksek lisans tezi (basılmamış). Hacettepe Üniversitesi, 124 s., Ankara.
- Güngör, A. 1989. Lise öğrencilerinin özsaygı düzeylerini etkileyen etmenler. Doktora tezi (basılmamış). Hacettepe Üniversitesi, 180 s., Ankara.
- Güngörmüş, O. 1999. Baba-çocuk ilişkisi. Ana Baba Okulu. Remzi Kitabevi, 256 s., İstanbul.
- Haktanır, G. 1994. Çocuğun ruh sağlığında aile ve okulun önemi. Okul Öncesi Eğitim Dergisi, 26 (47); 9-14.
- Hamarta, E. 2004. Üniversite öğrencilerinin yakın ilişkilerindeki bazı değişkenlerin (benlik saygısı, depresyon ve saplantılı düşünme) bağlanma stilleri açısından incelenmesi. Doktora tezi (basılmamış). Selçuk Üniversitesi, 145 s., Konya.
- Hartup, W.W. and Stevens, N. 1997. Friendship and adaptation in the life course. Psychological Bulletin, 121; 335-370.
- Hatipoğlu, T. 1996. Ergenlik çağındaki öğrencilerin benlik tasarım düzeyleri ile algılanan anne davranışları arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek lisans tezi (basılmamış). Marmara Üniversitesi, 100 s., İstanbul.
- Hatunoğlu, A. 1994. Ana-baba tutumları ile saldırganlık arasındaki ilişkiler. Yüksek lisans tezi (basılmamış). Atatürk Üniversitesi, 112 s., Erzurum.
- Herken, H. 1997. Gençlerin sigara kullanma davranışına anne-baba tutumunun, sosyo kültürel değişkenlerin ve sosyal öğrenmenin etkileri. Tıpta uzmanlık tezi (basılmamış). Selçuk Üniversitesi, 49 s., Konya.
- Hortaçsu, N. 1997. İnsan ilişkileri. 2. Baskı., İmge Kitabevi, 189 s., Ankara.
- Humpyres, T. 1998. Çocuk eğitiminin anahtarı (çeviri: Tanju Anapa), Epsilon Yayıncılık, 320 s., İstanbul.
- Hussong, A.M. 2000. Distinguishing mean and structural sex difference in adolescent friendships. American Journal of Sociology, 84; 427-436.
- İkizoğlu, M. 1993. “Demokratik” ve “Otoriter” ana-baba tutumlarının, lise son sınıf öğrencilerinin benlik saygısı üzerine etkisi. Yüksek lisans tezi (basılmamış). Hacettepe Üniversitesi, 125 s., Ankara.
- İmamoğlu, O. ve Karakitapoğlu A. 1999. 1970’lerden 1990’lara değerler. Üniversite düzeyinde gözlenen zaman, kuşak ve cinsiyet farklılıkları. Türk Psikoloji Dergisi, 14(44); 1-18.

- Kandel, D. 1985. On proceses of peer influence in adolescent drug use: A developmental perspective. *Alcohol and Substance Abuse in Adolescence*, 12(2); 139-163.
- Kaner, S. 2000. Akran ilişkileri ölçeği ile akran sapması ölçeği geliştirme çalışması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 33(1-2); 28-36.
- Karadayı, F. 1994. Üniversite gençlerinin algılanan ana-baba tutumları, ana babayla ilişkileri ve bunların bazı kişilik özellikleri ile bağıntısı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 9(32); 15-25.
- Karadeniz, A. 1994. Lise son sınıf öğrencileri üzerinde demokratik ve otoriter olarak algılanan ana-baba tutumlarıyla çeşitli mesleki değerler arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek lisans tezi (basılmamış). Karadeniz Teknik Üniversitesi, 98 ., Trabzon.
- Karakuş, N. 2000. Üstün yetenekli olan ve olmayan ergenlerin algıladıkları anne baba tutumları ile uyum düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek lisans tezi (basılmamış). Marmara Üniversitesi, 125 s., İstanbul.
- Karapınar, A. 1997. Okuyan ergenlerin sosyalleşme problemleri. Yüksek lisans tezi (basılmamış). Sakarya Üniversitesi, 115 s., Sakarya.
- Kehale, D. 2002. Okul öncesi öğretmenliği programı öğrencilerinin algıladıkları anne-baba davranışları, kendilik algısı ve empatik beceri düzeyleri ve bunlar arasındaki ilişki. Yüksek lisans tezi (basılmamış). Marmara Üniversitesi, 218 s., İstanbul.
- Kemple, K.M. 1991. Preschool childrens peer acceptance and social interactions. *Young Children*, 46(5); 47-54.
- Kılıççı, Y. 1992. Okulda ruh sağlığı. Anı Yayıncılık, 191 s., Ankara.
- Kimmel, D. and Weinner, I. 1995. Adolescence a developmental transition. Lacurence Erlbaum Associates, 318 p., London.
- Kline, A. 2003. Puberty and adolescence in cdls. *A Survey of the Changes*, 26(2); 15-21.
- Koç, A. 2000. Ergenlerin sosyal uyumunu etkileyen bazı değişkenlerin incelenmesi. Yüksek lisans tezi (basılmamış). Atatürk Üniversitesi, 77 s., Erzurum.
- Köknel, Ö. 1991. Gençlik çağında kız-erkek arkadaşlığı. Aile yazıları 3. T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, s. 277-280, Ankara.
- Köknel, Ö. 1997. İnsanı anlamak. Altın Kitaplar Yayınevi, 414s., İstanbul.
- Köknel, Ö. 1999. Ergenlik dönemi. Ana baba okulu. Remzi Kitabevi, 256 s., İstanbul.

- Kulaksızoğlu, A. 1998. Ergenlik psikolojisi. Remzi Kitabevi, 235 s., İstanbul.
- Kulaksızoğlu, A. 2004. Ergenlik dönemi. Ailede Çocuk Eğitimi. T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayını, s.103-134, Ankara.
- Kuzgun, Y. 1991. Ana-baba çocuk ilişkileri. Aile yazıları 3. T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, s. 115-122, Ankara.
- Lamborn, S. 1991. Patterns of competence and adjusment among adolescents from authoritative, authoritarian, indulgent and neglectful families. *Child Development*, 62(5); 1049-1065.
- Larson, R., Wilson, S., Brown, B.B., Furstenburg, F.F. and Verma, S. 2002. Changes in adolescents interpersonal experiences: Are they being prepartet for adult relationships in the 21st century?. *Journal of Research on Adolescence*, 13; 31-68.
- Laursen, B. 1995. Conflict and social interaction in adolescent relationships. *Journal of Research on Adolescence*, 5; 55-70.
- Mangır, M. ve Kandemir, F. 1993. On yedi yaş grubu gençlerin kendini kabul düzeyini etkileyen bazı faktörler. *Aile ve Toplum Dergisi*, 1(3); 50-57.
- Markiewicz, D. and Brendgen, M. 2001. The quality of adolescents friendships attachment to parents and friends and prosocial behaviours. *Journal of Adolescence*, 24; 429-445.
- Mcnellss, L.R and Connoly, J.A. 1999. Intimacy between adolescent friends: Age and gender differences in intimate affect and intimate behaviours. *Journal of Adolescent*, 9; 18-25.
- Meriç, B. 1999. Grup içinde popüler olan gençlerin bazı kişilik özellikleri üzerine bir inceleme. Yüksek lisans tezi (basılmamış). Marmara Üniversitesi, 180 s., İstanbul.
- Moore, S. and Boldero, J. 1991. Psychosocial development and adolescence sexroles. *Journal of Research*, 25(9-10); 521-536.
- Musaağaoğlu, C. 2004. Ergenlik sürecinde özerkliğin gelişimi ile algılanan anne baba tutumları arasındaki ilişkiler. Yüksek lisans tezi (basılmamış). Hacettepe Üniversitesi 97 s., Ankara.
- Nar, E. 2006. Kimse beni anlamıyor. 1. Baskı., Babalı Kültür Yayıncılık, 124 s., İstanbul.
- Nazik, B. 2003. Çocuk ruh sağlığı I. Yapa Yayınları, 116 s., İstanbul.
- Nelsen, J. and Lott, L. 2001. Ergen gençler için pozitif disiplin (çeviri: Bilge Öztürk), Beyaz Yayınları, 404 s., İstanbul.

- Nelsen, J. and Erwin, C. 2002. Sevginin fazlası (çeviri: Çiğdem A. Fromm). Arkadaş Yayınevi, 317 p., Ankara.
- Onur, B. 1995. Çocuk ve ergen gelişimi. Zirve Ofset Baskı, 211 s., Ankara.
- Öğretir, A.D. 1999. Alt ve üst sosyo-ekonomik düzeydeki 6 yaş çocuklarının sosyal oyun davranışlarıyla anne-baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek lisans tezi (basılmamış). Gazi Üniversitesi, 360 s., Ankara.
- Örgün, S. 2000. Anne baba tutumları ile 8.sınıf öğrencilerinin benlik saygıları ve atılganlıkları arasındaki ilişki. Yüksek lisans tezi (basılmamış). Marmara Üniversitesi, 140 s., İstanbul.
- Özcan, H. 1996. İlkokul öğrencilerinin özgüvenleri, akademik başarıları ve anne-baba tutumları arasındaki ilişkiler. Yüksek lisans tezi (basılmamış). Marmara Üniversitesi, 166 s., İstanbul.
- Özen, S. 1994. Kentsel alanlarda ailede ebeveyn-genç ilişkileri ve kuşaklararası farklılıklar: İzmir’de bir araştırma. Aile Kurultayı. T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayını, s.214-220, Ankara.
- Özgüven, İ.E. 2001. Ailede iletişim ve yaşam. PDREM Yayınları, 358 s., Ankara.
- Öztürk, İ. 1990. Ana-baba tutumlarının üniversite öğrencilerinin bağımsızlık, duyguları anlama, yakınlık, başatlık, kendini suçlama ve saldırganlık düzeylerine etkisi. Yüksek lisans tezi (basılmamış). Hacettepe Üniversitesi, 97 s., Ankara.
- Öztürk, O. 2004. Ruh sağlığı ve bozuklukları. Nobel Yayıncılık, 800 s., Ankara.
- Petraites, J. 1995. Reviewing theories of adolescent substance use: Organizing pieces in the puzzle. Psychological Bulletin, 117; 67-86.
- Puklek-Levpuscek. M. 2006. Adolescent individuation in relation to parents and friends: Age and gender differences. European Journal of Developmental Psychology, 3(3); 238-264.
- Polat, S. 1986. Ana-Baba tutumlarının çocukların öğrenilmiş çaresizlik düzeyine etkisi. Yüksek lisans tezi (basılmamış). Hacettepe Üniversitesi, 125 s., Ankara.
- Repinski, D. J and Shonk. S. M. 2002. Mothers and Fathers behaviour, adolescents self-representations and adolescents adjustment. Journal Of Early Adolescence, 22; 357-383.
- Repinski, D. J and Zook. J.M. 2005. Three measures of closeness in adolescents relationships with parents and friends: Variations and developmental significance. Personal Relationships. 12;79-102.
- Rhodes, J.E. 1994. Mentoring relationship in childhood and adolescence. Journal of Primary Prevention, 14(3); 187-196.

- Saraçoğlu, Y. 2000. Lise öğrencilerinin yalnızlık düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. Yüksek lisans tezi (basılmamış). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 109 s., Samsun.
- Saruhan, N. 1996. Ankara il merkezinde lise son sınıfa devam eden öğrencilerin atılganlıkları ile ana ve baba tutumları arasındaki ilişkinin bazı değişkenlere göre incelenmesi. Yüksek lisans tezi (basılmamış). Ankara Üniversitesi, 146 s., Ankara.
- Sayıl, M., Uçanok, Z. ve Güre, A. 2002. Erken ergenlik döneminde duygusal gereksinimler, aileyle çatışma alanları ve benlik kavramı: Betimsel bir inceleme. Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, 9(3); 155-166.
- Serrano, R.G. 1984. Mexican- American adolescent self disclosure in friendship formation. *Adolescence*, 19(75); 539-549.
- Sevil, Ü. ve Ertem, G. 2002. Aile ve çocuk etkileşimi. Sağlık ve Toplum Dergisi, 12(2); 20-24.
- Sharabany, R. Gershoni, R. and Hofman, J. E. 1981. Girlfriend, boyfriend: Age and gender differences in intimate friendships. *Developmental Psychology*, 17; 800-808.
- Sherman, M. A., Lansford, E. J. and Volling L. B. 2006. Sibling relationships and best friendships in young adulthood: Warmth, conflict and well-being. *Personal Relationships*, 13; 151-165.
- Shulman, S. and Laursen, B. 2002. Adolescent perceptions of conflict in interdependent and disengaged friendships. *Journal of Adolescent Research*. 12; 353-372.
- Sipahioğlu. Ş. 2002. Ana baba tutumları ile gençlerdeki duygusal ve davranışsal bozukluklar arasındaki ilişki. Yüksek lisans tezi (basılmamış). Ankara Üniversitesi, 97 s., Ankara.
- Sümer, N. ve Güngör, D. 1999. Çocuk yetiştirme stillerinin bağlanma stilleri, benlik değerlendirmeleri ve yakın ilişkiler üzerindeki etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 14; 35-58.
- Starrels, M. E. 1992. Attitude similarity between mothers and children regarding maternal employment. *Journal of Marriage & Family*, 102; 91-104.
- Şahin, D. ve Güvenç, G. 1996. Ergenlerde aile algısı ve benlik algısı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 11(38); 22-32.
- Şemin, R. 1992. Gençlik psikolojisi. 3. Baskı., Remzi Kitabevi, 189 s., İstanbul.

- Şendoğdu, M.C. 2000. Anaokuluna devam eden 5-6 yaş grubu çocukların anne babalarını algılamaları ile anne babaların kendi tutumlarını algılamaları arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek lisans tezi (basılmamış). Gazi Üniversitesi, 337 s., Ankara.
- Taris, T.W. and Bok, I.A. 1996. Parenting environment and scholastic achievement during adolescence: A retrospective study. *International Journal of Adolescence and Youth*. 6; 223-244.
- Temel, F. ve Aksoy, A. 2001. Ergen ve gelişimi, yetişkinliğe ilk adım. 2. Baskı., Nobel Yayıncılık, 196 s., Ankara.
- Thompson, M., Grace, C.O. and Cohen, L.J. 2002. Çocuğunuzun arkadaşlık ilişkileri (çeviri:Ekin N. Boylu), Arkadaş Yayınevi, 354 s., Ankara.
- Tola, D. 2003. İlkokul 5.sınıf çocuklarında ahlaki yargı ile ana-baba tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yüksek lisans tezi (basılmamış). Gazi Üniversitesi, 193 s., Ankara.
- Topaloğlu Becet, K. 1989. Ana baba tutumlarının ve bazı sosyo ekonomik faktörlerin lise son sınıf öğrencilerinin atılganlık düzeylerine etkisi. Yüksek lisans tezi (basılmamış). Hacettepe Üniversitesi, 123Ankara.
- Turnbull, R. 2001. Çocuğunuzun hak ettiği anne baba olmak (çeviri: Günhan Günay), Rota Yayınları, 244 s., İstanbul.
- Turner, G. 1999. Peer support and young peoples health. *Journal of Adolescence*, 22; 567-575.
- Twenge, J. and Campbel, K. 2002. Self esteem and socio economic status. *Personality & Social Psychology*, 6; 59-72.
- Tuzgöl, M. 1998. Ana-baba tutumları farklı lise öğrencilerinin saldırganlık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. Yüksek lisans tezi (basılmamış). Hacettepe Üniversitesi, 102 s., Ankara.
- Ulukol, B. 2001. İki farklı lisede okuyan ergenlerin davranış özellikleri. *Sağlık ve Toplum Dergisi*, 2; 56-61.
- Vatansever, N. 1999. Göçmen olan ve olmayan ailelerin on-oniki yaş grubundaki çocuklarının anne baba tutumları ve depresyon düzeylerinin incelenmesi. Yüksek lisans tezi (basılmamış). Ankara Üniversitesi, 152 s., Ankara.
- Vitaro, F. 1997. Disturbtiveness, friend characteristic and delinquency in early adolescence: Test of two competing models of development. *Child Development*, 68(4); 676-689.

- Vitulli, W. and Richardson, D. 1998. College students attitudes toward relationships with parents. *Journal of Genetic Psychology*, 159; 45-53.
- Weiss, L. 1998. *Çocuğumu nasıl anlarım?* (çeviri: Sinan Köseoğlu), Beyaz Yayınları, 297 s., İstanbul.
- Windle, M. 1994. A study of friendship characteristics and problem behaviours among middle adolescent. *Child Development*, 65; 1774-1787.
- Wood, P.B. 1997. Nonsocial reinforcement and habitual criminal conduct. *Criminology*, 35(2); 335-365.
- Yavuzer, H. 1992. *Çocuk ve suç*. Remzi Kitabevi, 300 s., İstanbul.
- Yavuzer, H. 1994. *Çocuk psikolojisi*. Remzi Kitabevi, 366 s., İstanbul.
- Yavuzer, H. 2000. *Ana-baba ve çocuk*. 13. Baskı., Remzi Kitabevi, 262 s., İstanbul.
- Yeşilyaprak, B. 2002. *Gelişim ve öğrenme psikolojisi*. Pegem Yayıncılık, 286 s., Ankara.
- Yıldız-Bıçakçı, M. 2004. *Annesi çalışan ve çalışmayan çocukların anne baba tutumlarını algılamalarının ve benlik imajlarının incelenmesi*. Yüksek lisans tezi (basılmamış). Ankara Üniversitesi, 173 s., Ankara.
- Yılmaz, A. 2001. *Eşler arasındaki uyum ve çocuğun algıladığı anne-baba tutumu ile çocukların, ergenlerin ve gençlerin akademik başarıları ve benlik algıları arasındaki ilişkiler*. Doktora tezi (basılmamış). Hacettepe Üniversitesi, 184 s., Ankara.
- Yılmaz, T. 2000. *Ergenlikte risk alma davranışlarının incelenmesi*. Yüksek lisans tezi (basılmamış). Ege Üniversitesi, 120 s., İzmir.
- Yiğit, H. 2001. *Alt ve üst sosyo-ekonomik düzey ve cinsiyet açısından ergenlik dönemi problemlerinin karşılaştırılması*. Yüksek lisans tezi (basılmamış). Hacettepe Üniversitesi, 132 s., Ankara.
- Yörükoğlu, A. 2000. *Gençlik çağı*. Özgür Yayınları, 391 s., İstanbul.
- Yücedağ, Ş. 1994. *Ergenlik dönemi problemleri ile anne baba tutumları arasındaki ilişki*. Yüksek lisans tezi (basılmamış). Marmara Üniversitesi, 127 s., İstanbul.

EKLER

Ek 1	Genel Bilgi Formu
Ek 2	Anne Baba Tutum Ölçeği Cevap Formu

EK 1
GENEL BİLGİ FORMU

1. Cinsiyetiniz

Kız Erkek

2. Kaç Kardeşsiniz:

Tek 2- 3 kardeş 4 ve fazlası

3. Kaçınıcı çocuksunuz?

İlk çocuk Ortanca çocuk Son çocuk

4. Anne ve babanızın yaşı nedir?

	Anne	Baba
35 ve altı	☐	☐
36- 40	☐	☐
41- 45	☐	☐
46+	☐	☐

5. Anne ve babanızın öğrenim düzeyi nedir?

	Anne	Baba
Okur yazar değil	☐	☐
İlkokul mezunu / okur yazar	☐	☐
Ortaokul mezunu	☐	☐
Lise mezunu	☐	☐
Yüksekokul mezunu	☐	☐

6. Anneniz çalışıyor mu?

Evet Hayır

7. Karşı cinsten yakın arkadaşınız var mı?

Evet Hayır

8. Ailenizin düşüncesine göre arkadaşlarınız sizi;

Olumlu yönde etkiliyor
 Olumsuz yönde etkiliyor

EK 2
ANNE BABA TUTUM ÖLÇEĞİ CEVAP FORMU

Anneler İçin Cevap Kağıdı

	Annemin davranışına benziyor	Annemin davranışına benzemiyor
1.	()	()
2.	()	()
3.	()	()
4.	()	()
5.	()	()
6.	()	()
7.	()	()
8.	()	()
9.	()	()
10.	()	()
11.	()	()
12.	()	()
13.	()	()
14.	()	()
15.	()	()
16.	()	()
17.	()	()
18.	()	()
19.	()	()
20.	()	()
21.	()	()
22.	()	()
23.	()	()
24.	()	()
25.	()	()
26.	()	()

Babalar İçin Cevap Kağıdı

Babamın davranışına benziyor

Babamın davranışına benzemiyor

1.	()	()
2.	()	()
3.	()	()
4.	()	()
5.	()	()
6.	()	()
7.	()	()
8.	()	()
9.	()	()
10.	()	()
11.	()	()
12.	()	()
13.	()	()
14.	()	()
15.	()	()
16.	()	()
17.	()	()
18.	()	()
19.	()	()
20.	()	()
21.	()	()
22.	()	()
23.	()	()
24.	()	()
25.	()	()
26.	()	()

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı :Burcu DİNÇER

Doğum Yeri :Ankara

Doğum Tarihi :03.07.1982

Medeni Hali :Evli

Yabancı Dili :İngilizce

Eğitim Durumu (Kurum ve Yıl)

Lise : Mustafa Kemal Lisesi (1999)

Lisans : Ankara Üniversitesi Ev Ekonomisi Yüksek Okulu (2004)

Yüksek Lisans : Ankara Üniversitesi Ev Ekonomisi Yüksek Okulu Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Anabilim Dalı (Şubat 2005-Şubat 2008)

Çalıştığı Kurum / Kurumlar ve Yıl

Özel Volkan Özel Eğitim Merkezi (Şubat 2006-Mart 2007)